

ŞURKAV Sanlıurfa

Kültür Sanat Tarih ve Turizm

Dergisi

Urfanın Saklı Yüzü:
Tarihi Sokaklar ve Evler

Meçhul Bir Aşına:
Urfalı Babi

Urfa Müziğinin
İki Halil'inden
Üç Eser

Merkezden Taşraya
İki Kadın Şair
Halide Nusret ve Yaşar Nezihe

Fırat'ın
Gizemli Vadisi
Takorán

Urfalı Bestekârlar: 27
Halil Erseven

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ
Abdullah ERİN
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
TariK AÇIKGÖZ / Vali Yardımcısı
İsmail DEMİRKOL
M. Adil SARAÇ
S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
Aydın ASLAN
M. Uğur BEYAZGÜL

DERGİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL
Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK
Abdurrahim DİNDARZADE
Mehmet KURTOĞLU
Halil ALTINGÖZ

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

İLETİŞİM
ŞURKAV İdare Merkezi
YusuFpaşa Mah. Sarayönü Cad. 886. Sk.
No:27 ŞANLIURFA
Tel: 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak
Güllüoğlu Sokak
(Fotoğraf: İsa CİDA)

Arka Kapak
Rızvaniye El Sanatları Külliyesi
(Fotoğraflar: Mustafa AKGÜL)

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI
Elif Matbaası - ŞANLIURFA
TLF: 0414 312 42 41

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2 Sunuş
Abdullah ERİN / Şanlıurfa Valisi
- 3 Evliya Çelebi'nin İzinde: Birecik'ten Urfa'ya -2-
Doç. Dr. Mehmet Emin ÜNER
- 9 Edessa (Şanlıurfa) Kızılkoyun Nekropolü
Celal ULUDAĞ - Müslüm DEMİR
- 11 Fırat'ın Gizemli Vadisi: Takoran
Doç. Dr. Sedat BENEK
- 15 Hızmalı Köprü: Çocukluğa Giden Yol...
Yusuf ÇALIŞKAN
- 17 Rûzgârın Uzun Yürüyüşü- 7
İbrahim TEZÖLMEZ
- 20 1960'lı yıllarda Kısa'tan Urfa'ya...
Halil ELVEREN
- 23 Meçhul Bir Aşina: Urfalı Babi (Yılmaz Kayral)
Abdurrahim DİNDARZADE
- 26 Merkezden Taşraya İki Kadın Şair:
Halide Nusret ve Yaşar Nezihe
Mehmet KURTOĞLU
- 32 Urfa'nın Saklı Yüzü: Tarihi Sokaklar ve Evler
Şükrü ÇİFTÇİ
- 35 Bir Şehr-i Ahenk Şanlıurfa
Mehmet Emin MERCAN
- 38 Geleneksel Urfa Giyim Kuşamının
En Eski Görsel Kayıtları: Edessa Mozaikleri
İsmail SÜNGER
- 44 Urfalı Bestekârlar: 27 Halil Erseven
S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
- 49 Urfa Müziğinin İki Halil'inden Üç Eser
Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
- 53 "Türkiye'nin Kültür Şehri Şanlıurfa" da
Korunan ve Yaşatılan Kültürel Miras...
Hamdullah KÖZCÜ
- 59 Kuş Gibi Kanatlanmak...
Misbah HİCRİ
- 63 Şurkav'dan Masal Yarışması
Münazara Yarışması
Mustafa AKGÜL

Muhabetin Başkenti Şanlıurfa'dan Selâm!

Şanlıurfa, tarımda sanayide ve turizmde çok önemli potansiyele sahip olan bir şehir. Bu potansiyel ve zenginliğin iyi şekilde planlanıp değerlendirilmesi ve dizayn edilmesi için yeni vizyonlar oluşturmaktayız. Eğitimden sağlığa, tarımdan ekonomiye ve turizme kadar her alanda bunu sağlamaya çalışıyoruz. Eğitimde ve sağlıkta önemli mesafe alınmış olup sanayide önemli sektörlerde yatırımlar gerçekleştirilmektedir.

Bölgemizin uluslararası rekabette en güçlü olduğu alanlardan biri turizmdir. Turizmin gelişmesine yönelik çalışmalarımız ve planlamalarımız ise devam etmektedir. Bir taraftan Şanlıurfa'ya gelen turistlere Avrupa standartlarında hizmet verecek fiziki altyapı eksikliklerimizi tamamlarken öbür taraftan yeni yatırımlarla turizmde kapasitenin gelişmesi çalışmaları da devam etmektedir.

"Şanlıurfa'da Tarih Yeniden Canlanıyor Projesi" başarılı bir şekilde yürütülmektedir. Turizmin profesyonel anlamda yönetildiği, dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden ve ona göre yol ve yöntem belirleyen bir modeli Şanlıurfa'da hayata geçireceğiz. Valilik, Büyükşehir Belediyesi, ŞURKAV, STK'lar ve İlçe Belediyelerinin ortak olduğu Türkiye'ye örnek olacak bir şirket modeliyle "Şanlıurfa tarihi ve kültürel zenginliği"nin dünyanın dört bir tarafında tanıtım ve pazarlanması daha profesyonel şekilde yürütülecektir.

Kalkınma Bakanlığı, Avrupa Birliği, Karacadağ Kalkınma Ajansı, KOSGEB, GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin kaynaklarıyla Şanlıurfa'daki projelere önemli destekler sağlanmaktadır. Bu desteklerle turizm potansiyelinin daha iyi bir seviyeye taşınacağını umuyoruz.

Bir taraftan fiziki altyapıdaki eksiklikleri hızla giderirken, öte yandan çocuklarımızın, gençlerimizin; cumhuriyetin değerlerine, bayrağına, vatanına, devletine, bölünmez bütünlüğümüz ve kardeşliğimize yürekten inanan ve bunun için canını feda etmekten çekinmeyecek, milli ve manevi değerlerle yoğrulmuş şekilde yetiştirilmesi, biz idarecilerin, öğretmenlerin, annelerin ve babaların omuzlarında tarihi bir sorumluluktur.

Viranşehir ilçemizin yakınında yer alan Eyyüp Peygamber, hanımı Rahime Hatun ve Elyesa Peygamber'in türbelerinin yer aldığı "Eyyüp Nebi Ziyaretgâhı"nda yürütülen onarım ve çevre düzenleme projesi çalışmaları ziyaretgâhın önemine yakışacak nitelikte devasa bir yatırımla gerçekleştirilecektir. Projede ibadethaneler, ziyaret alanları, şifalı su kaynağı ile sosyal alanlar, yer alacak. 480 dönümlük alana yapılacak projenin bedeli toplam 100 milyon liranın üzerindedir. Bu proje ile Konya Hz. Mevlana türbesi ve An-

kara Hacı Bayram-ı Veli türbesi çevre düzenleme alanlarından daha büyük, daha kapsamlı ve manevi değerleri yansıtacak bir proje gerçekleştirilmiş olacaktır.

Göbeklitepe Örenyeri çevre düzenleme projesi çalışmalarlarıyla "ziyaretçi karşılama merkezi ve canlandırma merkezi", kazı alanı çatı örtüsü ile ören yeri yol ıslahı ve yaya yolu güzergâhı tamamlanmıştır. UNESCO'nun Dünya Kültürel Mirası geçici listesinde bulunan Göbeklitepe'nin, bu iyileştirme çalışmalarından sonra "Dünya Kültürel Mirası" daimi listesine alınacağını umuyoruz.

Harran Kalesi, Harran Ulu Camii ile etrafındaki kazı ve restorasyon çalışmaları bu yıl da devam edecek olup çalışmaların tamamlanmasıyla Harran Kalesi ziyarete açılacaktır. "Harran-Eyyüp Nebi Turizm Yolu" güzergâhında bulunan "Han'el Bağrur Kervansarayı"nın Restorasyonuna da bu yıl içerisinde başlamayı planlamış bulunuyoruz.

Kentin geleneksel mimari eserlerinden biri olan ve yıkılmaya yüz tutan "Kuyulu Ev" olarak bilinen tarihi ev ŞURKAV tarafından satın alınarak restorasyonuna başlandı. Restorasyon bitiminde bir mimari miras daha yaşatılıp turizme kazandırılmış olacaktır.

22. Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı'nın gerçekleştirildiği İstanbul TÜYAP Fuar ve Kongre Merkezi'nde açılan Şanlıurfa tanıtım standı, yerli ve yabancı onbinlerce ziyaretçinin ilgi odağı olmuştur.

Büyükşehir Belediyemizin Karaköprü ilçesinde hizmete açtığı fuar merkeziyle Şanlıurfa bir "fuvar kenti" haline gelerek uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapacaktır.

Şanlıurfa, "Gönül Sultanlarının Mekânı" ve "Muhabetin Başkenti"dir. Hoşgörünün, sevginin ve saygının en üst düzeyde cereyan ettiği geçmişindeki medeniyet anlayışı günümüzde de devam etmektedir.

Sahip olduğumuz zengin kültür ve turizm değerlerini görmeleri ve misafir severliğimizi yaşamaları için tüm dünyayı Şanlıurfa'ya bekliyor, en kalbi hislerle Şanlıurfa sevdalarına selam, sevgi ve saygılar sunuyorum.

Abdullah ERİN
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

19. Yüzyıl ikinci çeyreğinde Şanlıurfa'nın batıdan görünümü
Gravür: F.R.Chesney 1835

Evliya Çelebi'nin İzinde: BİRECİK'TEN URFA'YA -2-

Doç. Dr. Mehmet Emin ÜNER
Harran Üniversitesi
Fen Edebiyat Üniversitesi Tarih Bölümü
meuner@gmail.com

Evliya'nın izinde Birecik'ten Urfa'ya yola çıktık hedefimiz şehir merkezi idi, ancak Çarmelik Kervansarayı'na kadar gelebildik. Yol uzayınca yazı da uzadı onun için;

"Urfa şehir merkezinde Evliya'nın izini sürmek ise bir sonraki 'sefer'e..." diye bıraktık.

"Şehre hangi taraftan girmek isterseniz?" diye sorulursa tereddütsüz "batıdan yani Akabe'den" diye cevap veririm. Çünkü tarih boyunca kervanların, Roma'nın piyade taburlarının, Osmanlı ordu-yı hümâyunun, hacıların, seyyahların ve daha nicelerin izledikleri yol burasıdır, Urfa'ya girerken...

Şehre birkaç kilometre yaklaşınca kadar bile şehir hakkında zihninde oluşan manzaralar dışında bir fikir sahibi olmazsınız. Çünkü dağların öte tarafında bir sır gibi durur şehir. Akabe'nin girişine girdiğinizde yolun iki tarafında yükselen dağlar size bir an Rahva vadisinde olduğunuz hissi verir, çünkü sadece gökyüzünü görürsünüz, sanki biraz daha gitseniz karşınıza Van Denizi çıkacak gibi, bir duygu sizi kaplar, ancak tepeyi aşış şehre doğru ilerlediğinizde, Van Denizi yerine önce göz alabildiği kadar uzakta Harran Ovası, sonra da yakın mesafede şehir karşılar sizi.

Evliya'da geceyi Çarmelik Kervansarayı'nda geçirdiğine göre, Akabe'den geçip, Samsad Kapısı'ndan şehre girmiş olmalı, neler hissetti, neler düşündü bilinmez ama "dâr-ı âteş-gede-i Nemrûd, binâ-yı Ruhâ-i veled-i Semûd, ya'nî-şehr-i kadîmkal'a-i Ruhâ" diye tavsif ettiği Urfa'ya gelişini günümüz ifadesiyle şöyle anlatır:

(Bin) elli altı tarihinde yaptığımız seyahatte bu Urfa şehrine geldiğimizde, Trabzonlu Ketenci Ömer Paşazâde Baki Paşa buranın hâkimi idi. Sarayında misafir kalıp, sabah-akşam kendisiyle sohbet ederdik. Bir gün Hazreti Halilürrahman evkafını teftiş ve tetkik edip, halka hak yönünden görünerek, nice yerleri tamir eder şekilde para toplama yoluna düşer. O gece rüyasına bir ihtiyar girer. Boyu çok uzun olup elinde bastonu, dilinde "Ya Kahhar" sözüyle gelip, paşanın önündeki masası üzerinden birçok emirleri alır. Elindeki baston ile paşayı döve döve sorar: "Niçin benim evkafıma el koymak istersin?" derken, hemen Baki Paşa can havli ile uykudan uyanıp Halilullah evkafını yoklamaktan vazgeçer. Sabahleyin rüyasını imamına ve bana anlatıp yorumlamasını istedi. Ona:

"Hayır ola sultanım! Halil fukarasına sadaka ve kurbanlar gönderip ruhu için hatim okutturun". Dedim. Paşa da dediğim gibi yapıp, dergâhına yüz sürerek her şeyden elini çekip temizlendi. İşte, Urfa şehri Halilullah'ın himayesinde böyle bir yerdir. Halkı Halil sıfatlı, sevimli kalpli, imanlı ve Allah yolunda ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atmüttakî kimselerdir.

"İmdi şehr-i Urfa himâye-i Halîlullâh'da böyle bir nazar-gâh-ı Halîl'dir. Cümle şehir halkı Halîl-sıfat mahbûbü'l-kulûbmü'min u muvahhid ve ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at müt-takî âdemlerdir"(1).

Ama Evliya ne ilk gelendir, ne de şehir hakkında ilk kelam eden...

1920'li yıllarda Halilürrahman Gölü ve kenarındaki evler

İnsanlık tarihinin kadîm şehirleri arasında yer alan ve semâvî üç dinin mensuplarının kutsallık atfedilen Urfa'ya dair ilk kelamı eden Hazreti İbrahim'in atalarıdır. İnancı öyle kavidir ki, Nemrut bile direnememiştir inancına bu kent. İslâm kadar diğer semavi dinler de iz bırakmıştır bu şehirde. İzleri takip edersen daha çok peygamber izine rastlarsın.

Lut peygamber amcası Hazreti İbrahim'in ateşe atılışına şahit olduktan sonra şehri terk etmiş. Yakub peygamber Harran'da bulunmuş, Eyyüp peygamber burada hastalık çekmiş ve burada vefat etmiş. İlyas peygamber Eyyüp peygamberin izini sürmüş onun yaşadığı köye kadar gelmiş ancak görüşmek nasip olmadan vefat etmiş. Şuayb peygamber bugün kendi adını taşıyan köyde yaşamış. Hazreti Musa Soğmatar'da Şuayb peygamber ile buluşmuş. Hazreti İsa'nın Urfa'yı kutsadığına dair bir mektubunu ve yüzünü sildiği mendile çıkan mucizevî portresini Urfa Kralı Abgar Ukkama'ya göndermiştir(2).

Bu kadar peygamberin yaşadığı ilgi duyduğu şehre ne denir? Elbette ki "Peygamberler Şehri", "Kutsanmış Şehir" adı verilir.

Bir şehir ki birçok dünya şehrinin gıpta ettiği, tarihin "sıfır noktası"...

Gerçekten toprağın rengi, zevk sahibi insanları tatmin edebilecek manzaraları, insanları büyüleyen efsaneleri, hikâyeleri, tarihi yaşatan gelenekleri ile bambaşka bir diyar...

Yaşayanın mesrur, gezenin sevincidir bu...

Belki bir İstanbul kadar değil, ama tarih boyunca burayı mesken edinmek isteyen de sahip olmak isteyen de çok olmuş. Mesken edinmek isteyen, buranın sakini olmuş, Allah'ın kullarını kim meneder, Allah'ın mülkünde "sakin" olmayı...

Ancak sahip olmak isteyen işi pek de kolay olmamış...

Onun için ne kanlar dökülmüş ele geçirmek. Yine onun için ne kavimler geçmiş, ne beylikler, ne devletler kurulmuş burada. Bütün bunların izini sürmeye kalksak buna ne güç

yeter ne takat...

Tarihin ilk devirlerinden beri ticari ve askeri yolların kavşak noktası, din, dil, ırk ve kültürlerin "kaynaştığı" bir şehir olmuş.

Hâlâ da öyle değil mi?

Bu kaynaşmada peygamberlerin tilsimi harç olmuş, "ayrıştırmak" isteyen çok olmuş, ancak "muvaffak" olan olmamış!..

Anadolu'da doğu ile batı'nın köprüsü olmuş Urfa.

Fırat bile engel olamamış...

Urfa, belki bir İstanbul gibi Roma ve Osmanlı İmparatorluklara "payitaht"lık yapmadı ama dünya medeniyetinin başlangıç noktası, dahası da "peygamberler şehri" gibi şerefli bir unvana sahip.

İnsanların yerleşmesi kaderinde bulunan ve binlerce yıldır hiç insansız olmamış bazı yerler vardır. İşte burası şehri kadim Edessa'dır, Ruha'dır, Urfa'dır...

Taş süslemeleri

Samsat Kapı / 1911

Bu kadim şehrin her taşı farklı bir anlam taşır. İnsanlar taşlarla, taşlar insanlarla hemhal olmuş. İnsanlar taşlara şekil verirken, onlara adeta "tebessüm"lerini katmış. Bu tebessüm duyguları şenlendirmiş, buraya gelen dostları sevindirmiş, düşmanlar ise bu tebessüm karşısında dost olmaktan başka bir yol bulamamış.

Nasıl bulabilisin ki?

Tebessüm ki "sadaka" hükmündedir!..

Bu tebessümlü taşlar birbirlerine itaat ederek han olmuş insanları barındırmış, ilim yuvası medrese olmuş talebeleri barındırmış, çeşme olmuş insanları serinletmiş, mesken olmuş sahipleri "sakin" olup, sükûnet bulmuş.

Bu eserlerin etrafı zamanla tenhalaşmış, adeta zamansız ölümler gibi birer birer ortadan kalkmışlar. Nesilleri tükenen kelaynak kuşları gibi gün geçtikçe azalmalarına rağmen, tebessümlü taşlar aksine soğuk çehresiyle beton yığınları karşısında vakarla durmuş, tebessümlerinden bir şey kaybetmeden, ebedi yaşama kabiliyeti gösteren bir ıstıyakla geçmişin bütün haşmetini ayakta tutmaya çalışıyorlar. İşte onlar olmazsa, bugün Urfa olmazdı.

Bu kadar kelimadan sonra, Evliya'nın şehre girdiği varsaydığım Samsat Kapısı yerinde ("yerinde" diyorum çünkü kapı bugün mevcut değil) durup bir pergel gibi etrafımı üç yüz altmış derece dönerken, görüş alanıma giren manzaraları bir kameraman titizliği ile hafızaya kaydetmeye çalıştım. Yönümü kuzeye döndüğümde en uzak nokta olarak Mahmud Nedim Konağı\Kurtuluş Müzesi görüş alanıma girdi. Uzaktan yakına gelmek suretiyle bende oradan başladım:

Mahmut Nedim Konağı'na yani Kurtuluş Müzesine varınca, daha içine girmeden bir şeyler hissetmeye başlarıs-

Mahmut Nedim Konağı (Şanlıurfa Kurtuluş Müzesi) / 2017

nız. Ayrıca duvarda görünen mermer izleri sizleri Urfa'nın işgal ve kurtuluş günlerine götürür. İçeride oturan "Onikiler" ile hasbıhal etmek istedim pek iltifat etmediler. O günleri onların ağzından dinlemek, hayalen o günlere gitmek arzu ettim ancak pek oralı olmadılar. En son "biz bunları defalarca anlattık, öğrenmek istiyorsan Müslüm Akalın Beyefendi'ye uğrayın" dercesine beni adeta başlarından savdılar. Anladım ki ruhları, gelenlerden biraz muzdarip idiler. İşgalden kurtardıkları şehri koruyamadığımızdan mı yoksa ruhlarına bir "fatih" göndermeyi bile akıl edemediğimizden mi?

Bilemedim...

Üst kata çıkıp uzun baktığınızda uçsuz-bucaksız Harran ovası ta Tektek dağlarına kadar görüş alanınıza girer. Yakına baktığınızda ise içine bir kasabayı barındırabilecek büyüklükteki Millet (Deliller Hanı-Han-ı Delilân) Hanı ile tanışır-sınız. Harran ovasını başka zamana erteleyip, yakındaki Han-ı Delilân ile hasbıhal edelim:

Deliller Hanı ya da Han-ı Delilân... Kendisiyle tanışır tanışmaz, daha halhatır sormadan o, "Burayı en iyi ben bilirim" diye söze başlamıştı bile. Bir "pir-i fani" gibi, bana tarihin "efsaneleşmiş" hakikatlerini anlatacaktı. Şehirin Osmanlılara nasıl geçtiğini, kendisinin hâlâ o yılların hatırası ve heyecanı ile dolu olduğunu, ancak ilk banisini hatırlamadığını ama daha sonra kendisini yenileyen Meho Beğ bu şekli verdiğini, kimlerin gelip geçtiğini, önceleri geç kalan kervanları misafir ederken, bir zaman sonra askerleri barındırdığını, bir dönemde yetim çocuklara bağrını açtığını anlata-

Millet Hanı (Han-ı Delilân) / 2006

Jüstinyen Su Kemer / 2017

cakti. Ancak sanki kafese alınmış, nefesi kesilmiş bir vaziyette idi. Daha fazla konuşmaya mecali kalmamış gibi duruyordu. Sorabilseydim eğer, Diyarbekir'deki adaşı olan Delliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı) ile akrabalığının olup olmadığını öğrenmek isterdim. Akrabalığını bilmem ama ihtişamlarına bakılırsa; ikisinin de yaşıt olduklarını, Kanuni Sultan Süleyman devrinde inşa olduklarını söyleyebilirim.

Diyarbekir'deki adaşı iki katıyla bir bütün olarak hâlâ ayakta dururken, kendisi o kadar şanslı olmamış, ömrü boyunca ikinci defa harabe haline gelmiştir. Üst katı tamamen yok olurken, alt katı da iç açıcı bir durumda değildir. Bugün yeniden ayağa kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Ancak onun bu perişan hale gelmesine sebep ben olmuşum gibi mahcup bir vaziyette kendisinden ayrıldım.

Hüzünlü duygularla Millet Hanı'nı terkederken, "sureten" yenilenmiş ancak günümüzün şartlarında işlevsiz kalmış Jüstinyen Su Kemer adeta yalvarır gibi çağırıyordu. Benim kendisi gibilerle hasbihal etmeye çıktığımı anlamış gibiydi.

Esasında muzdaripti, zira kendisini ne bilen vardı ne de tanıyan!..

Tanıyanı bile ilgisizdi.

Yenilenmiş olmasına rağmen, biraz da dışlanmış gibi görüyordu kendisini...

Burada biraz durup Hıristiyanların "mümin" oldukları Roma hatırası ve Urfa'daki su kemeri mimarisinin tek örneği olan Jüstinyen Su Kemerine biraz kulak vermek gerek. Roma'dan sonra hep "zımni" muamelesi gören bu kemeri anlatacağı çok şeyi olmalı...

Adeta "Evet ben Hıristiyan bir imparatorun hatırasıyım ama efendim vefat ettiğinde Kâinatın Efendisi'nin dünyayı şerefliendirmesine daha altı yıl vardı" der gibiydi söze başlamadan önce. Yine adeta Dellîlan Hanı'na nispet eder gibi bir hali vardı. "O daha dünkü çocuk asıl tarihi benden dinlemelisin" tavrındaydı. Pek de haksız sayılmaz yani.

Bin beş yüz yıl nerde, beş yüz yıl nerde?

Dinleyelim...

İmparator Jüstinyen 527 yılında tahta çıktığında Edessa'daki şehrin büyük ölçüde tahrip olmasına ve binlerce in-

Millet Köprüsü / 2017

sanın ölmesine sebep olan büyük su baskının üzerinde iki yıl geçmişti. Edessa'nın başına gelen bu su baskınına imparatorun çok üzüldüğü söylenir. Edessalılarının bir daha böyle bir felakete karşılaşmamaları için harekete geçer. Bunun için başkentten Edessa'ya birçok mühendis, uzman ve bol miktarda para gönderir. Gelen teknik elemanlar önce sel önleme duvarı yaptılar ki kalıntıları günümüzde hâlâ mevcuttur. Daha sonra da suların akış yönünü değiştirerek suyun şehre girmeden akıp gitmesini sağlamak için de büyük bir dere kazdılar. Buna bugün "Karakoyun deresi" diyoruz. Böylece toplanıp gelen su şehrin batısından başlayarak kuzey ve doğudan şehri dolaşarak terk eder. İmparator Jüstinyen'in hizmeti bununla da bitmemiş, bakın hemen yanibaşım da Edessa halkının dereyi rahat geçebilmesi için bir de köprü yaptırmıştır. Ancak pek bilinmez. İzninizle şunu da ekleyelim: Jüstinyen, bu gün sembol olan ve yapıldığı zaman yeryüzünün en büyük mabedi olup bin beş yüz yıldır ayakta duran Ayasofya'nın da banisidir.

Denilir ki Edessa halkı imparatorlarının kendileri için yaptığı büyük iyiliklerinden dolayı ona şükranlarını takdim etmek için uzun süre şehrin adını "Jüstinyen Şehri" olarak andılar.

Su bendini, kemerini köprüyü çok abartmamak lazım. Roma demek "su medeniyeti" demek, zaten.

Ben de şu kadarını ekleyeyim: Roma İmparatoru Jüstinyen ile Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın benzer noktalarına işaret edilebilir. Her şeyden önce ikisinin de devri devletlerinin zirve yaptığı, "altın devir"dir. İmparator Jüstinyen için "Büyük" unvanı, Sultan Süleyman için ise "Muhteşem" unvanı kullanılır. Sultan Süleyman İmparator Jüstinyen'den tam bin yıl sonra aynı başkentte hüküm sürmüştür.

Su Kemer ile teselli babındaki bu hasbihalden sonra çevrenize göz gezdirdiğinizde üçyüz metrelik bir alanda tarihin katmanları ile yüzleşiyorsunuz: Roma, Karakoyunlu ve Osmanlı. Her biri "bizde buradayız" diye adeta sizi çağırırlar, duyabilmeniz için antenlerinizin açık, ama ondan önce hislerinizin aktif ve tarihi duyarlılığınızın olması lazım.

Kemerin sur dışı tarafında durup batı tarafına baktığınızda eğer ikindi üzeri değil, güneş gözlerinizi kamaştırma-

sa, sizi “yeni” bir yapı davet edecektir, Millet Köprüsü. Yanına vardığınızda, su kemerine göre çok çok yeni bir yapı olduğunu fark edersiniz. Çok yeni deyip sakın hafife almayın. Onun tanıklık ettiği bir olay, değerini kat be kat arttırmıştır. Olayın hatırasına konulan kitabeyi bile okusanız yeter. “Urfa'nın Kurtuluş Mücadelesi'nde, Fransızları şehri terke mecbur eden anlaşma 10. 04. 1920 günü Millet Köprüsü'nde imzalandı”. Böyle bir tarihi tanıklık kaç mekân yapıya nasip olur. Bu anlaşma bir zaferdir. Bir şehrin namusunun çiğnenmesine tahammül etmeyen bir halkın zaferidir. Sağındaki ve solundaki komşu yapılara göre çok genç olmasına rağmen övünmeyi hak etmektedir. Onun kıymeti tarihi geçmişinde değil, tanıklık ettiği, bir nevi ev sahipliğini yaptığı bu anlaşmada aranmalıdır. O sadece bir “köprü” değil, o tarihi bir “tanık”tır. Bu olayın hâlâ beyazperdeye aktarılmamış olması bir eksikliklerdir.

Bu anlaşmadan kırk iki yıl sonra Amerika ile Sovyet Rusya'sı arasında Berlin'de Havel Nehri üzerinde bulunan Glienick\Casuslar Köprüsü üzerinde gerçekleşen iki casus değiş-tokuşunun filmi yıllar önce çekildi. Ancak Millet Köprüsü, üzerinde gerçekleşen bu tarihi olayın filminin çekilmesini bekliyor.

Peki, bu kadar “genç” köprü ne zaman yapılmış? Bundan tam yüz on beş sene önce.

Surların özelliğini kaybedip şehrin sur dışına taşması ile karşı tepeye Sultan Abdülhamid'in himmetleriyle hastane, Millet Hastanesi yapılıncaya, sur içine geçişi kolaylaştırmak belki de Hızmalı Köprü'nün yükünü hafifletmek amacıyla yapılmış olmalı. Nasıl ki Edessa halkı şehre hizmetlerinden dolayı bir süre şehrin adını “Jüstinyen Şehri” olarak telaffuz ettiyse, Urfa halkı da yapılan bu hastane adını bir süre “Hamidiye Hastanesi” olarak adlandırmıştı. Halklar değişiyor, inançlar değişiyor, devletler değişiyor, yönetenler değişiyor ama mizaçlar, değişmiyor. Sebebini çözemedim.

Belki buradan geçen, yaşayan peygamberlerin silinmeyen ayak izleri, unutulmayan inançları, tılsım gibi hissedilen nefesleri...

Belki de coğrafyanın ve iklimin esprisi galiba!..

Kim bilir?..

Ya da bilen söylesin!..

İkinci üzeri köprü'nün kuzey tarafından durup yüzünüzü güneşe çevirdiğinizde gözlerinizin kamaştığını hissedebilirsiniz.

20. yy. Başlarında İnşa Edilen Millet Hastanesi

ceksiniz. Güneşten mi yoksa sağınızda bütün zarafetiyle duran Hızmalı Köprü(3)'den yayılan yüzyılların güzellik nurundan mı diye düşünürken, banisinin bir hanım olduğu hatırlayacak mahremden gözlerinizi kaçırır gibi başınızı çevireceksiniz. Evliya'nın da bu köprüden geçtiğine dair bir emare yok. Zira Evliya bastığı gördüğü yeri kaydetmeyi ihmal etmemiş. Belki de bir “hatunun hatırasına” basmaya “haya” etti. Sonra bu “sahib-i hayrat ve'l-hesarat kişinin kimliğini düşünmeden önce ruhuna bir “fatiha” gönderecek sonra kimliğini araştırmaya koyulacaksınız. Köprü'nün yapılışı bir efsane gibi anlatılır. Ama banisinin mezarı gerçek. Mezarı köprüden üç yüz metre uzakta da olsa yine eserine hep yakın olmak ve bekçiliğini yapmak istemiş olmalı. Zaten geçmişten günümüze gelen eserler hep banilerinin bekçiliğinde gelmedi mi? Eserlerini adeta başlarının altında saklamaya çalıştılar. Bunları görmek için uzağa gitmeye gerek yok, sadece Urfa'daki camii ve medrese hazinelerini gezerseniz yeterli.

Eserlerini mi kıskandılar yoksa sonradan gelecek nesile mi güvenmediler? Kıskanmak birilerinden olur. Oysa onlar eserlerini insanlar hatta bütün canlılar yararlınsın, gündelik hayatları kolaylaşsın diye yaptılar.

Köprü yaptılar insanlar geçsin diye...

Yol yaptılar insanlar yürüsün diye...

Çeşme yaptılar insanlar ve diğer bütün canlılar serinlesin, susuzluğunu gidersin diye...

Medrese yaptılar insanlar ilim sahibi olup cahil kalmasınlar diye...

Camii yaptılar insanlar ibadet etsin diye...

Kuş takaları yaptılar kuşlar yuva yapsın diye...

Şifahane yaptılar insanlar şifa dertlerden kurtulup şifa bulsunlar diye...

Han, kervansaray yaptılar insanlar konaklasın diye...

Ve daha nice eserler...

Öyleyse...

Şehri gezerseniz cevabını bulursunuz...

Cevabı bulamaz ya da bulduğunuz cevaptan emin olmazsanız beni arayın(4).

Tekrar bulunduğunuz Samsad Kapısı yerinde yönünüz sur dışına dönük iken, sur içi tarafına döndüğünüzde sizi Samsad Kapısı Hanı karşılayacaktır. Durduğunuz yerde

Hızmalı Köprü / 2002 / A.Cihat Kürkçüoğlu

1950'li yıllarda Samsat Hanı

çok değil, yüz sene geriye giderseniz ve bir akşamüzeri manzarasını hayal edebilirsiniz, hanın kapısının önünde bir telaş bir kalabalık olduğunu görürsünüz. Bir günlük mesafede Çarmelik Kervansarayı'ndan sabahın alacakaranlığında yola çıkan kervanın yorgun bir şekilde hana giriş yaptığına, hancının koşuşturmasına şahit olursunuz.

Hemen FarukNazif'in han duvarları şiiirinden mısralar mırıldanmaya başlarsınız.

"Ağır ağır önümde geçti deve kervanı,
Bir kenarda göründü beldenin viran hanı
Alaca bir karanlık sarmadayken her yeri
Atlarımız çözüldü, girdik handan içeri".

Yok eğer hancı ile hasbihal etmek isterseniz bu sefer Bekir Sıtkı'nın dörtlükleri dökülür dilinizden:

"Gurbetten gelmişim, yorgunum hancı
Şuraya bir yatak ser yavaş yavaş
Aman karanlığı görmesin gözüm
Beyaz perdeleri, ger yavaş yavaş"
"Buraya kadar geldin, Tıfındır Tepesi'ne çıkmayacak mısın?" dediğinizi duyar gibiyim.
Haklısınız..
Tarihi olaylara şahitlik yapmış bu tepeye elbette çıkmak gerek..
Ancak ne zaman o tarafa dönsem ayaklarım beni geri-
sin geri götürüyor, içimde bir fırtına kopuyor.
Çözemedim!..
Belki bir başka "sefer"e yeniden denerim.
.....

SONNOTLAR

- 1) Evliya Çelebi, Seyahatnâme, (hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı), İstanbul 1999, c. 3, s. 92
- 2) A. Cihat Kürkçüoğlu vd., Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir, Ankara 2002, s. 133-4
- 3) Karakoyunlu hükümdarının kızı Sakine Sultan, Hacca giderken mi Urfa'ya uğradı ve köprüyü yaptırdı, yoksa zaten bir dönem Urfa Karakoyunluların hâkimiyetinde idi o zaman mı yaptırdı? Karakoyun Deresi ile birlikte düşünüldüğünde Karakoyunluların hâkimiyeti döneminde yapılmış olmalı. Şehir zaman zaman sel baskınlarına uğrağında Roma İmparatoru bunu önlemek için su bendini yaptırmış ve suyun sur dışında akmasını sağlamıştı, ama öyle anlaşılıyor ki

yeterli olmamış. Karakoyunlular şehre hâkim olunca sık sık yaşanan bu felaketten şehir halkını tamamen güvenceye almak için, Romalılar zamanında yapılan su yolunu daha da derinleştirerek, suyun sur içine girmesini tamamen engellemiş oldu. Dere bu gün de hâlâ Karakoyun Deresi olarak bilinir. Geniş bilgi için bakınız: Mahmut Karakaş, "Karakoyun Deresi, Daysan Deresi midir?", Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, (Mayıs 2018), Sayı 30, s. 37-38

- 4) Bu konuda başvuracağınız en son kişiyim. Hani kimseyi rahatsız etmemek için kendimi adres gösterdim.

EDESSA (ŞANLIURFA) KIZILKOYUN NEKROPOLÜ

Celal ULUDAĞ
Şanlıurfa Müze Müdürü

Müslüm DEMİR
Arkeolog

Nekropoller ve Kaya Mezar Odaları

İnsanoğlu yaşama arzusunu belli bir yaş veya yıl aralığına sığdırmamıştır. Yaşama arzusunu uzun, sonsuz ve ölümsüz olarak görmekte fakat ölüm gerçeği ile karşılaşınca bu gerçekten sıyrılamayıp ölümü kabullenme durumunda kalmıştır. Ölüm gerçeğinden sonra yok olma kelimesi ile karşı karşıya kalmıştır. Yok olma (sonsuzluk deki bitme) kelimesi kabul görmemiş ve ölümden sonra hayatın devam ettiği kabul görmüştür. İnsanoğlunun bu anlayışından sonra ölümler için de, yaşayanlarda olduğu gibi bir yaşam modeli

Edessa Nekropolü Mezar Odaları girişi

düşünülmüş ve ölü için mekân yapma, mekânı yaşam için kullanılan mekâna benzetme çabası içine girilmiştir. Ölümler için yapılan tholos olarak adlandırılan ve Tümülüslerin atası niteliğini taşıyan yapılar yapmışlardır. Daha sonra bu yapıları geliştirerek Tümülüsler yapmışlardır. Demir çağlarında Lidya Tümülüslerin yanı sıra halkın basit ve kayaya oyulmuş oda mezarlara gömüldüğü bilinmektedir. Fakat oda mezarların Demir Çağı içinde en iyi izlendiği bölge Urartu bölgesidir. Urartular, Asur ve Kuzey Suriye ile olan ilişkileri sonucu etkilendikleri oda mezarlarını sonsuzluk simgesi olarak düşünmüşlerdir. Urartu döneminde büyük kaya kütlelerini oyarak yaptıkları mezarları anıtsal hale getirmişlerdir. Anıtsal mezar odası yapan ilk kültür Urartu'dur Roma ve Doğu Roma dönemlerinde ölümler genellikle ana kayadan oyma oda mezarlara gömüldüğünden kentin surları dışındaki dağlar ve kayalıklar, nekropol (mezarlık) alanı olarak seçilmiş ve bu nekropollere çok sayıda kaya mezar odası yapılmıştır. Hellenistik ve Roma dönemlerinde de ana kayayı oyarak oda biçiminde mezar yapma geleneği gelişerek yaygınlaşmıştır.

Edessa Nekropollerini

Şanlıurfa'nın eski adı olan Edessa'da biri şehrin güney ve güneybatısındaki dağlık alanda, diğeri kuzey ve kuzeybatısındaki kayalık alanda olmak üzere iki büyük nekropol alanı bulunmaktadır.

Edessalılar, nekropollerini yaşamın devam ettiği kentler gibi ölümden sonraki yaşamın bu nekropol kentinde devam ettiğine ve mezar odalarına da kent ahalisinin kendisi ve ailesi için kurmuş olduğu sonsuzluk ve ebediyet evi olarak görmüşlerdir. Bu nedenle Edessalılar nekropollerini (mezarlık) kare veya dikdörtgen formulu ve bir kısmının giriş kısmı ve klineleri tapınak cepheli işlenmiş bir tapınak girişine benzetmişlerdir. Nitekim yeni açığa çıkarılan mezar odalarından birinin girişi tapınak cephelidir (Fotoğraf: 2).

Kızilkoyun Nekropolü Alanı

Antik Edessa Nekropolü olarak bilinen Şanlıurfa merkezinde Balıklıgöl'ün kuzeyinde yer alan "Kızilkoyun Nekropolü"nde bulunan kaya mezarları kurtarma kazıları ve temizlik çalışmalarına başlarken; Şanlıurfa İli, Eyyübiye İlçesi, Haleplibahçe Mahallesi'nde II. ve III. derece arkeolojik sit

Foto 2: Nekropol Alanın Batıdan Görünüşü

alanlarında Kalkınma Bakanlığı'nın "Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Projesi" kapsamında öncelikle Kızılkoyun'da yer alan geçeköndü evlerin kamulaştırılması yapılmış daha sonra Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesince yıkımı gerçekleştirilmiştir. Kızılkoyun'da yapılan yıkım çalışmaları sonrası yapılan hafriyat temizleme sırasında kaya mezarlarının ortaya çıkmasıyla, Şanlıurfa Müzesi Müdürlüğü tarafından kurtarma kazı çalışmaları başlatılmıştır. Alanlardaki çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün olurları ile Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında yürütülmüştür.

Balıklığöl'ün kuzeyinde Halepli-bahçe mozaiklerinin doğusunda dik bir yamaçta yer alan nekropol kireç taşı kayalaktır. Dik yamaçtan faydala-

arak taraçalı her taraçada mezarlar sıralanmıştır. Bu kayalık alanda 75 adet kaya mezar odası yer almaktadır (Fotoğraf: 1). Bu mezarlar kare ve dikdörtgen formunda tek odalı üç arcosolium ve üç klineli, ön girişli tek odalı arcosolium ve üç klineli, ön girişli çok odalı arcosolium ve klineli, iç içe iki veya üç odalı ve tek odalı arcosolium ve klineli dromosludurlar. Nekropol alanındaki mezar odalarının iç kısmı her biri farklı mimaride yapılmıştır. Mezar odalarının farklı mimarileri mezar sahiplerinin statü farkı, meslek farklılıklarını ve ekonomik farklılıklardan doğmuş olmalı. Ağırlıklı olarak tek odalı mezarlar ve bunun yanında ön girişli tek odalı mezarlar, ön girişli çok odalı mezarlar, iç içe iki veya üç odalı mezarlar ve tek odalı dromoslu mezarlar bulunmuştur. Kazı ve temizlik çalışmaları, ana kayanın yukarisından başlayarak aşağıya doğru kazılan güney alanda devam etmiştir.

Kızılkoyun Nekropolü'nde yapılan çalışmalarda MS I-IV. yüzyıl arasına tarihlenen 75 adet oda biçiminde kaya mezarına rastlanılmıştır. Bu kaya mezarların en ilgi çeken mezar odaları ise İkeokentauros kabartmalı (Fotoğraf: 3), mezar sahibinin klineye yan uzanarak alçak kabartma olarak tasvir edildiği ziyafet sahneli, koruyucu asker kabartması, tavuz kuşu kabartması ve portre kabartmalı mezar odalarıdır (Fotoğraf: 4). Bunların yanı sıra çift dilli (Yu-

Foto 3: İkeokentauros Kabartmalı Mezar Odası

nanca ve Süryanice) tabulla ansata yazıtı ve farklı mezar odalarına ait 3 yazıtı rastlanılmıştır. Kaya mezar odalarının iç kısmında ve önlerinde farklı boyutlarda sunu çukurları ve girişlerde dikdörtgen ve silindirik biçimli taş kapılara rastlanılmıştır (Fotoğraf: 5).

Sonuç olarak, Şanlıurfa Müze Müdürlüğü Başkanlığında ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi ile birlikte sürdürülen çalışmalarla Şanlıurfa tarihi açısından çok önemli kazanımlar elde edilmiştir. Antik Edessa Kenti ve Nekropolleri hakkında yeni bilgilere ulaşılmıştır. Çalışmalar Şanlıurfa tarihi ve Şanlıurfa turizminin gelişmesine katkı sağlayacak nitelikte önemli bir alandır.

Foto 4: Kabartmalı Mezar Odası

Foto 5: Silindirik Biçimli Taş Kapı

KAYNAKÇA

- ÇELİK, Mehmet: Edessa'dan Urfa'ya, Altılıp Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2007.
- DRİJVERS, H.J.V., "Ein Neuentdecktes Edessenische Grabmosaik" Antike Welt, 12., Jahrhundert 1981, Heft 3: 17-20.
- ERGEÇ, Rifat., Güney Kommagene Bölgesindeki Antik Dönem ve Mezarları, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1995.
- EYİCE, Semavi., "Türkiye'de Bizans Sanatı" Anadolu Uygarlıkları

- Ansiklopedisi, C.III. İstanbul, s. 553.
- GÜLER, Selahattin Eyyubi., Şanlıurfa yazıtları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.
- KÜRKÇÜOĞLU, A.Cihat., "Şanlıurfa İl Merkezinin Güney ve Güneybatı Kesiminde Yer Alan Daçlık ve Zirai Bölgedeki Tarihi, Tabii ve Arkeolojik Sit Alanları" Şanlıurfa'nın Kurtuluşu 72. Yıl, Şanlıurfa 11 Nisan 1992, s. 24-33.
- SEGAL, J.B., Edessa The Blessed City., Oxford 1970, s. 27.

FIRAT'IN GİZEMLİ VADİSİ: TAKORAN

Doç. Dr. Sedat BENEK
Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölüm Başkanı

Yeryüzünde canlı hayatının devamı için gerekli olan en önemli etmenlerden biri de “su”dur. Suyun olmadığı yerde kayda değer bir canlı yaşam alanından söz etmek mümkün değildir(1). Bu bağlamda insanların ilk olarak tercih ettiği, yaşam bulduğu su alanlarının başında da akarsular ve yakın çevreleri gelmektedir. Akarsular geçmişte olduğu gibi günümüzde de faydalanılan önemli bir doğal kaynaktır. Bu faydalanma şekli dünyada değişen yaşam koşullarına paralel olarak sürekli farklılık göstermektedir. Örneğin ilk insanların, içme suyu ihtiyaçlarını daha kolay karşılayabildikleri için akarsulara yakın mağaralarda barınmayı tercih ettikleri bilinmektedir. Bu yerleşmeler öncelikle göçmen topluluklar için de uygun bir lokasyon oluşturuyordu. Bunun temel nedeni akarsu çevresinin yaban hayvanları için de uygun beslenme ortamları oluşturmasıdır. Su kaynaklarına bağlılık yerleşik hayata geçişten sonra da devam etmiş ve insanlar, topraklarının daha verimli, sulama imkânlarının kolay olması gibi nedenlerden dolayı vadilerin kenarlarına ya da akarsulara yakın yerlere yerleşmişlerdir (2). Bugün de bu durum farklı şekillerde devam etmektedir.

Bu açıdan bakıldığında Fırat Nehri'nin geçtiği, şekil verdiği ve kısacası hayat sunduğu gizemli lokasyonlardan birisi de Şanlıurfa ili Siverek ilçesi sınırları içerisinde yer alan “Takoran Vadisi”dir. Takoran, Siverekliğin klasik bir ifadesiyle “Siverek'in Saklı Cenneti” olarak adlandırılırsa da, daha reel ve özgün bir ifadeyle “Fırat'ın Gizemli Vadisi” olarak adlandırılmak daha yerinde olur kanaatindeyim.

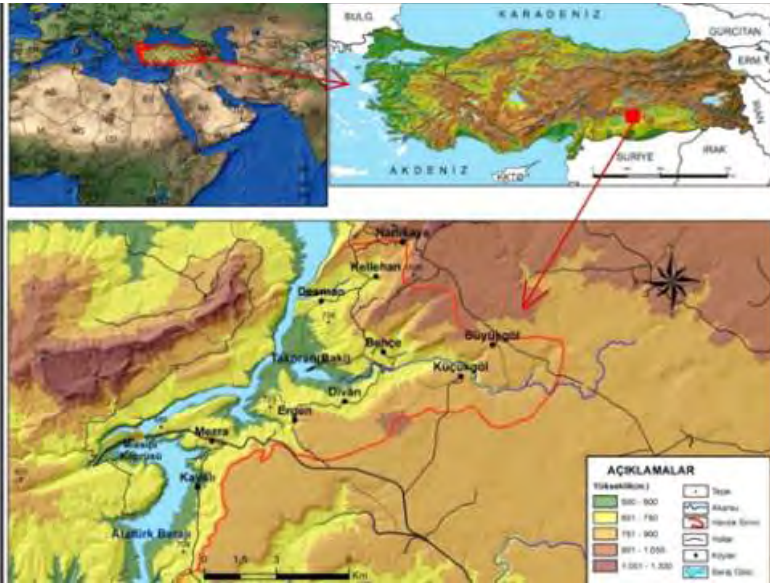
Dolayısıyla, bu yazının temel amacı; çok yakınımızda olmasına rağmen farkına varamadığımız “Fırat'ın gizemli vadisi Takoran”da doğal ortam-insan ilişkisini anlamak ve anlamlandırmak için gezi, gözlem, inceleme ve görüşme yöntemleriyle “doğanın içine girerek doğayı içimize çekerek” tonunda ortaya koymaktır. Bunun da ötesinde bu yazının diğer önemli bir amacı; onca doğal zenginliği içinde barın-

dıran ama çok da bilinmeyen Takoran Vadisi'nin bir nebze de olsa tanıtılmasına, bilinmesine ve keşfedilmesine katkı sağlamaktır.

FIRAT, MEZOPOTAMYA VE SİVEREK

Takoran Vadisi'nin coğrafi konumunun, sınırlarının ve kendine münhasır özelliklerinin iyi anlaşılması için öncelikle ortaya çıktığı yerlerden döktüğü yer olan Basra Körfezi'ne kadar geniş bir coğrafyaya adeta can simidi görevini üstlenen Fırat Nehri'nden kısaca bahsetmekte fayda vardır. Doğu Anadolu'da, çoğunlukla, doğu-batı uzanışlı olan sıra dağlar ve bunlar arasında uzanan çukur alanlarla Fırat Nehri'nin kolları (özellikle Erzurum tarafından gelen Karasu ve Ağrı tarafından gelen Murat ırmakları) arasında yakın bir ilişki vardır. Her iki anakol da birçok kesimlerinde doğu-batı doğrultusunda akar, yer yer belirgin dirsekler çizerek güneye döner yer yer de böyle yerlerde boğazlar açarak geçerler. Çok sayıda önemli kollarla beslenen Fırat'ın bu iki ana kolu Elazığ iline bağlı Keban ilçesinin sınırları içerisinde birleşirler. Buradan sonra nehir, Fırat adını alır ve ana çizgileriyle güneye doğru akar. Böylece kaynağını Doğu Anadolu Dağları'ndan alan Fırat Nehri, önce Güneydoğu Toroslarını yarararak Güneydoğu Anadolu Bölgesi (veya GAP Bölgesi)'ne, daha sonra kadim ismiyle Mezopotamya'ya akmaya devam eder. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne girdikten sonra bölgenin yer şekillerine bağlı olarak yer yer dar yer yer de geniş menderesler çizerek kuzey-güney yönünde akmaya devam eden Fırat, Siverek ilçesinin kuzeybatısında, yörede “Maktalan” adı verilen boğazdan girer Siverek ilçesinin sınırlarına... (Harita 1).

Yaklaşık 1263 km'si Türkiye'de, 710 km'si Suriye'de ve 827 km'si de Irak'ta olmak üzere toplam 2800 km uzunluğunda, 818 m³/s debisi ve 500.000 km²'lik bir alana sahip-

Harita 1: Takoran Vadisi'nin Lokasyon Haritası

tır Fırat Nehri ve Havzası. Başka bir ifade ile Güneybatı Asya'nın veya Ortadoğu'nun en uzun nehri olan Fırat, Türkiye'de Erzurum, Ağrı, Erzurum, Tunceli, Elazığ, Malatya, Diyarbakır, Adıyaman, Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis; Suriye'de Halep, Rakka ve Deyrizor; Irak'ta Ramadi, Kerbela, Necef, Hille, Semave, Felluce, Nasıriye ve Basra; İran'da Hürrem şehri ve Abadan şehiri veya illerinin sınırlarından akar. Nehir, Fırat ismini aldıktan sonra aktığı bu coğrafyanın ismi Mezopotamya'dır. Mezopotamya Coğrafyasının Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne tekabül eden alana Yukarı Mezopotamya, Suriye ve Irak'ta kalan kısmına da Aşağı Mezopotamya adı verilir.

Mezopotamya Coğrafyasının Dünya Medeniyet Tarihi'nde çok özel bir yeri vardır. Çünkü Mezopotamya, tarihin her döneminde yaşamın kesintiye uğramadığı ender coğrafyalardan birisi olma özelliğine sahiptir. Bunun temel nedeni ise, bu coğrafyanın sahip olduğu doğal ortam özellikleri, yani vadi tabanlı, ovalar-platolar ve dağlık bölgelerin insan yaşamı için bir ahenk içerisinde olmasıdır. Burada insanlar, çok soğuk geçen dönemlerde Fırat ve Dicle vadi tabanlarına inerek yaşamlarını sürdürürken, çok sıcak geçen dönemlerde ise ova-plato geçiş alanlarındaki tepelik ve hafif engebeli yerlerine veya dağların yamaçlarına giderek yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Nitekim bu coğrafya, doğal ortam-insan ilişkisinin kusursuz uyumu sonucunda çağının en modern medeniyetlerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Öyle ki, yapılan kazılarda Çemê Hallan, Çayönü, Nevala Çorî, Göbekli Tepe ve Kortık Tepe arkeolojik yerleşmeleri de bunu belgeler niteliktedir(3). Daha da ötesi Mezopotamya ilk çağlardan beri çok sayıda uygarlığa beşiklik etmiş bir bölgedir. Sümerler, Babiller, Asurlar, Akadlar ve Elam gibi en eski medeniyetler bu bölgede doğmuş ve bu bölgede yaşamıştır.

Fırat Nehri geçtiği yörelerin toplumsal hafızasında da derin etkiler bırakmıştır. Söz konusu etkileri, yakılan türkülere, yazılan şiirlerde, roman ve hikâyelerde görürüz. Örneğin "Harput'un altı kelek, Dersim'e gidek gelek", "Şu Fırat'ın suyu akar derindir" ve "Ké Ferat'a te be xum-xum û léwéw..." gibi türküleri, Ahmet Arif'in "Rüstemo" şiirindeki,

"Modan Yaylası'ndan eskin almadan,
Maktele üzerinde sağımız,
Karbeyaz Çermik Dağları,
Solumuz kan kırmızısından Fırat'tır" mısralara yansımıştır Fırat...

Mitolojide olduğu gibi halk arasında da Fırat ve Dicle, Mezopotamya'nın deli âşıkları olarak kabul edilir. Dicle'nin Hüznü, Fırat'ın Acısı. Fırat ve Dicle'nin asırlardır süren o imkânsız sevgileri, aşkları nihayet Şat-ül Arap'ta kavuşurlar... İşte tam da burada, Şat-ül Arap'ta, bu aşkın somut bir ürünü olarak petrol fişkirir dünyaya... Bu mitolojik durumun en somut yansıması bölgede çok sayıda Fırat isminde erkek, Dicle isminde kadın isimlerine rastlanır olmasıdır...

İşte Takoran Vadisi de dâhil Siverek coğrafyası, morfolojik birimler bakımından Yukarı Mezopotamya'nın minyatürü olup, Karacadağ volkanizmasına bağlı kendine münhasır bazalt karakterli bir yapıya sahiptir. Karacadağ volkanizmasının coğrafi etkileri (yani doğal ortam özellikleri) şaşırtıcı derecede, tarih boyunca, beşeri hayata yansımıştır. Siverek ve çevresinde, tarihte olduğu gibi, bugün de doğal ortamın sosyo-ekonomik yapıya etkileri çok belirgin bir şekilde görülür. Bunu yöredeki insanların tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden, konutlarından, giyim-kuşamlarından, yemeklerinden ve kısacası yaşamlarının her alanından gözlemlemek mümkündür... (4).

FIRAT'IN GİZEMLİ VADİSİ NEREDEDİR?

Yaşadığımız çevreyi ne kadar tanıyıp tanımadığımızı Yılmaz Güney'in bir anekdotu ile giriş yapmak sanırım yerinde olur. Fırat Havzası'nda bir kanyon vadinin burnu dibinde kurulan Desman köyünde dünya gelen Yılmaz Güney kendisiyle yapılan bir röportajda daha önce başından geçen bir olaydan anlattığı bir anekdotunda, kendisine "Nerelisiniz?" sorusuna verdiği "Babam Siverek'lidir" cevabı devamında yaşananlar üzerinden toplumun durum tahlilini şöyle yapmıştır:

"Bir gün nereli olduğumu sordular.

- Babam Siverek'lidir dedim. Siverek adına şaşıtlar, hiç duymamışlar.

- Nerededir bu Siverek? Dediler.

- Siverek Napoli'nin kazasıdır dedim. Düşündüler bir süre, birbirlerine bakındılar.

- Biz İtalya'yı çok iyi biliriz. Yanlışınız olmasın. Napoli'nin böyle bir kazası yoktur. Siverek İtalya'da olsa bileceklerdi. Siverek Urfa'nın bir kazasıydı. Urfa da Türkiye'de bir şehirdi. Bizim memleketin insanları iyidir, akılları çoktur; İtalya'yı bilirler, Fransa'yı bilirler. Çinistanı, Falanistanı bilirler, lakin kendi yurtlarını bilmezler. Dünyanın öte ucundaki ülkelerin yardımına koşmak için can atarlar. Onlar için şiirler yazar, onlar için ağıt yakarlar. Falanistan köylüsünün acısını anlatan kitaplar kapışılır, benim memleketimin insanlarına sırtları dönüktür, onları görmezler, göremezler"(5).

Takoran Vadisi; Fırat nehri ve onun üzerinde kurulan, dünyanın sayılı ve Türkiye'nin de en büyük suni barajı olan Atatürk Barajı Göleti oluştuktan sonra ortaya çıkan, genelde Şanlıurfa ve Adıyaman illeri arasında, özelde ise Urfa ili Siverek ilçesi ile Adıyaman ili Gerger ilçeleri arasında yer alan ve 2017 yılında faaliyete geçen Nissibi Köprüsü'nün kuzeyinde ve Siverek ilçesi sınırları içinde kalan, ismini yanın-

▲ Fotoğraf 1: Takoran Köyünün Kuruluş Yeri Ve Yakın Çevresi

daki köylerden biri olan Takoran'dan alan vadiye Takoran Vadisi denilmektedir (Foto 1).

Başka bir ifade ile Fırat Nehri'nin oluşturduğu Takoran Vadisi, Siverek şehrinin yaklaşık 40 kilometre kuzeybatısında, yaklaşık 530 metre (Atatürk Baraj Gölü'nün ortalama yüksekliği) ile 800 metre izohipsleri arasında yer alan ve mikro klima özellikler taşıyan bir vadedir (Harita 2).

Vadinin merkezini Takoran köyü yerleşim yerini alırsa Fırat'ın doğusuna düşen kuzey-güney yönünde 20 km ve doğu-batı yönünde ise 10 km'ye tekabül eden Takoran Vadisi'nde irili ufaklı 11 daimi kırsal yerleşim birimi bulunmaktadır. Çok çeşitli bitki türünün bulunduğu Takoran Vadisi sebze ve meyve bakımından da oldukça zengindir. Bölgede "ketine" narının hayat bulduğu bu havzada doğal, beşeri ve ekonomik özellikleri itibarıyla çok çeşitli turizm etkinliklerinin yapılabileceği bir yer olarak dikkat çekmektedir. Peki bu vadiye ilgi çekici neler var? Oluşumu itibarıyla jeolojik olarak çok belirgin bir şekilde yer yer kıvrılmaların yer yer de kırılmaların bulunduğu Takoran Vadisi ve yakın çevresinde kanyon vadiler, kıvrılmış tepelikler, adeta bir ressamın, tıraş bıçağıyla kesilircesine bulunan kırılmalar, doğal ve beşeri mağaralar, şelaleler, boyunlar, taraçalar ve yarımada gibi çok sayıda ilgi çekici şekiller bulunmaktadır. Şimdiye kadar yok denecek kadar az, herhangi bir sportif ve kültürel faaliyetin yapılmadığı vadi, bakir doğasıyla süslü yabani çiçeklere ve hayvanlara da ev sahipliği yapıyor.

Takoran Vadisi sadece coğrafi güzellikleri ile değil aynı

▲ Harita 2: Takoran Vadisi Ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası

zaman da su altında kalmış tarihi de barındırmaktadır. Nitekim su altında birçok mağara, batık kilise ve köprüler de bulunmaktadır.

Kısacası, yörenin coğrafi yapısı, genel hatlarıyla bölgenin coğrafi yapısından farklılık gösterir. 800 metreden geçen izohipsten vadiye doğru inince bambaşka bir coğrafya sizi karşılıyor (Fotoğraf 2). Yemyeşil, farklı bitki örtüsünün olduğu çeşitli sebze ve meyvelerinin yetiştiği, bazalt taşlarının kendisini hissettirdiği, kanyonların, morfolojik kırılma ve kırılmaların olduğu, jeolojik, doğal bitki örtüsü ve beşeri faktörler açısından önemli bir yerdir Takoran Vadisi.

Vadi ve yakın çevresinde 11 tane daimi kırsal yerleşim birimi bulunmakta ve bu yerleşim birimlerinde yaklaşık 3000 insan yaşamaktadır. Bunlardan Takoran, en düşük rakımda (535 m.) Narlıkaya ise en yüksek rakımda (865 m.) yer almaktadır. Havzanın Kuzey-Güney kuş uçuşu uzaklığı 20 km, Doğu-Batı en geniş uzaklığı 10 km civarında olup alanı ise yaklaşık 87 km²'dir. Atatürk Barajı Gölü'nün su kodu yaz ve kış mevsimlerine göre değişmekle beraber genelde 525-530 arasında değişmektedir.

Vadi içerisinde yer alan köylerin geçim kaynakları tarım, hayvancılık ve Atatürk Barajı'nın yapımı ile su ve su ürünleri de havzanın gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Küçük ve büyük baş hayvancılık havzada yapılmaktadır.

Takoran Vadisi, yer yer 100 metreyi bulan derin ve serin suların altında Güneydoğu'nun gerdanlılığı olarak da adlandırılan Nissibi Köprüsü'nün de adını aldığı eski bir yerleşim yerini de saklıyor. Takoran Vadisi'ni turizme kazandırmak isteyen Şanlıurfa Büyükşehir ve Siverek Belediyesi, çeşitli projeler yürütüyor. Siverek Kaymaklığı'nın ziyaretçiler için

▲ Fotoğraf 2: Takoran Vadisi Ve Yakın Çevresi

tur düzenlenmesi amacıyla satın aldığı tekne ile yörede ulaşım sağlanırken, isteyenlere nehir üzerinde vadi turu yaptırılıyor. Dalgıçların, su sporcularının, tarihçilerin, doğaseverlerin, araştırmacıların farklı yönleriyle dikkatini çeken eşsiz vadi için iki belediye, bazı projelerin de yapımını sürdürüyor. Siverek tarafından Nissibi Köprü girişinde Siverek Belediyesi tarafından bir mesire alanı yapılmaktadır. Güzel bir manzaraya ve ulaşılabilirliğinin kolay olması nedeniyle bu mesire alanı faaliyete geçtiğinde havzada alternatif rekreasyon alanlarını ve etkinliklerini artıracaktır.

URFA'DAN GÜNÜBİRLİK TAKORAN'A NASIL GİDİLİR VE NERELEER GEZİLEBİLİR?

Urfa'ya 130 km. uzaklıkta bulunan Takoran'a gitmek için sabah erkenden yola çıkılmalı ve Siverek'te bir mola verilmelidir. Yolun yaklaşık 70 km'si kalker karakterli Urfa-Bozova Platosu'nda (Urfa-Hilvan arası); 60 km'si de bazalt karakterli Siverek-Viranşehir Platosu'nda geçerli. Yolun 70. km'sinde yani Hilvan'dan sonra gerek doğal ortam özellikleri itibarıyla gerekse doğal ortam özelliklerine bağlı olarak beşeri ve ekonomik özelliklerde değişmeye başlar (Örneğin geleneksel evlerde kullanılan beyaz nahit taşı yerine siyah bazalt taşının kullanılması gibi).

Yaklaşık 1 saat sonra varılır Siverek'e. Takoran'ın tadını çıkarmak ve biraz da sabırsızlığı artırmak için 1 veya 2 saat Siverek şehrine ayrılmalıdır günübirlik gezmede... İlk durak Kanlıkuyu Meydanı olmalı ve oradan kapalı çarşıya geçilerek biraz dolaşılmalıdır. Çünkü Siverek'in kapalı çarşısında halen canlı bir şekilde atölye tarzında tarım ve hayvancılık faaliyetlerine yönelik atölye üretimi tüm heyecanı ile devam etmekte... Sonra bugünlerde tatlı bir telaşa sahne olan Siverek Gümrükhanı'na gidilmelidir bence. Gümrükhan, Siverek Kent Müzesi olmak için büyük oranda çalışmalarını tamamlamış ve sadece resmi prosedürün tamamlanmasını beklemektedir. Oradan da Siverek şehrinin önemli meydanlarından birisi olan Kümbetli Meydanı'na gidilmelidir. Çünkü giyim kuşamıyla Siverek'e münhasır karakterlerle karşılaşılır bu meydana...

Ardında tarihin ve farklı etnisitelerin kültürel etkileşimi sonucunda ortaya çıkan Geleneksel Siverek Evleri'ne gidilmelidir. Siverek'teki yaşamı anlamak için Geleneksel Siverek Evlerinin iki güzel örneği olan Hamanlar ve Terziler Evleri gezilmelidir dikkatlice... Ardında eğer mevsim Bahar ise mutlaka Siverek mutfağının doğal ortamda nasıl yararlandı-

ğını/beslendiğini görmek üzere yerel ot pazarına da uğranmalı. Oradan müşterisini bekleyen yarpuz, tolık, punk, tuzik, axbandır, kereng vb. otlar görülür... Artık tarihi bir yerde bir çay içme vakti gelmiştir. Ki burası da Siverek'in önemli tarihi mekânlarından birisi olan Cudi Paşa Konağı olmalı. Ve zaman varsa Siverek şehrinin anlamak ve anlamdırma için Siverek Kalesine de uğranmalıdır bence... Tabii ki buralarda hatıra olarak fotoğrafları da çekildikten sonra sabırsızlıkla Fırat'ın gizemli vadisi Takoran'ı görmek için yola konulmalıdır artık...

Siverek'ten Takoran'a gitmek için yaklaşık plato üzerinden 40 km yol almanız gerekir. Yol boyunca yer yer bazalt taşlarla kaplı otlak alanları, yer yer taşlar temizlenerek tarıma açılmış tarlalar görülür. Tarıma açılmamış alanlarda otlak alanları olarak kullanılır ve bu otlak alanlarda -eğer sonbahar, kış, ilkbahar mevsimlerinde gitmiş iseniz- Erzurum'dan, Bingöl'den, Erzincan'dan gelen Koçer çadırları sıralanır, beyaz ve mavi renklerle. Yaklaşık 40 km'den sonra platodan yani Siverek-Adıyaman yolundan kuzeye saparak artık Takoran Vadisi'ne inilir yakın tarihte yapılan beton bir yoldan. Yer yer izohipsleri yer yer de elverdiğinden aşağıya inilebilen bir yoldan yaklaşık 10 km'den sonra Takoran Vadisi'nin merkezi köyü olan Takoran Köyü'ne varılır...

Fırat kenarına inildiğinde, doğanın eşsiz güzelliği ile karşılaşılır artık. Zira Arizona'daki Büyük Kanyon kadar güzeldir Takoran Vadisi... Burası doğal ve beşeri güzelliklerin bir arada olduğu mikro klima özellikler gösteren bir vadidir. Eski insanların elleriyle oyduğu mağaralar, taş tapınaklar, şelaleler, Fırat'ın serinliği ve yer yer balıkcı teknelerinin çıkardığı ritmik sesler duyulur... Artık Takoran Vadisi'ni gezmek, adeta dinsel bir törenin büyüleyiciliğiyle sarmalanmak gibidir... Tekne turu ile dolaşmak bir yerde "An"a yaklaşmak, kendine, özüne yaklaşmak gibidir Takoran'da olmak...(6).

Tekne ile dolaşırken dağların adeta yer yer kor haldeyken şekil verilmiş demir gibi büküldüklerini, kıvrıldıklarını görmek mümkündür bu vadiye... İşte ruhu ve bedeni güzellikleriyle besleyen bu vadi dünyaca ünlü bir yönetmenimizin çocukluğuna da ev sahipliği yapmıştır... Yılmaz Güney... O da bu vadinin kenarındaki bir köyden (Desman'dan) bakmıştır dünyaya ilk defa... Burada büyümüş, dimağının ilk imgeleri burada yerleşivermiştir zihnine... Ve bu zenginliği sanatıyla aktarmıştır bütün dünyaya... Zaten Takoran da insanlığa sunulmuş doğal bir sanat eseri değil midir?

KAYNAKÇA

- (1) Tunçdilek, N., (1985), "Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı", İstanbul Ün. Yay. No:3279, s.4-5, İstanbul.
- (2) Tunçdilek, N., (1988), Dünya Nüfus Dinamiği, İstanbul Ün. Yay. No: 3501, s.19-23, İstanbul.
- (3) Benek, S., (2012), "GAP Bölgesi'nde Tarımsal Faaliyetlerin Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu", Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 26, s. 196, İstanbul.
- (4) Benek, S., (2013), "Bazalt Karakterli Şehir: Siverek", Siverek Belediyesi, A Grafik Yayınevi, s. 2, Diyarbakır.
- (5) Güney, Y., (1986), "Siverekli Olmak", İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, İstanbul
- (6) Benek, S., (2012) "Fırat'tan Karacadağ'a Siverek" Belgeseli (Yönetmen: S. Benek), Karacadağ Kalkınma Ajansı-Siverek Kaymakamlığı, Siverek.

Hızmalı Köprü: ÇOCUKLUĞA GİDEN YOL

Yusuf ÇALIŞKAN
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Geçip gitti aramızdan

Çocukluğumuzun mahalleleri...

İçine doğduğumuz, bizi sarıp sarımsalayan ve sözlükte: Bir şehrin bir kasabanın büyük bir köyün bölündüğü parçalardan her biri olarak tarif edilen mahalle; medeniyet tasavvuruna doğru giden bireyi şekillendiren yaşamına yön veren hafızasında derin ve kalıcı izler bırakan yakın komşuluk ilişkilerinin kurulabildiği en küçük sosyal yapıdır. Büyüdüğü mahalleden ayrılan birey neden eski mahallesini arar, neden cinayet mahalline giden bir katil gibi hep oralarda dolaşır? Çünkü mahalle demek; çocukluk demektir, çünkü mahalle kirlenmemişlik ve oyun demektir.

Çocukluğumuzun geçtiği mahalle Mehmet Akif'in Küfe şiirinde tasvir ettiği ücra, kamu hizmetlerinin çok sonraları geldiği bir mahalle olabilir ancak o yine de sizin güzel mahallenizdir.

Herkesin ilk aşkına benzeyen bütün güzellerden bir parça güzellik ta-

şıyan ama onlardan tamamen farklı başka bir güzeldir sizin için.

Çocukluğumuzun geçtiği Hızmalı Köprü benim için köprüden öte bir şeydi... Kırk adımla geçilen lakin sizi kırk yıl öncesine götüren bir tayy-ı zaman vasıtasıdır.

Hızmalı Köprü, Samsat Kapı'da bulunan değirmene buğdayın öğütülmesi için çağırılan Müslüm amca, haftada bir eski otogara gidilip özlem ve merakla alınan bir çocuk dergisi, İbrahim Tatlıses'in Günah filmi için defalarca çekilen otobüs sahnesiydi.

Benim için Hızmalı Köprü erişli (asmalı) komşu heyatlarında eşkili köfte, yaprak sarması, salça, biber ve korukla yapılan terleme, kandil ve cuma akşamları dağıtılan bişi, gülle oynarken yapılan "kapıııı", dandy, kahke, palıza, eskimo ve halka tatlısı idi...

Hızmalı Köprü Fatih Sokak'tan çıkıp İsmetpaşa İlkokulu'na giderken annenin çocuğunun çantasına bıraktığı

salçalı ekmek, ağaçtan düşen çocuğun dizindeki yaranın kabuğu, kar yağınca zevzır (sığircık) yakalamak için kurulan faklar idi.

Benim için Hızmalı Köprü Aşşe ablanın Karakoyun'da otlayan inekleri, tek tük bulunan siyah-beyaz hatıraların renkli tanıkları, televizyonlarda yayın girdince çok uzun olan antenleri Diyarbakır yönüne çevirmek, işten dönen memur babanın ağacı silkelemesiyle simsiyah dutların dolu gibi avluya dökülmesi idi.

Benim için Hızmalı Köprü, pazar sendromu yaşatan ve mahallede o gün açık olan fırında saatlerce sıra beklemek, tam kovboy filmi başlarken banyoya gidip gitmeme kavgası, "soodaa soodaa" sesi eşliğinde annelerin damlarda çamaşır ve halı yıkama, babaların maaş günü borç ödeme faslı, sürekli duman tüttüren tuğla sobalara konan kocaman taş kömürleri şişle parçalama çilesi idi.

Hızmalı Köprü'nün doğusunda yer alan Mahmut Nedim Konağı doğu cephesi / Max von Oppenheim 1911

Benim için Hızmalı Köprü; taze peynirlerin tuzlanıp el arabası ile belediyenin soğuk hava deposuna götürülmesi, komşu imecesi ile yapılan salça ve biber çıkarma şenliği, yaz ramazanlarında damda yanbalısını (meyan şerbeti) doldurup iftarı bekleyen mütebeyyin yüreklere müezzinin minareye çıktığının haber edilmesi idi.

Benim için Hızmalı Köprü; boyunlara asılıp ve saygı ile taşınan elifbalar eşliğinde yola koyulup Atlas Sineması karşısında bulunan "Öz Urfa Pastanesi"nin mütebessim sahibinin boyunda taşınanların hürmetine külaha bir top fazla dondurmanın bırakılması idi.

Benim için Hızmalı Köprü, mahalle arkadaşlarıyla toplanıp 11 Nisan Şehir Stadyumu'na Urfaspor maçlarını seyretmek için bilet alan büyüklere: "Abi ben de gelim mi?" ile ya da stat kapılarının açılmasıyla içeri girilip atılan bir golün sevinci ile eve dönülmesi idi.

Benim için Hızmalı Köprü: Bir yakasında kahvehane öbür yakasında mezarlık (mahalle-i hamuşan) bulunan oyun ve hakikati, yaşam ile ölümü ifşa eden, kendisi küçük manası büyük kocaman bir dünya idi.

Bir gün o köprüden geçince çocukluğunu elinden tut ve ona de ki: "Hızmalı Köprü, köprüden öte bir şeydir... Hızmalı Köprü, saf temiz yürekli binlerce Urfalının tertemiz suretidir".

Hızmalı Köprü doğu cephesi / Cihat Kürkçüoğlu 1985

RÛZGÂRIN UZUN YÜRÜYÜŞÜ- 7

İbrahim TEZÖLMEZ
Edebiyat Öğretmeni
itezolmez@hotmail.com

Bu Şehrin Yazları

Ve suları yönlendiren, ateşleri tutuşturan, havayı harlandırın, vadileri biçimlendiren rûzgâr der ki

Mihri de mâhî da mihrîbândır Urfa'nın, her mevsimde güzelliği ne yamandır Urfa'nın...

Cihanârâ güneş, Urfa âsmânında dokuz ay nigezbân olur; gün akşama erişir, ay karanlık gecede âşık gönüllere dirahşan olur...

Bu şehrin zehir zemberek yazları, ateşsüz temmuzları, temmuzda serâbları vardır. Müthiş bir ateşle yanar yaz gündüzleri, kaynama noktasına yaklaşır sular. İnsanın da kanı kaynar bu yüzden, istim üstündeki kazana benzer. Bir bağ maydanozdan, bir yeşil yapraklı maruldan kan çıktığı görülür... Semendere benzetir bura halkını sıcaklar temmuzda...

Bazı bir çınar gölgesi, bazı bir künc-i eyvan sâyeban olur; bazı bir mağara köşesi, bazı bir zerzenbe kuytusı serdâbları vardır.

Bu şehrin firûze çinilere benzer bir gökyüzü, Van Gogh'un yeşili az sarısı çok tablolarına benzer bir yeryüzü vardır.

Bu Şehrin Suları-I

Bu şehrin Orhai, Kallirhoe, Edessa gibi su kökenli antik adları, Fırat gibi, Deysan gibi antik ırmakları vardır. Fırat ki suların şahıdır ve çepeçevre batısını sarar Urfa'nın. Cûl-âb ki asırların gül kokusunu taşımıştır bu münbit topraklara...

Ve suları kutsaldır bu şehrin. Ateşi bile suya dönüştürmenin ustasıdır bu şehir...

Bu şehrin kuyuları, karlıkları, kastelleri vardır.

Bu şehrin su güzelleri kuyularda serpilir, yağmurlarla gelirler münhasıran, yarı peri yarı keridir...

Kuyuları derindir Urfa'nın. Hazreti Eyyub'a gider kiminin yolu, kiminin İsa'ya kiminin Musa'ya çıkar.

Bir bakarsınız Hazreti Musa Safura'yla konuşmaktadır bir kuyunun başında, bir bakarsınız Hz. Yakup dayısı kızı Rahel'le. Bir bakarsınız Hazreti Eyyub sağaltmadadır yarısını bir kuyunun suyuyla... Bir bakarsınız Hazreti İsa'nın su retti yansır bir kuyunun aynasında...

Bu şehrin pınarları, sarnıçları vardır. Ve her biri başka bir çağrışımla, ayrı bir telmihle hayale düşen çölde vaha isimleri teşne dillere teselli çeşmeleri vardır:

Firûze gökler yüzünü, sonsuz mavilikleri, semavî ışıkları hatıra getiren Firuz Bey Çeşmesi. Yıldız Meydanı 'nda Ulu Cami medresesi güney cihetine sırtını yaslamış bu "su güzeli"nden Kehriz suyu akmıştır yıllarca gürül gürül ... 1781'e tarihlenen çeşmenin bânisi Firuz Bey'in Rakka ve Urfa valiliğinde bulunduğu, 1808'de vefat ettiği, Ulu Cami haziresinde medfun olduğu rivayet edilir. Çeşmenin, şimdilerde nesli tükenmeye yüz tutan "sahibü'l hayrat"tan Firuz Bey'in çok sayıda hasenatından biri olduğu bilinmektedir.

Eski çağ otacılarını-illa da Lokman Hekim'i-hatırlatan adı bile sadra şifa Hekim Dede Çeşmesi. Çift cepheli tek çeşmesi Urfa'nın. Aynı adlı caminin kuzeybatı köşesine bitişik. Her iki cephesi yivli ve mukarnas başlıklı köşe sütunçeleriyle münakkaş.

Ellisekiz meydanı'ndaki Halvetî Tekkesi'ne sırtını dayamış Şeyh Saffet Çeşmesi. Sûfî şair Safvet'in ebced hesa-

▲ Soldan Sağa; Şehbenderiye Çeşmesi, Koroğlu Haydar Ağa Çeşmesi, Firuzbey Çeşmesi, Emencekzade Çeşmesi

▲ Mehmet Kandiran Evi Kuyusu / 1987

biyla Hicrî 1309 (Miladî 1893)'e tarihlediği çeşmenin suları yakın tarihlere kadar akmıştır hûlarla yâhûlarla...

Ve bir masalı güne taşıyan isimleriyle Şehbenderiye, Kadıoğlu, Adile Hanım, Haydar Ağa, Hüseyin Ferideddin Çeşmesi... gibi nice çeşmeler. Su bir kez daha azîz olur her birinin adı anıldığında, bir serin ürperti sarar benliğinizi...

Çeşmeleri vardı bu şehrin. Kimi çarşıların ortasında, kimi meydanların. Kimi bir camiye komşu kimi türbeye. Bazı ıssız bağ rahlarında bazı eski kervan güzergâhlarında İpek-yolu'nun...

Bazıları hâlâ eski bir şarkıyı bestelemekte gürül gürül akmaktadır. Bazıları asırlarca biteviye akmaktan yorgun, sessiz sedasız susuz kaldığına ağlamaktadır.

Urfa yazlarında temmuzlarında kim bilir kaç susuz yolcuya su sunmuş kalaylı bakır taslarla, yüzyıllarca kaç gögerçin, kaç Yusufutan hûhûsu eşlik etmiş şırıltılarına...

Kim bilir kaç yer altı dehlizinden geçmiş, kaç labirent dolmuş, kaç engel aşmış da kaç şadırvanda çağılamış... Şimdiki sessizliği? Yollarda bir susuz yolcu kalmamıştır, Faruk Nafiz'in dediği gibi, belki ondandır...

"Leyla gelin oldu Mecnun mezarda/Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda/Ateşten kızaran bir gül arar da/Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi."

Bir uzun antik Urfa ezgisini her bahar gür âvâziyla, her güz ince saziyla yakın zamana kadar terennüm eden Karakoyun Deresi kurudu. Ki merkep yüklü mertekler getirirdi kışın cûş u hurûşa gelip... Şimdilerde, aşkla şevkle nazlı nazlı aktığı eski ikbal günlerini tahassürle yâd ederek için için kısık bir mersiye mırıldanmaktadır. Abide Park garibesinin, Karakoyun İş Merkezi ucubesinin yanından geçerseniz o cılız sesi duyarsınız...

Yine ol antik havuz, çocukluğumuzun devâsâ o masal suyu Devteşti kurudu. Devteşti'ne üşüşen devler buharlaştılar. Her biri bir bulut şimdi Cabırdağı'nda...

O güzelim sular oynağı Karaköprü'de nar ağaçları beton çiçekler açtı, kırlangıçlar göçtüler, hacleylekler kaçtılar...

Siz yine bu gün sıcak ve uzun bir yaz gününün ikindisinde Hasan Padişah'tan gelip Alaca Han'dan geçen Memaü'l bahr bakıyesi ince suyun kenarında bir tabureye oturun, bir eski Urfa çelebisi kadim dostunuzla leb-sûz çayınızı yudumlarken Seyyid Vehbi'nin şu beytini okuyun:

Bu câmda niçün ey sakî, neşve-i Cem yok,
Şarâb-ı köhne var ammâ ki eski âlem yok?

Şimdi eski çeşmelerin birçoğunda su akmasa da, gönlümüzden şu dizeler aktı.

Bu Şehrin Çeşmeleri

Karlı ak pak doruklardan
billur berrak kaynaklardan akarak
serin serin kuytulardan, dehlizlerden
derin bahçelerden geçip
şehre ulaşan sular
çeşmelerden şırl şırl akan sular

dağ rüzgârlarıyla şehre kekik,
şehre reyhan râyihası getiren âzâde sular
naylon şişelerde, damacanalarda mahpus şimdi...
şehir, barajlar kuşatmasında
-kente müjde: klorlu, kokulu su geldi!-
Hangi tesis artırır ki kirli suları..

Bir zamanlar; su gibi azîz çeşmeler vardı:
bir zamanlar; nice asır, nice yıl...
kırlarda, orman, dağ yollarında,
patikalarda, bağ yollarında
nice kurt kuş içmişti sularından,
nice susuz yolcu...

çingirak seslerine karışmıştı şırıltıları;
nice kervan yollarında...

çarşılarında, meydanlarında bu eski şehrin
eski zaman nakkaşlarının zarif elinden çıkmış
eski zaman güzelleri çeşmeleri vardı.

Hû'larla yâhû'larla suları gürül gürül akardı...
susuz, sessiz, ıssızdırlar şimdi
şimdi kimsesiz...
rûhunu yitirmiş onlar da kentiniz gibi,
bire taş yığını kesilmişlerdir...

Kandırmayın kendinizi
bu beton 'kent'iniz o kadîm 'şehir' değildir artık!
şarkısı susmuş çeşmelerinizin, dilleri lâldir,
kentle birlikte onlar da zay'etmiş hüsnünü
"sahibü'l hayrat"la sırrolmuşlardır...

Yusufopaşa Camii karşısında 2006 yılında
Mimar Cevher İlhan tarafından Osmanlı çeşme mimarisi
tarzında projelendirilen "Divanyolu Çeşmesi"

1960'lı yıllarda KISAS'TAN URFA'YA...

Halil ELVEREN (Aşık Ozan Berdari)
Kısa Ses ve Saz Sanatçısı
ozanberdari@hotmail.com

Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU

... Babası yarın onu şehre götürceğini söyleyince kalbi pancar motoru gibi atmaya başladı.

İlk defa hareket eden bir vilis jipin içinde oturacak ve babasının Urfa'dan her gelişinde getirdiği şehir ekmeğini, haşhaşlı, küncülü ve şekerli kahkeleri yerinde görecek. Demir sehnenin içine koyduğu "gün bekmezi"ni somunun içiyle sünger gibi emdire emdire yediğini düşünerek hayal kurduğu somunu da görecek belki de.

Koyunların "zibil"ine ve çamura bulanmış, üzeri nokta desenli ve bağcık baskılı lastik ayakkabısının birini çıkarıp eline geçirdi. Kuşların, tavukların ve sırf ses olsun diye besledikleri bocunun yalağına daldırdı minnacık elini. Su alıp lastik postallarını temizledi. Çorapsız giydiği lastik ayakkabısının dışı, içinden temiz olmuştu. Sonra ayaklarını yıkadı. Ayakkabıları kurusun diye ikindiye doğru güneş alan ahır kapısının yanındaki "et daşı"na dayadı.

Annesinin eski çaput parçalarını yan yana dikerek yaptığı "asbap buhçası"nı yük yerinden çekti aldı. İlkokula gidip gelirken giydiği dizleri nezelmiş

(aşınmış) ve güneşten rengi bozarmış kara pantolonunu çıkardı. Kemerinden iki eliyle tutup kaldırdığı pantolonun sağına soluna baktı. Üzerine tuttu. Bozulan cızbızın (fermuar) yerine annesinin diktığı düğmeyi kontrol etti. Vakit dar, akşamdı. Tavuklar, koyunlar eve gelmiş el ayak çekilmişti. Gaz lambası ışığında annesi, babası ve kardeşleri ile birlikte annesinin iki kulplu demir tavada tezek ateşi ile pişirdiği

marhutayı yer yemez mayıştı. Keçenin üzerinde, babasının yanına gelen arkadaşlarının yaslandığı kepek yastığa koydu başını. Urfa hayali ile uyumtu.

Sabahları geç uyanırdı genelde. Fakat bu sabah havuştaki (avlu) susuz küçük dut ağacında öten serçe seslerine uyandı. Fırladı yataktan. Hemen ağacın altındaki küçük barmil kazandaki sudan iki üç avuç yüzüne çarptı.

Kısa Köyü / 1993

Kısa Evleri / 1993

Ellerini başına götürdü. O ıslaklıkla saçlarını öne doğru düzeltti. Yanaklarını kollarına sürerek kuruladı. Akşam bıraktığı ayakkabılarını aldı. Pantolonunu giymişti. Artık hazırды. Babasının arkasından -köyün etrafını dolanan- stabilize şose yola çıktılar.

Köyde sadece dört jip vardı. Köy postası olarak sabah erken saatlerde korna çalarak köyü dolandır, şehre gidenleri toplar; koyun, keçi, yoğurt da alırlardı jipin içine. Köylüler korna sesinden kimin jipi olduğunu ezberlemişti.

Ve korna sesi gittikçe yaklaştı. Jip tam da yanlarında durdu. Genelde şoför mahalline durumu iyi olan veya şoförün samimi arkadaşları binerdi.

Şoförler genelde ellili yaşlardaydı. Kapı kolu gibi olan kolla jipin arka kapısını açtı, içerideki iki koyun aşağı atlamasını diye babasıyla acele bindiler. İki üç kişi de onlardan önce binmişti. Onlarla, müşteri (yolcu) tamamdı. Artık jip köyü tur atmayacaktı. Yoksa yolcu tamamlanana kadar korna çalıp köyde tur atarlardı.

Jipin arkası birbuçuk metreye birbuçuk metre karşılıklı iki okul sırası gibi oturaklar 30 santim genişliğinde, üçer kişi alacak şekildeydi. Ortada iki koyun, oturakların ve ayaklarının altında ise Urfa'ya satmak için götürülen kenarında mavi ve kırmızı renkte sahi-

binin baş harfleri yazılı yoğurt sıtılları vardı. Sıtılların üzerleri beyaz bez şeker torbalarıyla kapatılıp bazıları delme ipiyle, bazıları da ince bez parçaları ile bağlanmıştı.

Jip hareket edince koyunlar bir ileri bir geri savruldu. Jipin arkasındaki kapalı cam pencereden tozdan başka bir şey görünmüyordu. Koyunlar geviş getiriyor, arada meliyor ve hapşırıncı

samanla beraber sümükleri etrafa saçılıyordu.

Yaklaşık onbeş dakika sonra "Bey Kapısı"nda Tahir'in Hanı'nın önünde jip durdu Koyunları indirdiler. Hayvan mezatı oraya yakındı. Yolcular da bir bir indiler. Onlar da inmişti.

Babası elinden tutarak yolun karşısına geçtiler. "Mahmudoğlu Kulesi"nin yanında hiç görmediği kadar

Eskici Pazarı / 1988

Eski Kasap Pazarı / 1988

taksi, at arabası, mobilet sesleri birbirine karışıyordu. Taştan yapılmış evlerin arasındaki dar sokaklar kara bazalt taştan döşenmişti. Köye göre toz toprak yoktu.

Kahverengi Yusubututanlar bir iki metre yaklaşınca uçuyordu önlerinden.

Haşimiye'ye geldiklerinde vakit öğlene yaklaşmıştı. Çifte Han'da bir berbere girdiler. Babası orda bir çay içene kadar beyaz önlüklü saç seyrek Hüseyin Usta (Kel Hüseyin) saçının yanlarını makine ile aldı. Nedense şehir makineleri saçını çekmedi. Üst-

leri de bir kaç makasla halletti. Fakat saç kesmesinden çok, ustanın makası elinde boş boş ve seri bir şekilde açıp kapatması ilgisini çekmişti. Fırça ile boynunu boğazını temizlerken çocuk gıdıklanıyor çaktırmadan içinden gülüyordu. Tıraş bitmiş, çocuğun kafasından bir dağ kalkmıştı sanki.

"Attar Pazarı"ndan girdiler çarşı-lara. Ne ararsan var. İnsan neye bakacağını şaşırıyordu. Çeşit çeşit ayakkabıların satıldığı dükkânların birinin önünde durdu babası. Ayakkabılara baktı. Sürekli ondan istediği

naylon ve tabanında dişleri olan kramponu göstererek "bu sipor postallar neçiyeye?" diye sordu dükkân sahibine. Vur tut anlaştılar. Bir kaç denemeden sonra beyaz bir çift ayakkabı aldı babası ona. Lastik ayakkabılarını bir torbaya koyup onunla yürümeye başladı ve ilk olarak ayakkabının sesi onu heyecanlandırmış, mutlu etmişti.

Babası, annesinin verdiği siparişleri evin eksikliği gediğini de aldıktan sonra Kokacı Pazarı'nın köşesinden çıktılar. Pazar Camisi'nin bitişiğinde köşede kel kafalı orta yaşlı birisi tepsinin içine beş on tane kıymalı (lahmacun) koymuş "sıcak sıcak!" diye bağıırıyordu. Babası bir lahmacun alıp açık ekmeğe sardırarak dürüm yaptırdı oğluna. Her ısırıldığında böyle bir lezzetin olmadığı gözlerinden okunuyordu.

Kasap Pazarı'na girmeden hemen köşede bir çocuğun kahke (simit) çeşitleri sattığını gören babası ona istediği kahkeden de almıştı. Çocuk mutlu, ayakları yere basmıyordu. Başka da bir isteği yoktu zaten.

Kasap Pazarı'ndan bir kuzu kellesini mumbarı ile birlikte iki naylon poşete koydurup iyice bağladıktan sonra, hemen yan taraftan çiğ köfte için yeşillik de aldılar. Jiplerin durağı olan Çifte Han'a gelmişlerdi.

Bir bir yolcular jipe bindi. Tekrar köye dönüş başladı. Köyden gelirken yoğurt ve koyun kokan jip, şimdi yeşillik, nane ve et kokuyordu.

Köye geldiklerinde çocuk jipten indi. Geldikleri yöne uzun uzun baktı. Düş müydü, gerçek miydi anlamadı.

Aldığı lastik sipor ayakkabıyla artık arkadaşlarına hava atarak top oynayacaktı.

Yumuşak toprakta ayak izleri olacaktı.

Meçhul Bir Aşına: Urfalı Babi (Yılmaz Kayral)

Abdurrahim DİNDARZADE
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
dindarzade80@hotmail.com

Sait Faik Abasıyanık'ın "Haritada Bir Nokta" öyküsü, şöyle biter. "Yazmasam deli olacaktım." Bir hikâyeyi tek başına taşıyan bu cümleyi, düş ile gerçek arasında gidip gelen herkes diline pelesenk etmiştir. "Susmak elbette zehirlidir." der İsmet Özel de. Hem Sait Faik'in hem de İsmet Özel'in cümleleri, dünyasını törpülemeyip dünyayı törpüleyen insanların yaşam felsefesi haline gelmiştir. Biz de bu yazımızda yaşamını, yalnızlığını, hayallerini dizelere döken ve bu dizelerini "küçük dünyam" dediği şiir kitabında toplayan Urfalı Babi'yi ve özelde şiirlerini tahlil edeceğiz.

Bir soru cümlesini, şiir kitabına ad olarak seçmiştir Urfalı Babi. "Ne Buldun?" İki kelimedenden oluşan bu cümle, uzun süren bir yaşam tecrübesinin damıtılışdır. Şiirlerinin genelinde Babi, soru sorarak hayatı anlamlandırmaya çalışıyor. Bir anlamlandırma çabası içine girerek var olma haliyle kendini hep meşgul etmiştir. Şiir kitabına ismini veren şiirde Babi,

Buldun buldun ne buldun
Nihayet sen de kuldun
Değirmen oldu dünya
Kahve gibi kavruldu

Dünyayı her daim öğüten bir değirmene benzetiyor Babi. Bu değirmende öğütülenlerin çaresizliğini "nihayet" kelimesiyle kendisinde somutlaştırıyor. İnsanı bu dönen çarkta ayakta tutmanın imkânsızlığını, kahvenin değirmene girmeden önceki haliyle sonraki hali arasında bağlantı kurarak vurguluyor.

Babi dünyayı sadece değirmene benzetmemiş. "Dünya" şiirinde bir tiyatro eserine, "Büyük Otel" şiirinde ise bir otele benzetmiştir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip Babi. Tiyatrocu, şarkıcı, sinemacı... Tiyatroculuğunu "Dünya" şiirinde şairliğine de yansıtmıştır.

Rejisörü Âzam
Senaryo muazzam
Açıldı perde
Sahne döner

Dekor elma ağacı
Kostüm incir yaprağı
Işık, ay, güneş ve yıldızlar
Figüran şimdilik yılan
Sansür tanımıyor bu eser anlaşılın
Başrolde Havva
Partöneri Âdem
Eserin adı DÜNYA

Şiir iki bölümden oluşuyor. İlk bölümde Babi sahneye konulan eserin bir nevi künyesini belirtmiştir. Tiyatro terimlerinin yerli yerinde kullanılması, Babi'nin bu sanat dalıyla içli dışlı olduğunu gösteriyor. Rejisör, senaryo, perde, sahne, dekor, kostüm, figüran, sansür, başrol, partöneri ve eser kelimelerini arka arkaya sıralayarak okuyucuda tarihi bir tiyatro salonunda yerini almış ve oyunu sabırsızlıkla bekleyen bir hava oluşturuyor. İslami terimolojiyi de çok iyi biliyor Babi. Yasak meyveyi dekor, incir yaprağını da kostüm olarak kullanması bunun en büyük kanıtıdır.

William Shakspeare de "bütün dünya bir sahnedir. Herkes bu sahnede rolünü oynar, rolü bitince de bu sahneyi sonsuza dek terk eder." demiştir. Babi'nin "Dünya" şiiri bir nevi Shakspeare'in bu sözünün manzum şerhidir. Babi, "Dünya bir tiyatrodur." cümlesiyle yetinmeyip kendisinin de içinde rol aldığı eserin durumunu gözler önüne sermiştir. Babi bu tiyatro eserinde rolünü çok iyi oynayan milyarlarca karakterden biridir. Kendisine verilen rolü eksiksiz ve belki de yanlışsız bir şekilde tamamlayarak kendi perdesini kapatmıştır. Şiir kitabına da önsöz yazan Nafi Övüş, tiyatroculuk ve oyunculuğun Babi'nin ruhunda olduğunu söyler. Babi yaşadığı sürece rol yaparak dünyanın gerçekten bir tiyatro sahnesi olduğu anlayışını içselleştirmiştir.

"Dünya" şiirinin ikinci bölümünde Babi, bu tiyatro sahnesinde her çeşit oyunun oynandığını isimlerini zikrederek belirtmiştir. Dram, komedi, vodvil, trajedi ve tuluat. Hem modern tiyatroyu hem de geleneksel Türk

tiyatrosunun bölümlerini sayarak eserin karmaşıklığını da gözler önüne sermiştir. Şiir, bilen yok/ne zaman kapanacak/PERDE dizeleriyle son buluyor.

Çok yönlü bir kişiliğe sahip Babi. Hangi yönünü ön plana çıkarırsanız diğer yönüne haksızlık etmiş olursunuz. Çok iyi bir bestekârdır. "Canan" adlı bestesi yıllarca İstanbul'un en önemli mekânlarında çalınmıştır. Ki bu beste Fransızlar tarafından plak yapılmış ve tüm dünyaya ulaşmıştır. Çok iyi bir sinemacıdır. Babi, Salako filmindeki rolüyle hem filmi taşımış hem de filmin müziklerini yapmıştır. Canan bestesinin müziğine, filmde elinde curasıyla sözler dizmiştir. "Salako" filminden babil'i ve müziği çıkarırsanız film çok eksik kalır. Her olaya kafiyeli sözler dizmesiyle de doğmatik şairdir aynı zamanda. Kafiyeli konuşmakta mahirdir.

Ses Dergisi'nin 1971 yılında kendisiyle yaptığı röportajda soruların hepsine bağlamasıyla şarkılar söyleyerek cevap vermiştir. Müziğe nasıl başladınız sorusuna;

Bin dokuz yüz otuz bizi eşkiyalar soydu
Üryana çevirip Siverek yolunda çırılçıplak koydu
Oradaki bir hacının elinde sazı gören Urfalı Babi
Dokuz yaşında sübyanken müziği duydu.

Şeklinde cevap vermiştir.

Nevi şahsına münhasırdır Babi. Urfa'dan uzakta kendi adasını oluşturmuş bir kahramandır aslında. Bu adada hem kendi kurallarını koymuş hem de adasında yaşayan insanları bu kurala uydurmuştur. Kurala uymayanları da sohbeti keserek cezalandırmıştır. Bu ceza şekli, Babi'yi sevenler için idamla eşdeğerdir.

Hiçbir zaman İstanbul'a uyum sağlama gibi bir derdi olmamıştır Kendi ruhunu, yaşamını ve yaşam tarzını İstanbul'a kabul ettirmiştir. Bunun en büyük kanıtı da gerçek adını kullanmayıp doğduğu şehirde samimi insanların birbirine karşı kullandığı "Babi" kelimesinin önüne "Urfalı" etiketini yapıştirarak göstermiştir.

Tüm şairler gibi şiir kitabına bir İstanbul şiiri de sıkıştırılmıştır Babi. Şehrin kendisinde uyandırdığı duyguları tüm içtenliğiyle dizelerine dökmüştür.

Taşın toprağın altın
Dediler biz de geldik
Olmazsa köprüaltın
Acaba biz niderdik

İstanbul sana göçtük
Çoluk çocuk kızan dul
Altınından vazgeçtik
Bize kiralık ev bul

İstanbul'u karşısına alarak sohbet ediyor Babi. "Taşın toprağı altın" sözünün büyüüne kapılıp gelen binlerce insandan birinin de kendisi olduğunu vurguluyor. Yalnızların ve hayallerini cebinde taşıyan insanların resmi sığınağı olan köprüaltı Babi'yi de misafir etmiştir. Bu misafirlikten memnun olmamış ki kiralık bir ev bulmasını istiyor İstanbul'dan. Babi "İstanbul" şiiriyle umutlarını yükleyip gelen insanların duygularına tercüman oluyor. Şiirin ilk iki dizesi Babi'nin yaşam felsefesine ters aslında. Çünkü Babi paraya değer vermeyen biri. Günlük iâşesini karşılayacak parası varsa

yeterdir Babi'ye. Cebinde gereğinden fazla para tutmayı "para hamalı" olarak değerlendiriyor. Şiirin ikinci bölümünde Babi kendisi oluyor. İhtiyaçların en önceliği olan barınmanın sağlanmasını istiyor en azından. Babi İstanbul'da altın aramamış fakat İstanbul'un geçmişine bir altın bırakmıştır yaşamıyla. Belki de Babi ve Babi gibi insanların nefes almasındandır taşın ve toprağın altın olması bu şehirde.

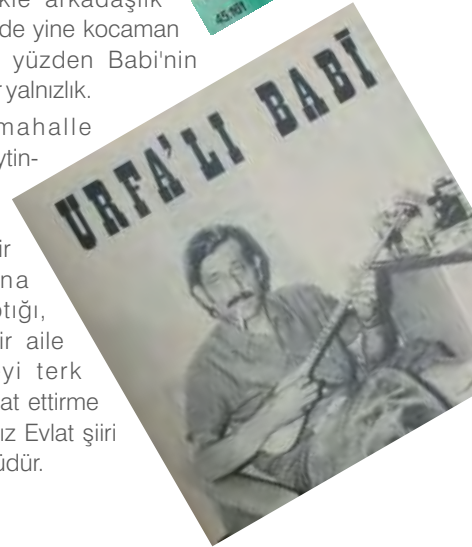
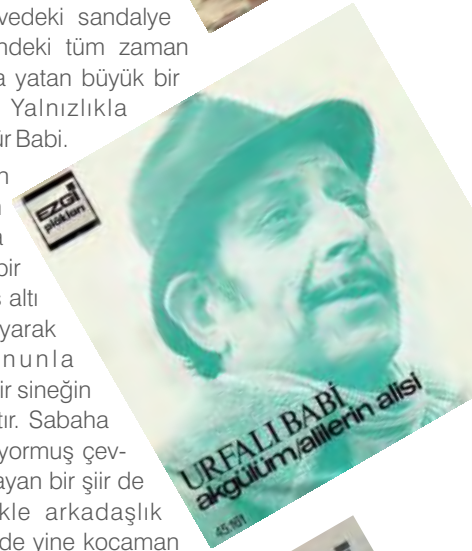
Bohem bir yaşam sürmüş Babi. Hey Dergisi'ne verdiği bir röportajda bir gününün nasıl geçtiğini şu cümlelerle anlatıyor. "Sabah 4'ten öğleden sonra 3'e kadar ayakçı, 3'ten akşam 8'e kadar Ocakçı, 8'de akşamcı, 12'de de kahvedeki sandalye palasta yataktayım." Gün içindeki tüm zaman dilimlerinde yaptığı işin altında yatan büyük bir gerçek vardır. "Yalnızlık." Yalnızlıkla bütünleşen bir yaşam sürmüştür Babi.

Arkadaş ortamlarından erken kalkmasına neden olan bir bekleyeni varmış aslında Babi'nin. "Cülfî" adını verdiği bir sinekle aynı mekânı paylaşmış altı ay. Burnunun üstüne bal koyarak Cülfî'yi beslemiş ve bununla yetinmeyip dışarda görüp de bir sineğin konacağı eşyaları eve taşımıştır. Sabaha kadar muhabbet ettiğini söylüyormuş çevresine. Belki de elimize ulaşmayan bir şiir de yazmıştır Cülfî'ye. Bir sinekle arkadaşlık etmenin altında yatan gerçek de yine kocaman bir yalnızlıktır. Belki de bu yüzden Babi'nin İstanbul'da biriktirdiği tek şeydir yalnızlık.

Yeşilçam'daki çoğu mahalle filmlerine de mekân olan Zeytinburnu'nda bir gecekonuda yaşarken Diyarbakır'dan gelen hasta annesi için Şişli'de bir apartmanın bodrum katına taşınmıştır. Bestelerini yaptığı, şiirlerini yazdığı ve sıcak bir aile ortamını andıran mahalleyi terk etmesinin altında annesini rahat ettirme düşüncesi yatmaktadır. Hayırsız Evlat şiiri belki de bu taşınmanın bir ürünüdür.

Ana baba atılır mı?
Velinimet satılır mı?
Helal etmezlerse onlar
Ahrette yatılır mı?
Hayırsız evlat hayırsız evlat

Alın teri döktü baban
Karnında taşıdı anan
Helal etmezlerse onlar
Cehennemdir sonun inan
Hayırsız evlat hayırsız evlat

"Salako" Adlı Filmde Halk Ozanı Urfalı Babi

"Allah'ın rızası ebeveynin rızasındadır." der hadis-i şerif. Babi'nin bu şiiri peygamber efendimizin sözünü kalbinde taşıdığına bir göstergesidir.

Babi, gelecek kaygısı duymayarak içinde bulunduğu zaman diliminden en azami bir şekilde faydalanmıştır. Gelecek kaygısı, yaşadığın an'ın en büyük düşmanıdır. Babi, bu düşmana hiç bulaşmamış, düşmanı gördüğü yerde de yönünü değiştirmiştir. Bu özelliğiyle Babi Neyzen Tevfik'e benzer. Neyzen de gelecek kaygısı duymayan eşraftandır. Neyzen'in manifesto yerine geçen şu cümlelerinin altına Babi de muhakkak imza atmıştır. "Dünkü fırsatları kaçırdığına diz dövenlere, bugünün tasarısına perişan olanlara, yarının telaşına düşenlere şaşmaya bile gerek duymuş kullardan değilim. Neden dersiniz, boşunadır da ondan. Neden boşuna dersiniz, şimdiye değin kim alinyazısını değiştirebilmiş? Zaman, ahval, dışımızı kaplayan nesnelere kimseye boyun eğmiş değildir." Babi için kaygı, sadece azıcık ekmek ve bir yudum sudur. "Var mı?" adlı şiirinin ilk dörtlüğünde bunu açıkça dile getirmiştir.

Azıcık eklemek bir yudum su
Bu değil midir hayat kaygusu
Ezrail gizlice kurarsa puslu
Geldiğini gören radarın mı var.

Üflediği Ney ile Akif'i saatlerce ağlatan Neyzen Tevfik'le de tanışmış Babi. Kendisini Neyzen ile tanıştıracak adama kartvizit olarak "Manisa Tarzan'ının selamını getirdim" cümlesini kullanmıştır. Neyzen Tevfik'in elini öptükten sonra curası ile "Urfa Divanı"na çalmış. Babi o kadar heyecana gelmiş ve eseri o kadar güzel icra etmiş ki Neyzen ağlamaya başlamış. Vedalaşma anında Neyzen'in kullandığı "Sen de belanı bulmuşsun bizim gibi." cümlesi, "Yolun açık olsun." anlamı taşımaktadır.

Mehmet Güçlü'nün anlattığına göre, sayım memurunun kendisine yönelttiği "Ne iş yaparsınız?" sorusuna "Dünyanın işini bitiremeyeceğime kanaat getirdiğim için başlamadım." cevabını vermiştir. Babi, sanatçı dostlarından himaye görmüştür. Ayrıca kendisini taniyan plak şirketlerinden haftalık adı altında para almış. Topladığı bu paraları da fakara arkadaşlarıyla paylaşmış. Bu nedenle kendisine "Unkapanı'nın dilencisi, Beyoğlu'nun kralıyım" dermiş.

Babi güçlü bir şairdir. Basit gibi duran şiirlerinin altında derin bir felsefe vardır. Tıp terimlerini de içinde barındıran şu

dizeler, hastane odasında Babi'nin yüreğinden dökülmüştür.

Alyuvarlar, akyuvarlar büyümüşler şişmişler
Kalp nabıza inatla, belli belirsiz işler
Dikkat et Urfalı Babi, hoş değil bu gidişler
Gündüz hakikat oldu gece gördüğüm düşler

Aletler de eskidi yok ki yedek parçası
Dişlerim protezdir kullanmam diş fırçası
Düşenin dostu olmaz Urfalı Babi, doğrusu açıkçası
Selam edin sılaya, bacı, kardeş anaya
Özellikle Urfaya
Doymadı garip Babi şu yalancı dünyaya
Tez elden düşürmeden taşıyın beni musallaya

Nihayet çekti beni de mezar çekimi
Toprağımda başlasın arpa buğday ekimi
Fakirlere dağıtın hayal banka çekimi
Taş bulamazsanız başıma, dikin postalımın tekini.

Şiiri yazdığı ortamdan kaynaklı olacak ki Babi, vasiyetini dizelere dökmüş gibidir. Şiirin içinde üç defa ismi geçiyor. Birincisinde vücut organlarının artık görevlerini tam olarak yerine getirmediğinden dem vurarak kendisine uyarıda bulunuyor. İkincisinde bir çıkarımda bulunuyor. İhtimal ki hastanede kendisini sormayan insanlara bir sitemdir bu. Üçüncüsünde ise "Urfalı" kelimesinin yerine "garip" sıfatını kullanıyor.

Uzun süren bir yaşamın içine sığdırdığı şarkıların, şiirlerin, oyunların, seslendirmelerin, tezatların, yalnızlıkların karşılığıdır Garip Babi. Ömrü ahrete finiş yaparken "Meçhul" şiiri duygularına tercüman olmuş Babi'nin.

Nasıl geldim
Nereye gidiyorum
Bilmiyorum
Yalnız gittiğim bu yolda
Gâh çıkıp
Gâh iniyorum
Bazan gülerken ağlıyor
Ağlarken gülüyorum
Nihayet
Yolculuk bitti
Dönüyorum
Nasıl nereye
Bilmiyorum.

MERKEZDEN TAŞRAYA İKİ KADIN ŞAİR: Halide Nusret ve Yaşar Nezihe

Mehmet KURTOĞLU
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yayımlar Şube Müdürü
kurtoglu.mehmet63@gmail.com

Bu çalışmada, 29 Ocak 1882 tarihinde İstanbul'da doğan, okuma ve yazmayı kendi kendine öğrenen Yaşar Nezihe ile 1901 yılında İstanbul'da doğan ve yüksel tahsil gören eğitimci, şair-yazar Halide Nusret'in, bir taşra şehri olan Urfa'nın kültür hayatındaki konumları yer almaktadır. Türk edebiyatının ilklerinden olan bu iki İstanbullu kadın şairin, Urfa gibi bir taşra şehrinde izlerinin sürüldüğü yazımızda; idealist bir öğretmen olarak Halide Nusret'in yetiştirmiş olduğu bir sanatçı kuşak ve bu kuşağın şehrin kültürel hayatındaki yansımaları üzerinde durulmuştur. Ayrıca yaşadığı dönemde pek de şöhretli olmayan, hatta öldüğü sanılan Yaşar Nezihe'nin gazelleriyle Urfa'da yaşaması ve şehirle özdeşleşmesi anlatılmıştır.

Giriş

Merkez-taşra ayrımı yalnız siyasi bağlamda değil, aynı zamanda edebiyat ortamında da kendini varlığını hissettirmiş bir olgudur. Edebiyat ve kültür alanında taşra, merkezi beslediği halde yine de hor görülmüştür. Siyasi bağlamda ise taşra sürgün ve cezalan-

dırma yeridir. Osmanlı coğrafyası içinde taşrada birçok sürgün noktaları olmuştur. Örneğin İstanbul dışında Fizan, Urfa, Diyarbakır, Konya, Sivas vb. yerler hep sürgünlerle anılmış şehirler olarak siyasi ve edebi hatıralarda yer almıştır. Bu anlamda Osmanlıdan Cumhuriyete Urfa her zaman yokluk ve yoksulluklar şehri olarak bir sürgün merkezi olmuştur. Siyasi düşüncesinden dolayı Urfa'ya sürgün edilmiş birçok aydın ve yazar olmuştur. Bir de taşra görevi dolayısıyla Urfa'da görev yapmış devlet memurları, askerler vardır. Gerek görevi dolayısıyla gerek sürgün olarak Urfa'ya gelen devlet memuru, yazar ve aydınların hatıralarına baktığımızda bunların şehri çok da olumlu bir şekilde anlatmadıklarını, şehirle aralarına mesafe koyduklarını görürüz. Örneğin Abdülhamit'e muhalif eğitimci İhsan Şerif Saru, Tevfik Fikret'in babası Mutasarrıf Hüseyin Efendi, Tanzimat aydını eğitimci yazar Nüzhet Sabit, eğitimci Rauf İnan'ın, Cumhuriyet döneminde ise Ahmet Arif'in sürgün olarak şehirde yaşadığını görürüz. Yine Atatürk'ün filmi çeken Cemil Filmer'in asteğmen,

Cemal Madanoğlu ve Fazıl Bayraktar bölük komutanı olarak Urfa'da görev yapmışlardır.

Bu isimlerini saydığımız kişiler aynı zamanda hatıralarında Urfa'ya geniş yer vermişlerdir. Onların anlattıkları Urfa imkânsızlıklar, yokluklar şehridir. Şehrin geri kalmışlığı yoksulluğu ile anlatılır. Hiçbirinde şehri içselleştirerek olumlu bir şekilde tasvir edildiğini göremeyiz. Bunlar içinde yalnızca Fazıl Bayraktar güzel dostluklar kurmuş ama şehri anlatırken ironi yapmaktan kurtulamamıştır. Cemil Filmer 1915 yılında Ermeni olayları sırasında önce Viranşehir'e sonra Urfa'ya gelir. Viranşehir'i anlatırken, adı üstüne "viran" der. Urfa'da ise bir eşkıyanın peşine düşer. Madanoğlu 1930'larda Urfa'dadır. Harran'daki tarlanları anlatır, sonra Suriye tarafında Fransız nişanı, Urfa tarafında İstiklal maddesiyle dolaşan Arap reislerinden bahseder. Fazıl Bayraktar, 1950'lerde Harran'da bölük komutanlığı yaptığı sırada köylülerle ilgili dışı olur, onların yaşamlarını anlatan ironik şiirler yazar. Harran Ovasından mektuplar adıyla yayımlar. Kitap ödül alır. Anlatılan Harranlı,

Kibar Feyzo filmindeki Harranlı Feyzo'dan farkıdır. Eşiyle cima edip, tenekede su kaynatıp gusül alan Araplar, kaçağa gidenler vs. Sonra 1950'lerde Harran ve Urfa'yı Fikret Otyam gündeme taşır. Şehre sayısız gelip gitmeleri olur ve kuraklıktan kırılan Harranlı, kaçakçılık yapan Harranlı Toprak Reformunu anlatır. Ardından Yaşar Kemal dizi röportajlarla devam eder. Sonra Yeşilçam Sineması Harran ve Urfa'yı keşfeder bu defa beyazperdede Urfa köylülüğü, eşkıyalığı, topraksızlığı, kaçakçılığıyla yer alır. Devletin kanunlarının işlemediği bu şehirde "Hudutların kanunu" geçerlidir. Ünlü şair Ahmet Arif babasının Siverek ve Harran'da nahiy müdürü olması dolayısıyla bulunur. Katıldığı talanları övgüyle anlatır. Aşiretçiliğin güzelliğinden dem vurur. Çünkü kendisi de bu coğrafyanın çocuğudur. Eşkıyalığı, talanı, ağalığı, beyliği sever. Şiirinde Urfa'lı bir eşkiya olan Urfa'lı Nezihe'yi kahrmanlaştırır adeta. Ve şehrin içinden çıkmış olan 1950'lerin ünlü oyuncusu Hüseyin Peyda bir film çeker "Gelen Ağlar Giden Ağlar" Bu söz şehrin yıllarını tanımlayan anahtar rolü görür ve şehrin hafızasına adeta çivi gibi çakılır. Hepsinde anlatılan Urfa, yaşanılacak Urfa değildir.

İstanbul'dan Urfa'ya İki Kadın Şair

Yaşar Nezihe 1882 yılında, Halide Nusret 1901 yılında İstanbul'da doğmuş. Yaşar Nezihe fakir ve alkolik bir babanın kızı, Halide Nusret gazeteci muhtarın eğitimli bir babanın kızı. Yaşar Nezihe çok istemesine rağmen hiçbir düzenli eğitim alamamış, kendi kendine gidip mahalle mektebine kayıt olmuş, ancak bu eğitimi bir yıl sürmüş öksüz bir kız. Halide Nusret Erenköy Kız Lisesi ve bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitim görmüş eğitimli bir kadın. Yaşar Nezihe alkolik bir babanın öksüz çocuğu, Halide Nusret aristokrat bir ailenin eğitimli kızı. Her ikisi de aşk yaşamış, ama sevdiklerine aileleri yüzünden kavuşamamış. Yaşar Nezihe, sokak bekçisi Hilmi Çavuş'a, Halide Nusret bir Ermeni gencine âşık olmuş.

Nezihe'yi babası engellemiş, Halide Nusret'i annesi. Büyük aşk acısı

çeken bu iki kadın şair ömürleri boyunca bu aşklarını hiçbir zaman unutmamışlar. Yaşar Nezihe İstanbul dışına çıkmamış bir kadın iken, Halide Nusret çocukluğundan başlamak üzere memleketin birçok köşesini gezip görmüş. Biri hayatı boyunca yoksulluk içinde diğeri varlık içinde yaşamıştır. Biri işçi olmuş diğeri memur. Biri Nazım Hikmet'in iltifatına mazhar olup "Şair Ana", diğeri "Ümmül Muharririn" lakabını almış. Biri ikinci eş olarak kuma gitmiş, diğeri bir general ile evlenmiş. Yaşar Nezihe'nin başından üç evlilik, Halide Nusret'in başından ise tek evlilik geçmiştir. Yaşar Nezihe üç oğlundan ikisini açlıktan kaybetmiş, Halide Nusret'in çocukları önemli mevkilere gelmiştir. Yaşar Nezihe'nin oğlu Vedat Sosyalist olmuş, Halide Nusret'in kızı Emine Işınsoy Ülkücü. Yaşar Nezihe aruzla gazel, Halide Nusret hece ile şiirler yazmış. Yaşar Nezihe aşk ve acısını gazellerinde, Halide Nusret romanlarında dile getirmiştir. Yaşar Nezihe yaşarken öldü biliniyor unutulurken, Halide Nusret ünlü bir şair olarak edebiyat çevrelerinde ağırlanmış. Aynı şehirde doğan bu iki şairin adını kader Urfa'da ölümsüzleştirmiştir.

Hatta aynı şehirde doğmuş olmalarına rağmen birbirini görmeyen bu iki şair Urfa'da şöhret bulmuş, Urfa ile adeta özdeşleşmişlerdir. Öyle ki, ortak görüştükleri Urfalılar olmuştur. Yaşar Nezihe Urfa'yı görmemiş, Urfalılar üzerinden şehri tanımış, Halide Nusret

Urfa'da yaşamakla kalmamış, şehri içselleştirmiştir. Her iki şair dostluk kurdukları Urfalıları çocukları, evlatları görmüştür. Biri şehrin şair anası, diğeri öğretmen anası olmuştur. Biri gazelleriyle yok olmaya yüz tutan gazel geleneğinin yeniden Urfa'da güçlenmesine vesile olmuş, diğeri bir öğretmen olarak yetiştirdiği şair, yazar, sanatçı öğrencileriyle şehrin kültürel damarını beslemiş, ekol olmuştur. Eğer bugün Urfa'da güçlü bir şiir ve edebiyat geleneği varsa bunda Halide Nusret'in payı oldukça büyüktür. Yine bugün şehirde halen güçlü bir gazel geleneği devam ediyorsa bunda Yaşar Nezihe'nin payını unutmamak gerekir. Cumhuriyetle birlikte değişen musiki ve dil zevki ağır gazellerin unutulmasına neden olmuştur. İşte tam da bu noktada Nezihe'nin sade ve anlaşılır gazelleri Urfalının gönlünde yankı bulmuş, sıra gecelerinde onu en çok gazelleri okunan şair yapmıştır.

Urfa'da Mustarip Bir Şair Yaşar Nezihe

Yaşar Nezihe Urfa'yı görmemiş ama Urfalılarla çok yakın dostluklar kurmuş bir şairdir. Yaşarken öldü diye bilinen Yaşar Nezihe'nin hayatı oldukça trajiktir. Henüz altı yaşında iken annesi ölen, alkolik bir babanın çocuğu olan ve sokağa atılan, daha sonra komşularının ve babasının teyze dediği bir kadının yanına sığınan yeşilçam sinemasını

Yaşar Nezihe

aratmayan bir hayat yaşamıştır. Hayatını konu alan belgesel, roman ve hikâyeler yazılmıştır.

Başından üç evlilik geçmiş olmasına karşın mutluluğu bulamayan Nezihe'nin ilk evliliği kendisinden önce iki eşi ve çocuğu olmayan oldukça yaşlı biriyle gerçekleşmiştir. Birkaç yıl evli kaldıktan sonra eşi onu boşamış, ardından mühendis Fevzi Beyle evlenmiştir. Fevzi Bey hovarda biriymiş. Bundan Sedat, Suat, Vedat adlı üç çocuğu olmuş. Fakat Fevzi Bey bir başka kadına âşık olup onu terk etmiş. Nezihe çocuklarına hem annelik hem babalık yapmış. Sedat ve Suat kucağında açlıktan ölmüş. Yaşar Nezihe çaresizlik içinde verem olmuş, iki kez intiharı denemiş. Çeşitli işlerde çalışmış. Daha sonra Yusuf Niyazi Erdem adında biriyle evlenmiş. 55 gün süren bu evliliğin 12. gününde Niyazi Bey, daha önce boşadığı iki eşini eve getirmiş. Yaşar Nezihe daha sonra bu adamın 10. eşi olduğunu öğrenmiş. Yusuf Niyazi Bey edebiyatçı, Nazikter diye bir dergi çıkarıyor. Yaşar Nezihe, Yusuf Niyazi beyle boşandıktan sonra onunla mektuplaşmaları ve yazışmaları sürmüştür. Nezihe'nin şiirlerini Yusuf Niyazi Bey yayınlamış...

Başından üç evlilik geçen ve hiç birinde mutluluğu bulmayan, savaş döneminin yoksulluğu içinde iki çocuğunun açlıktan ölmesi, Nezihe'nin şiirlerini aşk, acı ve melal ile yoğurmuştur. Düzenli bir eğitim görmemesi ise, edebiyat otoritelerinin dediği gibi onun içten ve doğal şiirler söylemesine neden olmuş, gazellerini anlaşılır kılmıştır. Nezihe'nin İstanbul'dan Urfa'ya uzanan şöhretinde acı ve melal ile yoğrulmuş gazellerinin etkisi oldukça büyüktür. Onun gazellerinin Urfa'ya ulaşmasında çeşitli rivayetler anlatılmaktadır. Kimilerine göre Urfalı bir askerin İstanbul'dan alıp getirdiği "Feryatlarım" kitabı dolayısıyla Nezihe'nin ilk olarak Urfa'da adının duyulduğu söylenmektedir. Bir başka rivayet Ömer Uluggerli'nin Yaşar Nezihe'nin kitabını Urfa'ya tanıttığıdır.(1) Yaşar Nezihe ile görüşmüş olduğunu sandığımız bir diğer yazar Urfalı Bekir Yıldız'dır. "Şair Ana" hikâyesi ile Nezihe'nin son demlerini anlatan hikâyeci yazar Bekir Yıldız, bu yüzden 141. Ve 142 maddeden yargılanmıştır.(2) Yazan-çizen Urfalılar birbiriyle yarışarcasına Yaşar Nezihe'yi Urfa'ya ken-

dilerinin tanıttıklarını söylemişlerdir. Nezihe ismi gazelleri dolayısıyla Urfa ile o denli özdeşleşmiştir ki, daha sonraki yıllarda onun adına hikâyeler uydurulup, Urfalı olduğu anlatılmıştır.

Peki, Nezihe niçin Urfa ile bu denli örtüşmüştür. Bunun iki büyük nedeni vardır. Birincisi Osmanlı imparatorluğundan bu yana güçlü bir gazelhanlık kültürü olan Urfa'da, gazelhanların Cumhuriyetle birlikte kültür olarak seviye düşüşü yaşaması ve bunun sonucunda daha sade ve anlaşılır gazelleri tercih etmeleridir. Daha önce belli bir bilgi ve birikime sahip hafızlar gazelhanlık geleneğini devam ettirirken, daha sonraki yıllarda eğitim düzeyi düşük esnaftan gazelhanlar bu işi devam ettirmiş ve Fuzuli'nin Nabi'nin gazellerinin yerini Nezihe'nin sade ve anlaşılır gazelleri almıştır. Nezihe'nin bu anlaşılır gazelleri sayesinde artık kaybolmaya yüz tutmuş gazel geleneği yeniden canlanmıştır. Bugün Nezihe'nin gazellerinin sıra gecelerinde okunmasının nedeni dilinin anlaşılır ve sade olmasıdır. Bu bağlamda Yaşar Nezihe'nin Urfa ile bağı Halide Nusret'e göre daha farklı bir düzlemde gelişmiştir. Nezihe Urfa'da fizik olarak değil, duygu olarak var olmuş, şehirle örtüşmüştür. İkincisi acı melalden hoşlanan Urfalıların gönlünde onun şiirlerinin karşılık bulması. Acı elem dolu gazelleri Urfalılar o denli sevmiştir ki, 1950'lerden

sonra Fuzuli, Şair Eşref, Nâbi gibi şairlerin gazelinden daha çok Nezihe'nin gazelleri sıra gecelerinde okunmuş dilen dile yayılmıştır.

*Aşkım ebedidir, erecek sanma zevale
Dönsem elem-i kahr-ı firakınla hilale*

*Bigâne-i gamdım seni ben görmeden evvel
Ettin bugün eğlencemi feryad ile nale*

*Sevdimse seni safvet-i vicdan ile sevdim,
Bir lahza bile düşmedim ümmid-i visale*

*Etmey mi eser kalbine feryadı hazinim
Kâfir bile giryan oluyor şimdi bu hale*

*Kim derdi kader dur edecek birbirimizden
Eyyam-ı saadet dönecek böyle hayale*

*Aylar seneler böyle firakınla geçer de
Hala seni zalim, edemem hakka havale*

*Feryat ederek ağlar ise çok mu Nezihe
Düştü yine bir sahili yok bahr-i melale*

Hayatı fabrikalarda işçilik yaparak kazanan Nezihe, oğlu Vedat'ın aracılığıyla İşçi Partisi çevresiyle ilişki kurmuş ve bu dönemde ilk 1 Mayıs şiirleri yazmış, bu yüzden kovuşturmaya uğramış, mahkemelik olmuştur. Nezihe'nin özellikle sosyalist çevrede ilgi görmesi, ilk 1 Mayıs şiirini yazan kadın olması dolayısıyla. Son yıllarda sanat edebiyat çevrelerinde ilk sosyalist kadın sıfatıyla

Halide Nusret Öğrencileriyle

anılmaktadır. Sosyalizmin "S" sini dahi bilmeyen Nezihe'yi yazdığı birkaç şiirden dolayı sosyalist göstermek, onun geride bıraktığı yüzlerce sahife aşk, acı ve keder dolu şiirlerine ihanettir. O eğer bir sıfatla anılacaksa, acının ve melalin şairi olarak anılmalıdır. Naci Sadullah Daniş'in deyişiyle hayatında yalnızca Karabaş Tecvidi ve Mızraklı İlmihal okuyan Yaşar Nezihe'nin sosyalist olduğunu söylemek ancak abesle iştigaldir.

Urfa'da Bir Çalığışu Halide Nusret

Halide Nusret, yeni kurulan Cumhuriyetin idealist genç bir öğretmeni olarak yurdun dört bir yanında görev yapmış, en ufak bir şikâyetle bulunmamıştır. Onu yurdun dört bucağına sürükleyen en önemli etken hiç kuşkusuz idealist oluşu ve mesleğini sevmesidir. Öğrenciliği imparatorluk İstanbul'unda geçmiş, gençliği ise Cumhuriyetin kuruluş yıllarına denk gelmiştir. İmparatorluğun yıkılışını, işgalleri, savaşları, seferberlik yıllarını görmüştür. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte genç cumhuriyetin idealist eğitimcilerle ihtiyacı vardır. Bu anlamda Reşat Nuri Güntekin Çalığışu romanıyla idealize ettiği bir öğretmen karakteri yaratır. Gençliğinin en popüler romanı Çalığışu'nun kahramanı Feride onun rol modelidir.

Halide Nusret'in hayatına baktığımızda Çalığışu misali İstanbul'dan Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde aşk ve şevkle görev yapmış, yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir. Halide Nusret görev yaptığı iller arasında Urfa'yı bir başka sevmiştir. Onun Urfa ile özdeşleşmesi, yalnızca öğretmen öğrenci boyutuyla sınırlı kalmamış, şehrin eşrafiyla güzel dostluklar kurmuş, şiir günleri tertiplemiş, her 11 Nisan Urfa'nın Kurtuluş yıldönümlerinde Urfa üzerine şiirler yazmıştır. Urfalı olmayıp Urfa üzerine en çok şiir yazan şair Halide Nusret'tir.(3) Bu anlamda Halide Nusret Urfa için ilklerin adıdır. Urfa Lisesi'nin ilk edebiyat öğretmenidir.(4) Urfa'nın ilk 11 Nisan Kurtuluş Savaşı'nı yazan romancıdır. Urfa üzerine en çok şiir yazan şairdir. Urfa milletvekili olmak için başvuran ilk kadın aday adaylarındandır.(5) Ankara'da Urfa Kültür Derneği'nin ilk kadın üyesidir. Kızı Emine Işınur Urfa'nın ilk şehir romanını yazmış romancıdır. Urfa'nın kültür edebiyat damarının oluşmasına emeği geçen ilk kadın öğretmendir. Şair Nâbi, Şair Sakıb'tan sonra Halide Nusret Urfa'da "ekol" olmuş üç şairden biridir.

Urfa'nın 11 Nisan Kurtuluş törenlerinde yıllardır Halide Nusret'in "Urfa Destanı" şiiri okunur.

Kahramanlar yatağı, erler otağı
Bir eşi bulunmaz bir diyar bu Urfa...
İç açar kırları, bahçesi, bağı,
Yılın her ayında bahar bu Urfa...

Taşları cevherdir takasım gelir
Otunu gül gibi kokasım gelir
Durup şen yüzüne bakasım gelir
Gönlümden kaygıyı atar bu Urfa

Karakoyun coşar döner bir sele,
Anzelha sefası girince ele
Gamı, kasveti verir de ye
Cihanı bir pula satar bu Urfa...

Bülbülü susturan şakrak sesi var
Tadına doyumaz çiğköftesi var
Dünyaca bililir efsanesi var
Cana yakın cennet kadar bu Urfa

Kadını erkeği soyca kahraman
Yurda yan bakana sillesi yaman
Aslan yetiştirir, bağından aslan
Yiğitler kalbinde yatar bu Urfa

Bir yüce tarihtir 11 Nisan'ı...
Duymayan var mı o şanlı destanı
Uğruna sel gibi akıtır kanı
Sonra da cana can katar, bu Urfa...

Halide Nusret'in yetiştirmiş olduğu öğrencileri Urfa'nın kültür ve sanat hayatına damgasını vurmuştur. Urfa Lisesi'nden öğrencisi Yılmaz Kayral, namı diğer Urfalı Babi (D.1927, Ö.1992) şiir ve şarkı sözleri yazmış, Beyoğlu'nda yapmış olduğu tek kişilik şovları ve bes-telemiş olduğu şarkılarıyla ün yapmış, birkaç filmde oyunculuk yapmış, "Canan" adlı şarkısı Fransa'da plak yapılarak tüm dünyaya duyurulmuştur. Ayrıca Ankaragücü Marşı'nı yazmıştır. Mustafa Dişli (D.1926, Ö.1987) Urfa'da çevrilen filmlerde rol almış, şair ve iyi bir hatip olarak Urfa kültür hayatına damgasını vurmuştur. Salih Özcan, (D.1929, Ö.2015) Hilal Dergisi'ni yayınlamış, Urfa milletvekili yapmış, Sait Nursi'nin fahri büyükelçim dediği önemli bir siyaset ve devlet adamıdır. Ükkaş Ülgen, (D.1933, Ö.2008) Urfa'nın en önemli halk ozanlarından olup, yazdığı çocuk şiirleriyle okul ders kitaplarında yer almış önemli bir şairdir. Halil Gülüm (D.1931, Ö.1993) Urfa'nın en güçlü hece şairlerindedir. Ayhan

1930'lu yıllarda Halide Nusret Zorlutuna, öğretmen arkadaşları ve öğrencileriyle

C. H. P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Adım: Halide Nusret Zorlutuna.
Baban adı: Avnullah İsmail.

1901 de İstanbulda doğdum.

Orta tahsilimi Erenköy Lisesinde yaptım; ondan sonra hususî

çalıştım. 1923 yılında Edirne Hız Mualim mektebi Edebiyat muallimliğine
teyîn edildim.

1926 de İstanbul Hız Lisesi Edebiyat muallimliğine nakledildim
ve Sv.Bab. sı Aziz Vecihî ile evlendim.

1932 yılında, eşimin Karikaralına nakli yüzünden, ben de kendi
isteğiyle Karikaralı Orta Okulu'na;

1935 de, gene eşimin garî hizmetî dolayısı ile, Kara Lisesi'ne;

1938 de Kadıköy birinci Orta okul'a;

1941 de Harman Orta Okulu'na;

1943 de de Urfa Orta Okulu'na nakledildim. Bu suretle, aziz

yurdumun doğu, batı, güney sınırlarında vazife görerek her tarafı yakı-
ndan tanımak, memleketimizin çocukları ile dört bucağa yakından ilgilen-
mek fırsatını elde etmiş oldum, ve bütün bir gençliği bu uğurda, seve
seve, sevine sevine, haradım.

Kara, Kadıköy, Urfa halkevlerinde; İstanbul yardımseverler cem-
yetinde canla başla çalıştım. Konferanslar verdim; gazete ve mecmualarda
çizimler, makaleler, hikâyeler yazarak yurda faydalı olmağa çalıştım.

Bugün 14. Sv. Türlükutani bulunan eşim Tüsgeneral Aziz Zorlu-
tuna ile beraber Urfadayım ve Orta okulda Türkçe öğretmeniyim.

Kitap halinde çıkmış eserlerim:

Küller, Sisli geceler, Benim mektupları, Teceden tağan dertler,
Örümcek dede, (İngilizce) Gülün bahası kim, Yaylı türküsü, Beyaz selvi'

dir. (Cehennem) adlı romanım Urfa Vilâyet gazetesinde tefrik edilmekte-
dir. (Benim küçük dostlarım) de A. Halit kitabevi tarafından basılacaktır.

Urfa Milletvekiliğine, partimizce aday gösterilmeliğimi

saygı ile dilerim.

Tüsgeneral Aziz Zorlutuna eşi
ve Orta okul Türkçe öğretmeni
Halide Nusret Zorlutuna

Halide Nusret Zorlutuna

Ankara : 15. 3. 1946

Halide Nusret Zorlutuna
Erdem sokak, Akademi Apt. No: 2
Cebeci
Ankara

1.-Milletvekiliği adaylığı için Partiyeye mü-
racaat edeneklerin, Yönetmeliğin 15 inci maddesinde açıklan-
ılan hususları bildirmeleri lâzımdır. Bunun için de, sırf
zelaylığı ve yakınsaklığı temin etmek bakımından Mer-
kezce bastırılmış olan talebameden iki nüsha ile bir
(C.H.P. Milletvekiliği Adaylık Yönetmeliği) gönderiyoruz.

2.- Partimiz tarafından aday gösterilmesini ist-
teyenlerin, illerde yapılacak yoklamaya katılmaları için,
adysılıklarını yalnız bir ilden koymaları Yönetmeliğin 16
ıncı maddesi hükmü istibdadındır. Bunun için, talebamede en
çok seçim kabiliyetini nazır olduğunuz bir tek ilî yazma-
nızı ve doldurular talebamedeleri imza ederek Genel Sekre-
terliğe yahut da zamandan kabarmanız için doğrudan doğru-
ya yoklamaya katılacağınız ilden, Ferdi İdare Kurulu Başkan-
lığına göndermeniz gerekir.

Buna göre Mürcuatın ikmal edilmesini rica eder,
sevgiler sunarım.

AK

C.H.P. Genel Sekreteri
Konya Milletvekili

T. Fikret Süley

Bu yazı 12-2-1946 günün
mektup kararlaştırılır

Halide Nusret Zorlutuna 1946 ve 1950 yıllarında Urfa Milletvekiliğine başvuru belgeleri

Abamor (D.1933- Ö.2008) Urfa'nın en önemli hiciv şairlerindendir. Salih Önen (D.1931, Ö.2015) 1976 yılında Urfa Meslek Yüksekokulu kurucu müdürlüğü yapmıştır. A. Naci İpek Urfa'nın duayen gazetecilerinden olup, birçok dergi ve gazete çıkarmıştır. İyi derecede Fransızcası ve şiirleriyle Ruknettin Akbaş (D.1931, Ö.2007), Adil Saraç'ın deyişleriyle bu kuşak yazdıkları hece şiirleriyle aynı zamanda Urfa'daki Halide Nusret Ekolü'nün temsilcileridir. (6) Bugün Türk şiirinde önemli bir yeri olan Halide Nusret'in böylesine bir "ekol" olması, üzerinde durulmaya değer bir konudur.4

Sonuç

Yaşar Nezihe ve Halide Nusret'in Urfa ile bağları görünenin ötesinde metafizik bir boyutta devam ettiğini düşünüyorum. Bu iki mütedeyyin kadının ruhaniyetleri Urfa ile öylesine özdeşleşmiş olmalı ki, vefatlarından yıllar sonra bile gölgeleri bu şehirde dolaşmaktadır. Bunu bizzat müşahade etmiş biri olarak yaşadığım bir hatıradan hareketle anlatmak istiyorum. Suriye Savaşı'ndan sonra Urfa'ya yerleşen Suriyeli aydınların Urfa Valiliği'nin desteğiyle "Harmal" adlı bir gazete çıkardıklarını duyunca gidip tanışma gereği hissettim. Gazeteyi ziyaretimde oradaki Suriyeli gazetecilerle savaşı, mültecilerin durumunu konuşup tartıştık. Gazete-

den ayrılırken Gazetenin genel yayın yönetmeni Besim Bilibil, bana Arapça yayınlamış oldukları Harmal'ın birkaç nüshasını verdi. Ayaküstü gazeteye göz atarken ikinci sayfede Halide Nusret'in resmini ve hemen altında Arapçaya çevrilmiş "Git Bahar" (7) şiirini gördüm. Hemen Besim Bey'e dönerek "bu şiirin niçin yazıldığını biliyor musun?" dedim. Besim Bey, "evet biliyorum" dedi. Duygulandım. Ardından "İnşallah, Suriye özgürlüğüne kavuşur. Halide Nusret'in 'Gel bahar' şiirini yayınlarsınız" dedim. "İnşallah" dedi. Gazeteleri alıp ayrılırken, geçen yüzyılın ilk yarısında bu şehirde yaşamış ve şehirle ruh bağı kurmuş Halide Nusret'in aradan yarım asırdan fazla bir zaman geçmesine rağmen

men halen bu şehirde yaşadığını, ruhunun Urfa'da dolaştığını düşündüm. Öylesine bu şehirde sevilmiş ki, öylesine bu şehirle içselleşmiş ki, şehre mülteci olarak gelenlerin dahi duygularının tercümanı olmuş. Değil Urfalıların yerlileri, mültecileri dahi Halide Nusret'i anmadan geçememiş. Yaşar Nezihe ise trajik hayatının acılarını Urfalılara miras bırakarak ebediyete göçmüş ama acı ve melali inleyen nağmelerde, Urfa semalarında çınlayıp durmaktadır. Yaşarken kadri bilinmeyen Nezihe, babası onu sokağa atarken Urfa'nın kendisini sahiplenmesine yattığı yerden sevinmiş olmalı. Bir şairin en büyük dileği öldükten sonra kalıcı olmak değil midir? Yaşar Nezihe de şiirleriyle İstanbul'da kalıcı olmasa da Urfa'da kalıcı olmuş, Urfalıların gönlünde yankı bulmuştur.

Urfa Lisesi'nin ilk Edebiyat Öğretmeni
Halide Nusret Zorlutuna / 1944

SONNOTLAR

- (1) Uluggerli ve Nezihe'nin nasıl tanıştıkları konusunda elimizde bir bilgi olmadığı halde, Nezihe'nin uzun bir gazelini ve bir fotoğrafını Ömer Uluggerli için imzaladığı bilinmektedir. Ömer Uluggerli, Nezihe'nin şiirleri Urfa'da şöhret bulduktan sonra mı onunla tanıştı, yoksa önce onunla tanışıp daha sonra kitabını Urfa kültür hayatına mı tanıttı bilemiyoruz. 1950'lerde Aksaray'da lokantacılık yapan Ömer Uluggerli, Nezihe ile anne oğul olduğu ve sık sık görüştükleri bilgisini Müslüm Ülgen'den öğreniyoruz. Gazeteci yazar Naci İpek ise Halil Gülüm'ün evinde Nezihe ile tanıştıklarını söylemektedir. İ. Halil Çelik, Yaşar Nezihe'nin Feryatlarını adlı kitabını İstanbul'da askerlik yapan bir Urfalının tesadüfen bulup Urfa'ya getirdiğini söylüyor.
- (2) Sosyalist olan Bekir Yıldız'ın Yaşar Nezihe üzerine hikâye yazması oldukça anlamlıdır. Bekir Yıldız Nezihe ismini büyük ihtimalle iki yerden işitmiş olmalıdır. Birincisi Urfa sıra gecelerinde okunan gazelleri dolayısıyla, diğeri İşçi Parti ve Nazım Hikmet'in onu Şair Ana olarak taltif etmesinden sonra. Şair Ana hikayesinde Nezihe'nin bizzat dilinden hayatını verir ve onun son nefesini anlatır. Hikâyesinin adı, Nazım'ın Nezihe'ye vermiş olduğu "Şair Ana" ismidir. Nezihe'nin ilk 1 Mayıs şiirleri yazması Bekir Yıldız'ın ona olan ilgisini arttırmıştır.
- (3) Halide Nusret her 11 Nisan yıldönülerinde Urfa için bir şiir yazmıştır. Hatta Urfa'dan ayrıldıktan sonra bile bu geleneği sürdürmüş ve Urfa üzerine toplam on bir şiir yazmıştır.
- (4) Urfa ortaokulunda iken 1944 yılında Urfa'ya lise açılıyor. Lisenin ilk edebiyat öğretmeni oluyor.
- (5) 1946 ve 1950'de Urfa milletvekili olmak istemiş ve CHP'ye dilekçe vermiştir. Çok istemesine rağmen CHP onu aday göstermemiştir. Milletvekilliği adaylığı için vermiş olduğu dilekçeler yazının ekler bölümündedir.
- (6) Adil Saraç, Tarihi seyir içinde Urfa'nın Edebiyat dünyası, sh. 308, 81 İlde Kültür ve Şehir Şanlıurfa, Editör Metin Eriş, Şanlıurfa Valiliği Yay. İstanbul, 201

(7) Git Bahar
Çekil bu gölgeli yolda gezinme,
Bahar bakışların yine pek sarhoş.
Yanılıp gönlüme misafir inme.
Kapısı kilitli, mihrabı bomboş
Mabettir orası, meyhane değil...

Işıklar, kokular, sesler, çiçekler...
Ömrünün her günü bir başka düğün,
Bülbüller koynunda açtı çiçekler
Güller dökülürler göğsüne bütün!
Gerçekten güzelsin, efsane değil:

Altınlı başsında papatyaya niçin?
Sarı saçlarına pembe gül takın
Git bahar... Gönlümde ibadet için,
Diz çöken kızları ürkütme sakın,
Kalbime girme, o kaşane değil!..

Git bahar, git bahar! Uzaklarda gül,
Denize renginden bırak hediye,
Ufuklarda gezin, semaya süzül...
Kalbime sokulma "Peymane!" diye,
Gördüklerin kandil, peymaneye değil!

Urfa'nın Saklı Yüzü: TARİHİ SOKAKLAR VE EVLER

Şükrü ÇİFTÇİ
Tarih Öğretmeni
sukrucif@gmail.com

Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU

Şanlıurfalı bir tarih öğretmeni olarak Urfa'ya ayrı bir sevdam ve tutkum bulunmaktadır. Gönül dünyamda ve mefkûremde, hep Urfa sokaklarında ve Urfa evlerinde yaşamak hayali vardır. Bu sokakları, evleri gezmenin, görmenin ayrı bir heyecanını yaşarım içimde. Bu yazımda Urfa'ya asıl renk katan, mistik hava katan, estetik katan "Urfa evleri"nden kısaca bahsetmek istiyorum.

Şanlıurfa; bir kültür, bir medeniyet coğrafyasının, bir inançlar diyarının adıdır. Bugün, Şanlıurfa'yı incelerken Hz. İbrahim makamı, Hz. Eyüp makamı ile bir kültür havzasını ifade eden Harran'ı, Suruç'u, Birecik'i ve "Saklı Cennet" Halfeti'yi beraber ele almadığınız zaman nasıl ki Şanlıurfa eksik kalıyor ise insanların asıl mekânı olan, ailenin yaşam yuvaları olan evleri ele almadığınız zaman

da Şanlıurfa tanımsız-eksik kalverir.

Şanlıurfa için Hz. İbrahim makamı ve Hz. Eyüp makamı önem arz ettiği gibi unutulmaya yüz tutmuş tarihi sokakları, avlulu taş evleri de önem arz etmektedir. Urfa'mıza gelen misafirler, şehrin asıl kültürel mirası olan bu tarihi evleri görememektedirler. Bugün bir kısmı "konukevi" denilen çay, kahve içilen, yemek yenilen, sıra geceleri müziği icra edilen, kısaca ticari mekân olarak kullanılan bu yerler bir zamanlar insanların yaşam yuvası ve sosyal hayatlarını sürdürdükleri yerler idi.

Şanlıurfa'da, Hekim Dede civarına baktığımızda Kurtuluş Meydanı'na baktığımızda, eski Urfa yerleşim muhitlerine baktığımızda, biraz hüzünlendir ve duygu dolu anlar yaşarsınız. Çünkü evlerin geçmişine baktığınız zaman Müs-

İmam Demirkol Evi / 1990

Yorgancı Sokak / 2013

lümanların, Süryanilerin, Ermenilerin aynı sokaklarda yan yana yaşadığı evler olduğunu görürsünüz. Kurtuluş Meydanı'nda cami, tekke ve kiliseyi görünce, Müslüman ile gayrimüslim halkın geçmişte beraberce yaşamış oldukları gözler önüne serilir.

Dolaştığınız sokaklarda evler birbirinden yüksek değildir. Neden mi? Çünkü bu coğrafyada inanç, gösterişi ve kendini yüksek görmeyi engeller. Mahremiyet esastır bu yapılar. Din de mahremiyete önem vermektedir. Bundan dolayı günümüz apartmanlarında olduğu gibi, tarihi evlerin pencereleri karşılıklı değildir. Hatta birçok evin pencereleri sokağa değil, evin iç tarafına bakar. Kimse kimseye rahatsızlık vermez. Sokak ortası buluşmaların olmadığı, asıl samimi buluşmaların yeri insanların kendi evleri yani avlularıdır. Tabir yerinde ise avlular ailelerin sokakları, parkları ve bahçeleridir.

Tarihi şehrin diğer önemli olan bir özelliği ise, eski mahalle ve sokaklara girdiğiniz zaman 'zengin-fakir evi' diye bir ayırım göremezsiniz. Nihayetinde evlerin dış cephesi aynı tarzda bir yapıya sahiptir. Evlerin dış yüzeyinde bir ihtişam göremezsiniz. Asıl güzellik evin dış kısmında değil, olması gereken yerde yani iç kısmında mevcuttur. Bu durum zevkin ve estetiğin günlük yaşama yansımalarıdır. Eski mahallelerde, zengin veya orta sınıfla aynı sokakta yaşayan fakir halk da böyle bir mimari üsluptan dolayı ezik duruma düşmeyen bir yaşam sürdürmektedir. Bugün ise yeni oluşan yerleşim alanlarında elit-varlıklı insanların mahallesi, varoş-fakir mahallesi gibi tabirler kullanılmaktadır. Örnekleyecek olursak; Şanlıurfa'da Eyubî'ye ile Karaköprü, Devteşti ile Esentepe aynı tarzda yaşam alanları değildir.

Mutfağı ele alınacak olursak, eski Urfa evlerinde bir "misafirperverlik ruhu"nun olduğunu fark edeceksinizdir. Ocağa baktığınız zaman misafir çokluğuna göre ocakların büyük ve küçükleri mevcuttur. Mutfağın olmazsa olmazlarından hacimleri değişik olan; kazanlar, tencereler, siniler, su sıtlları, dibekler, havanlar, kaşıklar, cezveler mevcut olup evin her türlü ihtiyacı düşünülmüştür. Mutfak içinde su ihtiyacının giderilmesi için kuyu yer alır. Havalandırma için Piğirik (baca) ve bulaşık yıkamak için küllük mevcuttur. Evlerin diğer

Güllüoğlu Sokak / 2009

Karaçizmelliler Evi / 1988

önemli bir bölümü olan yarı bodrum şeklindeki “zerzembe” ise doğal soğuk hava deposu diyebileceğimiz, kiler gibidir. Zerzembede her zaman, misafir ağırlamaya ve ev halkına yetecek kadar zahire bozulmadan depolanır. Buradan Urfa kültüründe misafirperverliğe verilen önemi çıkarmaktayız.

Daha önce bahsettiğim gibi mahremiyet esaslı kurulmuştur evler. Harem ve selamlık bölümlerden meydana gelen evlerin selamlık bölümü, ağırlanacak ve gece yatacak erkek misafirlere tahsis edilmiştir. Haremlik bölümünde ise ev halkı oturur ve bayan misafirler ağırlanır. Mahremiyetin önemi düşünülerek ebeveyn odalarında yapılmış küçük hamamlar bu evlerde mevcuttur. Günümüz modern yapılarında bu uygulama yeni yeni yapılsa da mahremiyet amaçlı değil konfor ve lüks hayat düşünülmemektedir.

Sonuç olarak Urfa'nın kültürel alanda zengin bir potansiyele sahip olduğunu ifade edebiliriz. Şanlıurfa'nın bu kültürel zenginliklerine sahip çıkmanın ve tanıtmanın özelliikle biz tarihçilere düştüğünü ve bu zenginliği gelecek nesillere aktarmanın herkesin (kendisini Urfa sevdalısı olarak tanıtanların) görevi olduğunu söylemek isterim.

Yeni projelerle kaderine terk edilmiş, eşsiz mekânlar içinde yer alan bu evler ve sokaklar ziyaret edilen mekânlar haline getiriliyor. Tarihi Urfa'yı keşfetmek için bu sokakları ve evleri mutlaka gezin görün.

Parmaksızlar Evi / 2002

Halil Hafız Kürkçüoğlu Evi / 1988

Urfalı müşikişinaslar / Yağlıboya tablo: Nihat Kürkçüoğlu

BİR ŞEHİR-İ AHENK: ŞANLIURFA

Mehmet Emin MERCAN
Edebiyat Öğretmeni
memercan66@gmail.com

İnsan neslinin evrendeki macerasında ulaştığı zirvelerden biri de güzel sanatlarda ortaya koyduğu üretimler ve sanat yoluyla kendini gerçekleştirme çabalarıdır. Bir sanat dalının belli bir coğrafyadaki yaygınlığı ve etkisi ise o coğrafyada gördüğü güçlü kabul ve kendisini besleyen kaynakların zenginliği ile doğru orantılıdır.

Arkeolojik bulgularla birlikte bugün artık "dünyanın eski şehri" unvanı perçinlenmiş olan Şanlıurfa'mız, kadim kültürlerin harmanlandığı bir belde olarak gerek musikî ve gerekse edebiyat sanatlarına asırlardan beri merkez olmuş; musikîde Rehavî formunu sanat müziğimize kazandırmış, geçmişte ve günümüzde yetiştirmiş olduğu ediplerle de şiirin ve edebiyatın payitahtına oturmuştur.

Fonetik sanatlardan olan edebiyat ile musikî arasındaki sıkı ilişki, Şanlıurfalının yaşam biçiminde de kendini gösteren değişmez olgulardandır. Adına "Urfa Ahengi" dediğimiz musikî ve edebiyat birlikteliği; sihirli notalara mucizevî sözlerin eklenmesidir aslında. Kanun ile gazelin belli bir armonide kucaklaşması, Nâbî ile Mukim Tahir'in kozmik-tarihsel bir buluşmasıdır. Sühan ehlinin musikîye yaslanması, musikînin de gücünü o hikmetli sözlerden almasıdır Urfa Ahengi.

Nevali Çori'yi ve Göbeklitepe'yi, bağrında saklayan; Harran'ın bereketli topraklarından gökyüzüne rasathane kuleleri yükselten şanlı beldemizin tarih içinde kazandığı edebi ruh, geçmişte Hikemî Tazını divan şiirine kazandıran Nâbî ile cisim bulmuş ve bu büyük şairimizin mısraları lirik sadâlar hâlinde tarih telinin frekanslarında titreşip durmuştur. Nâbî ile başlayan divan şiiri zincirinin halkalarına 17. asırda Şeyh Şanî ve Muhammed Zâhir, 18 yüzyılda Hafız Ömer Ferdî, Nüzhet Ömer, 19. yüzyılda Abdî, Ahmet Berkî, Ahmet Azmî, Abdurrahman Muhibbî ve daha niceleri eklenir.

Son asırda Suut Kemal Yetkin, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Abdülkadir Karahan, Atilla Maraş, M. Âkif İnan gibi ustaların yanı sıra, edebî verimi yüksek daha pek çok yazar ve şairle taçlanan Şanlıurfa'nın kültür ve edebiyat hayatı bugün bir inkıta yaşıyor gibi görünse de;

"Ey tâlib-i didâr-ı hüda kalk ne yatarsın"

çağrısını yapan Urfalı şair Abdî'nin bu efsunlu çağrısına gelecekte de yeni Urfalı şairlerin güçlü dizeleri mutlaka karşılık gelecektir.

Sühan ehlinin hakikatli sözleri ve derin edebiyat kültürü, bu kadim şehrin sanat veriminin önemli bir kısmını oluştururken adına Urfa Ahengi denilen bu sanat dâlichesinin diğer ayağını da belki de neolitik çağdan bu yana, bu belde de şekillenmeye başlayan derin bir musikî kültürü teşkil etmektedir.

Bugün müzik ve Urfa kelimeleri yan yana geldiğinde "Rehavî Makamı"nın da korteksimizde hemen canlanması, beynimizin bize kaçınılmaz bir çağrışım oyunu haline gelmişse bu durum beldemizin zaman içinde kazandığı derin müzik kültürüyle izah edilebilir. Sözlükteki karşılığı "Urfa'ya ait" olan Rehavî kelimesi, aynı zamanda Bayatî ve Rast makamlarının birleşmesiyle oluşmuş terkip bir makamın adıdır. Kendi içinde Basit Rehavî ve Mürekkep Rehavî şeklinde ikiye ayrılan bu makam Şanlıurfa'nın musikî kültürünün füs-hatini gösteren en önemli göstergedir.

MS 2. Yüzyılda Erbil'den gelerek Urfa'ya yerleşen Bar-daysan (154-222) adlı bir musikîşinasın Urfa musikî kültürüne katkısı, asırlar içinde beldemizde oluşan usul ve makam formlarının ortaya çıkışını hazırlayan çabaların başlangıç noktalarından biri olmuştur. Bu kültürle birlikte zaman içinde "Urfa Mahur Makamı" , "Kılıçlı Makam" gibi daha pek çok müzik terimi müzik literatürümüze girmiştir. Ayrıca çok bili-

1925 yılına kadar 200 yıl faaliyetleri devam eden Urfa Mevlevihanesi Dervişleri - 1900'lü Yılların başı

nen makamlardan olan Hüseyinî, Rast, Bayatî gibi makamlar da Urfa Ahengi'nin tezyinatı olarak geçmişten bugüne kanun, cümbüş gibi enstrümanların tellerinde ruhu okşayan tezene darbeleri olarak süregelmiştir.

Son dönem Urfa Ahengi'ni biçimlendiren en belirgin etkileşim ise 1725-1925 yılları arasında faaliyet gösteren Urfa Mevlevîhanesi'nde icra edilen tasavvuf musikîsi ve bu musikînin gönülleri okşayan sufi tarzı olmuştur. Bu sufi tarzıyla birlikte, beldemizde çoğu zaman mistik bir yaşam tarzının tamamlayıcısı olarak görülen musikî, yalnızca sazlarda ve kulaklarda değil ama Şanlıurfalı'nın gönül telinde de titreşip duran sihirli tınlara dönüşmüştür. Bu sihirli tınları tamamlayacak sözlerin nitelikli olması, çeşitli makamlarda icra edilen gazellerin, kasidelerin, hoyratların; Fuzulî, Nâbî, Ziya Paşa gibi üstatların beyitlerine yaslanması da Urfalı musikîşinas için sözün en az beste kadar önemli olduğunu yansıtan bir arayışın sonucudur. Bu arayış günü gelmiş divan şiirimizde şöhreti çok da fazla olmayan Şair Nezihe Hanım'ın beyitlerini keşfettirmiştir Urfalı musikîşinaslara.

Güftenin besteye değer katması anlayışı, tekke musikîsinin etkisiyle zat-ı nevine münhasır bir mecra bulmuş olan Urfa Ahengi'nin en belirleyici özelliklerinden biridir. Şanlıurfa musikîsinde icracıların edebiyatımızın nadide şiirlerine duyduğu ilgiyi gösteren pek çok örnekle karşılaşılabılıriz. Sözgelimi Hüseyinî makamında terennüm edilen Urfa Divan girişine farklı güfteler uyarlansa da bunların en beğenilenlerinden biri Ziya Paşa'nın her bir beyti atasözü değerinde olan ve edebiyat meraklılarınca çok bilinen şu gazeli olmuştur:

"Âsâf'ın mikdarını bilmez Süleyman olmayan
Bilmez insan kadrini âlemde insan olmayan"

Ziya Paşa, Bu beyitte insan olmanın en önemli ölçütü-

nün insan kadrini bilmek olduğunu vurgular ve bu düşünce Ahmet Yesevi'den başlayarak Yunusların, Mevlanaların insan gönlünü Kâbe kabul eden anlayışının bir yansımasıdır. Tasavvuf musikîsinden etkilenen Urfa ahenginin bu dizelere sarılması gayet tabii bir durumdur.

"Rızkına kani" olan gerduna minnet eylemez
Âlemin sultanıdır muhtac-ı sultan olmayan "

beytinde ise dini-tasavvufi bir prensip olan, "kanaatkârlık en büyük zenginliktir." anlayışı divan şiirinin ahenk unsurlarıyla dile getirilmiştir.

Bir başka gazelde bir ıstırap şairi olan Fuzulî'nin,
"Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedir
Ben kimem saki olan kim mey-i sehba nedir"

beytinde beşeri aşkı ilahi aşka dönüştüren ve bu aşkla hayata dair her şeyi yeniden sorgulayan bir ıstırap şairinin mucizevî yaratılışı anlayabilme konusundaki nafile çırpınışları, Nevruz makamının ağlayan notalarıyla örtüştürülmektedir.

"Nice bu hasret-i dildar ile giryan olayım
Yanayım ateş-i aşkın ile büryan olayım"

Naleleriyle inleyen Şair Nezihe Yaşar'ın bu inleyişi, Tekke musikîsinin istikamet verdiği Urfa Ahengi'nde Araban makamıyla süslenerek kendine müstesna bir yer bulmuştur.

Hikemî Tarzı'nı edebiyatımıza kazandıran Nâbî'den sonra Urfa şiir geleneğinin en güçlü şairlerinden birisi de Urfalı Abdî'dir. Urfalı musikîşinasların da en çok itibar ettiği şairlerden biri olan Abdî'nin,

"Hüsnün senin ey dilber nadide kamer mi
Huri misin ey afet-i can yoksa beşer mi"

1900'lerin başlarında Urfa'da bir müzik meclisi

beytiyle başlayan ve aruzun Mef û lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe û lün kalıbıyla yazılmış gazeli, Mukim Tahir'in esrarlı sesiyle bütünleşerek ve bu ahengi perçinleyen ölümsüz bir ses kaydı olarak musikiye duyarlı kulaklarda çınlayıp durmaktadır.

Her birinin özgün bir hikâyesi olan Urfa türkülerinde de durum pek farklı değildir. Bir annenin yavrusuna verdiği öğütleri Tektek dağlarında dolaşan korunmasız bir ceylan yavrusu metaforu üzerinden gerçekleştirdiği "Urfa'nın Etrafı" türküsü, munis bir söyleyiş tarzının Hicaz makamıyla birleştiği ve en az bestesi kadar hikâyesinin ve sözlerinin de, çok güçlü olduğu eskimez bir türküdür. Ulusal müzik kültürümüzde bu türkünün gerek sanat müziği formunda ve gerekse Türk halk müziği formunda kabul görmesi ve bu kadar çok revaçta tutulması, bu kombinasyonunun güçlü olmasından dolayıdır. Yine ulusal müzik envanterimizin en önemli ağıtlarından biri olan ve aşk yüzünden birbirini öldüren iki bahçacı (bahçıvan) kardeşin öyküsünü anlatan "Abdo'nun Mezarı", güçlü öyküsü ve Hicaz beşlisine dayanan Maya tarzıyla alanında özel bir yer edinmiş bir Urfa ağıtıdır.

Günümüzde "sıra gecelerinin ticari şekliye" eğlence pazarına sunulan ve yarı arabesk yarı popüler birtakım köksüz müzik formlarını bir tarafa bırakırsak, gücünü ve değerini güftesinden alan, ledünnî izler taşıyan beste anlayışının örneklerini, Urfa musıkisinde çoğaltmak mümkündür: Hâsılım yok ser-i kûyunda beladan gayrı, Mecnun isen ey dil sana Leyla mı bulunmaz, "Yanıp bir nâr-ı ruhsâre", "Acep ol ruhları gül dîde-i hunum göre mi", "Aşkın ebedidir" gibi dizelerle başlayan ve rast, uşşak, nevrüz, kürdive hicaz makamlarıyla söylenen nice gazel, besteyi sühan ehlinin hikmetli sözleriyle tezyin etme anlayışının klasikleşmiş birer eseridir.

Sanlıurfa musıkisi ve Urfa Ahengi nice bin yıllık şehir kültürünün bir parçası olarak aynı zamanda şehrin yaşadığı

önemli safhaları yansıtan bir kültür yansıtıcısıdır. "Cabır Dağdan Kuş Geliyor" türküsüyle müşterek hafızada yer eden bir olayı, "İki Dağın Arasında Kalmışam" türküsüyle töresel bir yanırlığı lirik ve duygusal bir edayla dile getirirken; bir milis hareketi olan Kurtuluş Savaşı'ndaki yiğitlikleri anlatan "Kolumu Salladım" türküsüyle Sanlıurfalının o yanık sesi, bu kez hiç olmadığı kadar epik bir edaya bürünür. Hanları, hamamları, tarihi çarşıları kadim zamanların kendine mahsus intizamıyla bir ahenk içinde konuşlanmış olan bu kadim şehrin türküsünde, gazelinde, kanununda, cümbüşünde bu ahenk olmaması eşyanın tabiatına aykırı bir durumdur.

Aslında Şanlıurfa'nın bizatihi kendisi, tınısı eski çağlardan gelen otantik bir ezgidir. Bir şehrin insan ruhunu nasıl bu denli sarmalayabileceğini ancak bu ezgi bize açıklayabilir. Kanaat adını verdiğimiz gönül zenginliğinin bir yöre insanının kişiliğiyle nasıl örtüştüğünün şifreleri belki de bu ezginin tezene dokunuşlarına gizlenmiştir. Yiğitliğe mahkûm bir ahalinin bir mozaik çeşitliliği içinde ve tek yumruk olarak vatanını savunurken nasıl bir kaplana dönüşebildiğinin şifreleri de bu otantik ezgide gizlidir.

Yabancıların Fertile Crescent adını verdikleri Bereketli Hilâl'in bir parçası olan Şanlıurfa'nın sanat alanındaki verimini üstlenen edebiyat ve musıkî sanatları bugün için yakın geçmişteki ihtişamından biraz uzak gibi görünüyorsa da bu kadim şehir nasıl ki geçmişte felsefe bilimine Harran Ekolü'nü kazandırmışsa, Divan Edebiyatı'na Hikemi Tarzı'nı kazandırmışsa muhakkak ki milli kültürümüzün sanat birikimine ve topyekün evrensel medeniyet birikimine daha pek çok değer katacak, kazandıracaktır. Mukim Tahirlerin, Tenekeci Mahmutların geçmişte eyvanları çınlatan gazellerine, armonisini nice bin yıllık şehir kültüründen alan daha nice ahenk formları gelecekte de mutlaka eklenecektir.

Geleneksel Urfa Giyim Kuşamının En Eski Görsel Kayıtları: EDESSA MOZAIKLERİ

İsmail SÜNGER

Resim Öğretmeni / Halk Oyunları Eğitmeni ve Araştırmacısı
sunger_i@hotmail.com

Geleneksel olanı tespit etmek ve onun tarihsel derinliğini saptamak için sözlü anlatım kadar yazılı ve görsel kaynaklar da önem taşır. Sözlü anlatım, iletişim kanalının değişmesi bakımından geleneksel olanın tarihsel derinliğini tespit etmede yazılı ve görsel kaynaklar kadar güvenilir olmayabilir. Araştırmacılar, geleneksel öğelerin zamansal derinliğini tespit etmeye yönelik çalışmalarında kendilerine görsel kanıtlar bulma ihtiyacı hisseder. Bu bakımdan, ele alınacak konuya ilişkin en eski görsel kayıtlara ulaşmaya çalışılır ve bu görsel unsurlar araştırılan konuya referans yapılıır. Fotoğrafın geçmişi 1827'ye kadar gider. Fotoğraftan eski bir yöntem olması itibarıyla, yapıldıkları dönemde görsel belge niteliğinde yansıtan resim sanatına ait örnekler, minyatürler ve freskler de geleneksel olanı tespit etmede görsel referans olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte gerçekçi üs-

lupları ve yaklaşık iki bin yıllık geçmişleri ile bazı mozaik eserler de geleneksel olanın tarihsel derinliğini tespit etmede önemli referanslar olarak değerlendirilebilir.

Bu yazıda, geleneksel Urfa giyim kuşam kültürüne ait en eski görsel kayıtlar olması bakımından "Urfa-Edessa Mozaikleri" incelenmektedir. İncelemeye konu olan esas kaynak ise Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mehmet Önal'ın Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı tarafından 2017 yılında basılan "Urfa-Edessa Mozaikleri" isimli kitabıdır. Kitap, Urfa'da mozaik sanatının gelişimi ile birlikte hem Fırat havzasındaki mozaik üslubunu hem de Osroene Krallığı nekropol mozaiklerini farklı açılardan incelemesi bakımından araştırmacıların yararlanacağı önemli bir akademik kaynaktır.

Edessa Nekropol Mozaikleri

Fırat havzası boyunca mozaik taban süslemelerine oldukça sık rastlanmaktadır. Fırat havzası etrafındaki önemli kentler olan Samosate (Samsat) ve Zeugma mozaiklerinde genellikle mitolojik sahneler anlatılırken Edessa (Urfa) kentindeki nekropol mozaikleri mitolojik konular yanında ele aldığı diğer konular bakımından bunlardan ayrılır. Prof. Dr. Mehmet Önal'a göre Edessa nekropol mozaiklerindeki aile tasvirli mozaiklerde yer alan figürler doğu tarzı giysiler içinde betimlenmiştir ve yerel özellikler taşır. Nekropol mozaiklerinin, orada gömülü olan kişileri görsel olarak betimlemeyi amaç edindiği göz önünde bulundurulduğunda, bu mozaiklerin belgeleri bir anlayışla ve gerçekçi üslupta yapılmış olduğu düşünülmektedir. Bu bakımdan aile tasvirli Edessa nekropol mozaiklerini, geleneksel Urfa giyim kuşamının araştırıl-

1) Cenaze Şöleni 1 Mozaïği (Zaydallat Ailesi)

2) Cenaze Şöleni 2 Mozaïği (Garmu Ailesi)

3) Cenaze Şöleni 3 Mozaïği (Aftuha Ailesi)

4) Gerno Oğlu Ma'na Mozaïği

5) Barba'şamin Oğlu Barma'na Mozaïği

6) Üç Ayaklı Sehpa Mozaïği

7) Mukimi Mozaïği

8) Abgar Mozaïği

10) Barhadad Mozaïği

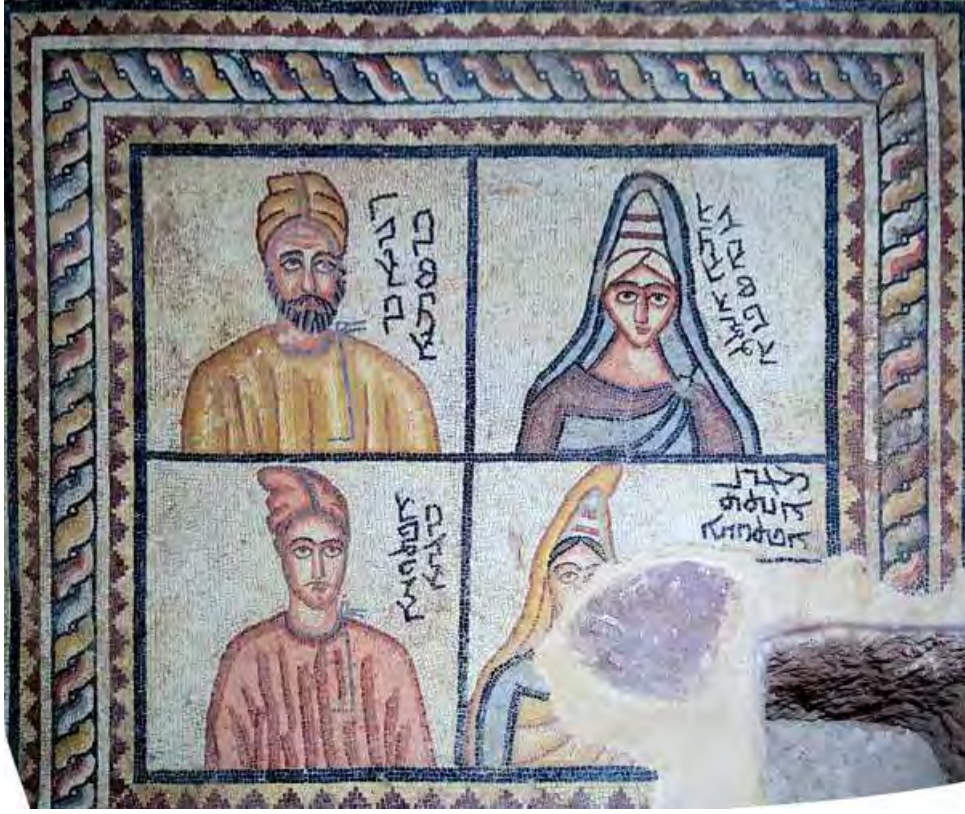
9) Zenodora Mozaïği

12) Aftuha Mozaïği

11) Gavsı Oğlu Manay Mozaïği

13) Gadya Ailesi Mozaïği

masında en eski görsel kayıtlar olarak değerlendirilmeyen yanlıştır.

Önal'a göre Edessa nekropol mozaiklerinin varlığı 19. yüzyılın sonlarından itibaren dikkat çekmeye başlamıştır. 1950'lerden itibaren parçalar halinde sökülün mozaiklerin 1980 sonrasında düzgün biçimde kesilerek Şanlıurfa'dan uzaklaştırıldığı belirtilmektedir. Günümüzde bu mozaiklerin pek çoğunun nerede olduğu bilinmemektedir. Az sayıda mozaik ise Şanlıurfa Müzesi ve ülkemizdeki diğer müzelerde yer almaktadır. Bu yazıda araştırmaya konu olan aile tasvirli nekropol mozaikleri şunlardır:

- 1-Cenaze Şöleni 1 Mozaïği (Zaydallat Ailesi)
- 2-Cenaze Şöleni 2 Mozaïği (Garmu Ailesi)
- 3-Cenaze Şöleni 3 Mozaïği (Aftuha Ailesi)
- 4-Gerno Oğlu Ma'na Mozaïği
- 5-Barba'şamin Oğlu Barma'na Mozaïği
- 6-Üç Ayaklı Sehpa Mozaïği
- 7-Mukimi Mozaïği

- 8-Abgar Mozaïği
- 9-Zenodora Mozaïği
- 10-Barhadad Mozaïği
- 11-Gavsi Oğlu Manay Mozaïği
- 12-Aftuha Mozaïği
- 13-Gadya Ailesi Mozaïği

Edessa Mozaiklerinde Erkek Giyimi

Edessa nekropollerinde aile tasvirli mozaiklerde yer alan erkek figürleri, tip ve giyim kuşam olmak üzere iki boyutta ele alınabilir. Bu mozaiklerde tasvir edilmiş olan yetişkin erkekler oval yüzlü, biçimli kaşlara sahip, iri gözlü, koyu renk sakallı ve bıyıklıdır. Genç erkek tasvirlerinde ise sakal yer almaz. Gadya Ailesi Mozaïği'nde yer alan genç erkek figüründe ince bir bıyık vardır. Bunun dışındaki genç erkek figürlerde bıyık bulunmaz. Erkekler genellikle dar yuvarlak yakalı, uzun kollu ve dizlere kadar inen bir giysi ile betimlenmiştir. Abgar Mozaïği'nde, Gadya Mozaïği'nde ve Aftuha Mozaïği'nde açıkça görüldüğü gibi, erkek giysisinin yakası elbisenin sol yanında göğüs hizasından yukarı doğru

bir yaka oyuntusuna sahiptir. Giyildikten sonra kapatılması için, oyuntu boyunca devam eden bir şerit, yaka boyunca devam eden diğer şerit ile sol omuzda dğümlenmiştir. Gri, beyaz, sarı ya da kahve tonlarındaki bu giysinin altında genellikle aynı renk şalvar ya da pantolon yer alır. Şalvarlar bazen oldukça bol ve dökümlü tasvir edilmişken, bazı örneklerde dökümsüz ve bol bir pantolon formundadır. Mukimi Mozaïği'nde her iki şalvar örneği bir arada görülmektedir. Giysi takımı, belinde bir kuşak/kemer ile tamamlanmaktadır. Erkekler genellikle beyaz veya gri bir ayakkabı ile betimlenmiştir. Önü yuvarlak yapıda olan bu ayakkabıların bilek kısmı arkadan öne doğru geldikçe yukarıya doğru sivrilir ve bu bölümünde kırmızı bir püskül yer alır. Ayakkabıdan farklı olarak bazen bot benzeri, daha kapalı ayakkabılar da görülmektedir.

Aile tasvirli Edessa nekropol mozaiklerinde bazı çocuk ve genç erkekler dışında kalan bütün figürler başlıklıdır. Erkek figürlerde görülen başlıkların en yaygın olanlarından biri frig başlığı olarak isimlendirilen başlık türüdür. Tepesi yükselerek daralan ve bu yüzden sivri kısmı yana yatmış biçimde tasvir edilen frig başlığı tarihte doğulu/doğuya özgü figürleri temsil etmek için kullanılmıştır. Mozaiklerde yer alan birçok çocuk ve yetişkin erkek figür, giysinin rengi ile aynı renkte frig başlığı ile tasvir edilmiştir. Mozaiklerde frig başlığı dışında farklı yapıda başlıklar da kullanılmıştır. Bunlardan biri, desenli bir kumaşın başa sarılması ile oluşturulan başlıktır. Bir diğeri ise yapısal olarak farklı ve sarık biçiminde, olasılıklı yüksek statüdeki insanların kullandığı bir başlıktır. Mukimi Mozaïği'nde Mukimi'nin başında diğerlerine göre daha büyük ve gösterişli olarak görülen bu başlık, dikine siyah ve enine kırmızı çizgilerle dekore edilmiştir. Bu biçimiyle bir kavuk ya da sarığa benzemektedir.

Mukimi mozaïğinde dikkat çeken bir diğere detay ise mozaikte yer alan dört yetişkin erkek figürün giydiği ceket/aba benzeri giysi parçasıdır. Bu mozaikte tasvir edilen dört erkek figür de elbiselerinin üzerine ceket giymiştir. Ceketlerin omzunda kırmızı renkte geometrik desenler yer alır. Mukimi'nin beyaz ceketini uzun kollu ve palto gibi

uzun boyludur. Oğulları ise her biri sarı renk olan cepken gibi kısa ceketler giymektedir. Bu ceketlerin kol boyu kısıdır ve dirseğe kadar uzanır. Abgar Mozaîği'nde de diğer mozaiklerden farklı bir detay karşımıza çıkar. Mozaikteki betimlemesinde Abgar'ın omuzlarına atılmış biçimde bir pelerin ya da kaftan yer alır. Bu giysi parçası bitkisel desenli ve çok renklidir.

Edessa Mozaiklerinde Kadın Giyimi

Edessa nekropollerindeki aile tasvirli mozaiklerde yer alan kadın figürleri oval yüzlü, biçimli kaşlara sahip ve iri gözlüdür. Yetişkin kadınların saçları örgülüdür. Cenaze Şöleni Mozaîği'nde olduğu gibi küçük kızların başı örtüsüdür. Yine aynı mozaikte tasvir edilen Zaydallat'ın daha yetişkin olan kızının ise başörtüsü taktığı görülür. Nekropollerdeki aile tasvirli mozaiklerde yer alan yetişkin kadınlar ise yukarıya doğru daralan yapıda ve farklı yüksekliklerde yapılmış başlıklar kullanırlar. Bu başlıkların yüksekliğinin sosyal statüye ve sosyo-ekonomik konuma göre belirlenmiş olabileceği düşünülebilir. Bu başlık, Urfa yöresinde evli kadınların kullandığı Kofi (Köfü) isimli başlıkla biçimsel benzerlik göstermektedir. Bu başlıklarda enine kırmızı ve beyaz çizgili şeritler yer alır. Başlığın her iki tarafından örgülü saçlar sarkar. Bu yüksek başlık türüne Cenaze Şöleni mozaiklerinin hepsinde, Gerno Oğlu Ma'na Mozaîği'nde, Üç Ayaklı Sehpa Mozaîği'nde ve diğer tüm mozaik taban döşemelerinde rastlanmaktadır. Mukimi Mozaîği'nde tasvir edilen Mukimi'nin eş Ga'u ve kızı Amatahay'ın başlıklarının yüksekliği dikkat çekicidir. Yetişkin kadınların elbiselerinin üzerine giydikleri stolanın bir bölümü başlıklarının üzerinden dolanarak tüm bedeni sarmaktadır.

Aile tasvirli mozaik panolardan biri olan Üç Ayaklı Sehpa Mozaîği'nde yer alan küçük kız çocuğu Adita, yere kadar uzanan sarı bir elbise ve belinde genişçe bir kuşakla tasvir edilmiştir. Bu kız çocuğu da frig başlığa benzer bir başlık kullanmaktadır. Kadınlar genellikle dar ya da geniş yuvarlak yakalı ve uzun kollu sarı, pembe gibi renklerde elbiselerle tasvir edilmişlerdir. Elbiselerin yakasında ve kol manşetlerinde renkli

bir şerit yer alır. Elbiselerin üzerine giyilen stola, sol omuzdan bir broşla tutturulmuş ve stola belden bir kuşak ya da kemerle tutturulmuştur. Stola, omuzlar ve kollar dışında tüm bedeni saracak biçimde giyilmiştir. Mukimi Mozaîği'nde yer alan Ga'u'nun elbisesi diğerlerinden farklı bir örnek olarak göze çarpar. Yeşil renkteki elbisenin yakasında ve kolları boyunca geometrik desenler oluşturacak biçimde siyah şeritler yer alır. Mozaiklerde kadınlar genellikle yuvarlak ya da sivri uçlu kırmızı ayakkabılar ile tasvir edilmişlerdir.

Mozaiklerde yer alan genç kadın tasvirlerinde dikkat çeken bir diğer unsur üçlü saç topuzu tuvaletidir. Gavsı Oğlu Balay Mozaîği'nde ve Mukimi Mozaîği'nde görülen bu saç tuvaleti başın iki yanında ve üzerinde yer alan üç adet topuzdan oluşmaktadır. Bu saç tuvaletinin bir örneği de Barhadad Mozaîği'ndeki iki genç kız figüründe vardır. Bu kız figürlerinin birinin başında altın görünümlü bir diadem yer alır. Prof. Dr. Mehmet Önal'a göre birbirinden farklı mozaik panolarda aynı saç tipinin görülüyor olması, bu saç tuvaletinin Edessa'ya özgü olabileceğini düşündürmektedir.

Edessa nekropol mozaikleri içinde yer alan, giyim kuşam biçimi açısından en ilginç figürlerden biri de Zenodora Mozaîği'ndedir. Zenodora Mozaîği'nin bugün elimizde yalnızca 1881 yılına tarihlenen bir çizimi mevcuttur. Bu mozaikte yer alan Za'rura'nın başlığı oldukça yüksek ve sivridir. Konik biçimdeki bu başlığın üzerine atılmış olan örtü, kadın figürünün beline kadar inmektedir. Bu mozaik panoya ait orijinal bir görsele sahip olmadığımız için daha fazla sağlıklı yorum yapmak mümkün olmamaktadır.

Takı ve Aksesuarlar

Aile tasvirli nekropol mozaiklerinde yer alan figürlerde birtakım takı ve aksesuarlar da göze çarpmaktadır. Sosyo-ekonomik konum göstergesi olarak değerlendirilebilecek takı ve aksesuarlar çoğunlukla kadın ve erkeklerin boyunlarını süsleyen kolyelerdir. Zenodora Mozaîği'nde tasvir edilmiş olan Za'rura'nın boynunda 3 sıra halinde dizili bir kolye yer alır. Elimizde bu mozaığın orijinal görüntüsü yer almadığı için

bu kolyenin boncuk veya zincir olarak algılanabilecek görüntüsü hakkında net bir fikir geliştiremiyoruz. Mukimi Mozaîği'ne ismini veren Mukimi figürü de boynunda madalyona benzer bir kolye taşır. Bu madalyonu da Mukimi'nin sosyal konumu ile ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır. Gerno Oğlu Ma'na Mozaîği'nde yer alan kadın figürünün geniş elbise yakası sayesinde belirgin biçimde görünen boynunda iri boncuklardan yapılmış tek sıra bir kolye yer alır. Bu örnekler dışında karşımıza çıkan en yaygın aksesuar, stola benzeri giysiyi kadınların sol omzuna tutturmaya yarayan broşlardır. Cenaze Şöleni mozaiklerinde ve özellikle Abgar Mozaîği'nde belirgin biçimde görünen broşlar renkli bir büyük taşın etrafına dizili küçük beyaz taşların oluşturduğu yuvarlak yapıda tasvir edilmiştir. Mozaiklerde karşımıza çıkan bir diğer aksesuar ise diademdir. Barhadad Mozaîği'nde bu diadem, saçı üç topuzla süslenmiş olan genç kız figürünün başını çepeçevre saran altın görünümlü bir şerit olarak tasvir edilmiştir. Aynı figürün saçındaki topuzların her birine yine altın görünümlü parçalar yerleştirilmiştir.

Edessa Mozaiklerindeki Giyim Kuşamdan Günümüze Yansımalar

Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mehmet Önal'a göre Edessa nekropol mozaiklerinde yer alan figürler yerel özellik taşır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde aynı döneme tarihlenen ve yakın yerlerden çıkarılmış mitolojik konulu mozaiklerden ayrılırlar. Nekropol mozaiklerinin, orada gömülü olan aile bireylerini belgeli bir anlayış ve gerçekçi bir üslupta yapılmış oldukları noktasından hareket ettiğimizde figürlerin giyim kuşam tarzının da aslına uygun yansıtıldığını düşünebiliriz. Geleneksel olanın tarihsel derinliğini tespit etmek araştırmacılar için önemlidir. Edessa nekropollerinde bulunmuş olan aile tasvirli mozaiklerdeki figürlerin Urfa giyim kuşamının en eski görsel kayıtları olarak kabulünden hareketle, mozaiklerdeki giyim kuşamla günümüz Urfa giyim kuşamı arasında bağlantı kurmaya çalışmak yararlı olacaktır.

Karşılaştırma sürecinde en dikkat

Şanlıurfa yöresel giysili Kırsal kadınlar / Fotoğraf: İbrahim Demirel - 1968

çeken unsurlardan biri elbette "Kofi". Bu başlık halen Urfa kırsalında yaşlı kadınlar tarafından kullanılmakta olan ve kaybolmaya yüz tutmuş bir evli kadın başlığıdır. Kofi, Urfa'nın farklı bölgelerinde tıpkı mozaiklerde olduğu gibi birtakım biçimsel farklılıklar göstererek halen varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

Araştırmaya konu olan aile tasvirli nekropol mozaikleri Osrhoene Süryani Krallığı Dönemi'ne tarihlenmektedir. Günümüzde Süryani halkın yaşadığı Mardin'in geleneksel giyim kuşamında halen Edessa mozaiklerinde görülen beyaz ayakkabılar kullanılmaktadır. Urfa geleneksel giyiminde ise yine Edessa mozaiklerinde gördüğümüz "yemeni" kırmızı ayakkabılar varlığını sürdürmektedir.

Edessa nekropol mozaiklerinde gördüğümüz kadın figürlerinin bedenini baştanbaşa saran kumaş parçası ise yakın geçmişe kadar geleneksel Urfa kadın giyiminde kullanılmış olan "Ehram" ile biçimsel ve işlevsel açıdan

benzerlik göstermektedir. Ehram da tıpkı Stola olarak isimlendirilen bu giysi gibi kadın bedenini, başı da kapsayacak biçimde örter. Herhangi bir düğme ya da iğneyle tutturulmayan Ehram, Urfa'da kadınlar tarafından bir dış giysi olarak kullanılmıştır.

Mukimi Mozaği'nde Mukimi'nin oğulları Abdşamaş ve Ma'nu'nun başında gördüğümüz baş bağlama biçimi günümüzde halen geleneksel Urfa giyim kuşamında erkeklerde gördüğümüz "puşu" bağlama biçimini anımsatmaktadır. Bununla birlikte hemen hemen tüm mozaiklerde genelde erkeklerde ve bazen de kız çocuklarında gördüğümüz frig başlığını, yakın zamana kadar geleneksel Urfa giyim kuşamında görülen "keçe başlık" ile ilişkilendirebiliriz.

Mukimi Mozaği'nde Mukimi'nin üç oğlunun giydiği yarım kolları ve omuzu desenli kısa ceketler biçimsel olarak Urfa'da yakın tarihe kadar kullanıldığını bildiğimiz, Gaziantep, Kilis, Hatay gibi ilerimizin geleneksel erkek giyim kuşa-

mında halen kullanılan "aba"ya benzemektedir.

"Şalvar" halen geleneksel Urfa giyim kuşamında yaşayan bir giysi parçasıdır. Bugün, biçimsel olarak Urfa şalvarı olarak bilinen bir şalvar tipinden söz etmek mümkün. Mozaiklerde ise biri bol ve dökümlü ve diğeri daha dar olarak tasvir edilmiş iki şalvar/pantolon tipi görülmektedir. Bununla birlikte, mozaiklerde yer alan erkek tasvirlerinde ana giysi parçası olarak sıklıkla karşımıza çıkan elbiselerin günümüzde de kullanılmakta olan "zıbin" ile biçimsel benzerliği dikkat çekmektedir. Hem mozaiklerdeki örneğinde hem de güncel halinde erkekler bu giysiyi bir kemer ya da kuşakla tamamlamaktadır.

Sonuç

Son arkeolojik buluntularla birlikte geçmiş 12 bin yıl geriye gitmekte olan kadim şehir Urfa, geleneksel giyim kuşam kültürünün zenginliğini çok kültürlü geçmişine borçludur. Geleneksel olanın hızla değiştiği ve kaybolduğu günümüzde Urfa, halen geleneksel giyim kuşam kültürünü belli özellikleriyle yaşayan ve yaşatan bir şehir olması bakımından araştırmacılar için önemli bir sahnedir. Edessa nekropollerinde gün yüzüne çıkarılan ve ne yazık ki birçoğu yurt dışına kaçırılmış olan aile tasvirli mozaikler, bize Urfa giyim kuşam kültürüne dair görsel kanıtlar sunması bakımından oldukça önemlidir. Geleneksel olanı ve geleneksel olanda zaman içinde gerçekleşen değişiklikleri tespit etmeye olanak sağlaması açısından değerlendirildiğinde, tarihi 2 bin yıl eskiye kadar gitmekte olan Edessa mozaikleri paha biçilemez görsel kayıtlardır. Bu araştırmada yararlanılan "Urfa-Edessa Mozaikleri" isimli kitabı hazırlayan Prof. Dr. Sayın Mehmet Önal'a ve bu kitabı yayımlayarak kültür dünyamıza kazandıran Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı'na teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- KÜRKCÜOĞLU A. Cihat., ŞANLIURFA/Uygurluğun Doğduğu Şehir. Hazırlayanlar: A. Cihat Kürkcüoğlu, Müslüm C. Akalın, S. Sabri Kürkcüoğlu, Selahattin Güler (Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği, Nisan 2002, 2. Baskı), ss. 102-106
- ÖNAL, Mehmet., Urfa-Edessa Mozaikleri. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı yayınları. Şanlıurfa 2017

- SEGAL, J.B., Edessa The Blessed City, Oxford 1970.
- von OPPENHEIM., M.F.- Hiller von GÄRTRINGEN., "Höhleinschrift von Edessa mit dem Briefe Jesu an Abgar", Sitzungberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1914.

Urfalı Bestekârlar: 27 HALİL ERSEVEN

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi
Şanlıurfa Sosyal Bilimler MYO.
sabriharran@hotmail.com

Türk Sanat Müziği yorumcusu ve bestekâr Halil Erseven 1966 yılında Şanlıurfa'nın Atatürk Mahallesi'nde doğdu. Babası Mustafa Bey, Annesi Gülseren Hanım'dır. İlköğrenimini Şanlıurfa Cengiz Topel İlkokulu'nda tamamladı. Orta öğrenimini Şanlıurfa Merkez Ortaokulu'nda devam ettiren ailesinin 1978 yılında İstanbul'a yerleşmesinden dolayı öğrenimine orada devam etti.

Okulda sesinin güzelliğiyle dikkat çeken Erseven, İstanbul'a gitmesiyle kendisini müziğin içerisinde buldu.

Müzik hayatına 1983 yılında İstanbul'da Zeytinburnu Halk Eğitim Merkezi'nde başladı. Daha sonra "İleri Türk Müziği Konservatuvarı Derneği"nde devam etti. Burada Yrd. Doç. Çetin Körukçü'nün rehberliği ve eğitmenliği altında eğitimci düzeyine kadar yükseldi ve dersler verdi.

1989 yılında TRT İstanbul Radyosu'nun açmış olduğu ön dinleme sınavını (solist sanatçı seçiminin o dönemdeki ismiyle) kazanarak solist bandı yapma hakkını elde etti. TRT radyolarında yayınlanmak üzere çok sayıda program yaptı.

1993 yılında Edirne'de Kültür Bakanlığı'na bağlı "Edirne Devlet Türk Müziği Topluluğu" nun kurulması nedeniyle açılan sınavı kazandı ve kadrolu sanat-

Halil Erseven'in Edirne'deki bir konseri

Halil Erseven Edirne Deveci Han'da bir konserde

Halil Erseven Edirne Devlet Türk Müziği Topluluğu ile birlikte

çı olarak burada göreve başladı.

Müziği sadece bir profesyonel iş olarak değil aynı zamanda bir yaşam tarzı, bir tutku olarak gören Halil Erseven sürekli farklı çalışmalar ve arayışlar içerisinde oldu.

Bestekârlık yönünden bazı çalışmaları olsa da bunun farklı bir yön olduğunu düşünen ve söyleyen Erseven musikimize birkaç eserle katkıda bulunmuştur. TRT repertuarında da eserleri yer almıştır.

2000 yılında Darüşşifâ gurubunu kurup Klasik Türk Müziği alanında bes-

tekârları tanıtan, onların bilinen ve az icra edilmiş olan eserlerinden oluşan repertuarları ile "Ay Işığı Konserleri" adı altında sayısız konserler verdi. Hala bu konserleri vermeye devam etmektedir. Bu konserleri Edirne Darüşşifası gibi tarihi mekânlarda düzenleyip oraların da tanıtımına katkı sağlamaktadır.

2009 yılında Darüşşifâ Topluluğu arkadaşları Prof. Dr. Levent Öztürk ve M. Fadıl Atik ile beraber yazdıkları "Makamdan Şifaya" adlı kitap çalışması Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından basıldı ve musiki tarihindeki yerini aldı.

Bunun yanı sıra birçok CD projesinde yer aldı. "Divanname" ve "Nağmede Şifa" CD'lerinin yönetmenliğini yaptı.

"Makamdan Şifaya" adlı tematik konserini İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ. bünyesinde birçok farklı mekânda 2010'dan beri sürdürmektedir.

Ayrıca amatör musiki severlere hizmet ve talebe yetiştirmek amacıyla "Edirne Musiki Derneği"ni uzun yıllardır yönetmektedir.

Görevini hala Kültür ve Turizm Bakanlığı Edirne Devlet Türk Müziği Topluluğu'nda şef yardımcısı ve ses sanatçısı olarak sürdürmektedir.

Halil Erseven Darüşşifâ Topluluğu'yla birlikte

Halil Erseven

KİTAP ve MÜZİK ALBÜMLERİ

- "Makamdan Şifaya", KİTAP-İş Bankası Kültür Yayınları (ortak yayın)
- "Makamdan Şifaya", CD (proje ve solist)
- "Edirne Bestekârları", CD (solist)
- "Hikâyesi Olan Şarkılar", CD (proje ve solist)
- "Divanname", CD (proje, stüdyo ve solist)
- "Nağmeden Şifaya" CD, (proje, stüdyo ve solist)

Seninle Bir Dünya Kurdum (Nihâvend Şarkı)

ARANAGİME (TEK KEMANLA.....
BÜTÜN SAZLAR
SE. NİN. LE BİR DÜNYA KUR. DUM MUT. LU. LU. ĞU. SEN. DE BUL DUM BİL SEN NA SİL
Hİ ZUR LU. YUM SE. NİN. LE ÇOK MUT. LU. YUM (SAZ.....
ÇUK MUT. LU. YUM (SAZ..... KAYBETMEKTEN KOR KUYO. RUM
HER KESTEN KIS. KA. NI. YO. RUM SE. Nİ ÇOK ÇOK SE. Vİ. YO. RUM SE. NİN. LE
ÇOK MUT. LU. YUM (SAZ..... SON ÇOK MUT. LU. YUM (SAZ.....
SAZ.....) ARANAGİME TEK KEMANLA.....
YE RİN DÜ YÜK HA. YA. TIM. LA
İS. TE MEMBAS. KA BİR SEV. DA SÖZ BU. LA. MAM AN. LAT. MA. YA SE. NİN. LE
ÇOK MUT. LU. YUM (SAZ..... SAZ..... SAZ.....) (SAZ..... SAZ..... SAZ.....)

Rüyamda Bu Akşam (Acemkürdî Şarkı)

Ru yam da bu ak şam
o i lâ hi se si duy dum
gel gel sün bü lüm gel gel gel bül bü lüm gel
gel me le ğim gel gel e fen düm gel
Aşk bah çe sin de ye şe ren
gül le re dön düm ben e fen düm
aşk bah çe sin de ye şe ren
gül le re dön düm ben e fen düm

Urfa Müziğinin İki Halil'inden Üç Eser

Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
Harran Üniversitesi
Emekli Öğretim Üyesi
cihatkurkuoglu@gmail.com

İ. Halil Altıngöz'ün "DÂR'ÜL ELHAN (İstanbul Belediyesi Konservatuvarı) 1926 YILI DERLEMELERİNDE URFA TÜRKÜLERİ" adlı kitabı ve "URFA'NIN KAYIP TÜRKÜLERİ-(Dârü'l-Elhân 1926 yılı Derlemesinde Urfa Türküleri)" adlı iki CD ALBÜM çalışması Şanlıurfa Kültür Sanat Eğitim ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından, Halil Sezgin'in "TÜRKÜLERİN DİLİ" CD ALBÜM çalışması ise Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı tarafından müzik kültürümüze kazandırıldı.

İ. HALİL ALTINGÖZ

1965 yılında Urfa'da doğan, ilk ve orta öğrenimini Şanlıurfa'da tamamlayan Halil Altıngöz müzisyen bir aileden geliyor. Kardeşleri Mehmet Emin, İsmail ve Cahid ile birlikte ilk müzik bilgilerini Urfa'nın tanınmış hafız ve gazelhanlarından babası merhum Şevki Hafız Efendi'den almış. Kardeşlerinden Mehmet Emin Konservatuvar mezunu olup keman, İsmail ve Cahit ise ud çalıyor.

İ. Halil Altıngöz, 14-15 yaşlarında iken Klasik Türk Müziği ve Ud eğitimi olarak başladığı müzik yaşamını İsmail Gün, Kanuni Abdülkadir Erel, Udi Mahmut Öncel, Tenekeci Mahmut Güzelgöz, Av. Doğan Güllüoğlu, Mercan Özkan, Mehmet Tahir Görgün, Murat Fatih Bereketoğlu gibi hocalardan istifa

fade ederek geliştirmiş. Klasik Türk Müziği yanında, çok sevdiği Türk Halk Müziği çalışmalarını da birlikte sürdürdü.

1990 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Şanlıurfa Devlet Türk Halk Müziği Korosunda ses sanatçısı olarak göreve başladı. Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Müzik Bölümü'nden

Mehmet Özbek 50. Sanat Yılı Gecesi'nde Abdullah Balak, Halil Altıngöz, Lütfü Emiroğlu ve Selahattin Alpay / 08 Nisan 2011

mezun oldu. Şanlıurfa Devlet Türk Halk Müziği Korosu ve Urfa'daki çeşitli kurumlara ait müzik korolarında yönetici şef görevlerinde bulundu. Bunlardan bazılarının kuruculuğunu yaptı. Şanlıurfa Televizyonlarında müzik programları yapımcılığı ve sunumunu gerçekleştiren İ. Halil Altıngöz, TRT ağırlıklı olmak üzere ulusal yayın yapan birçok televizyonun müzik programına katıldı, çok sayıda albüm çalışmasında bulundu. Yurt içinde ve yurt dışında sayısız konserlere icracı ve şef olarak katıldı. Harran Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu, Harran Üniversitesi Konservatuvarı ve Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda müzik teorisi dersleri verdi. İ. Halil Altıngöz halen İstanbul Devlet Türk Halk Müziği Korosunda ses sanatçısı olarak görev yapmaktadır.

M. Bakır Karadağlı ve Feridun Yüzgen ile birlikte hazırladıkları "Urfalı Bestekârlar" adlı kitap Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yayımlandı. Sanatçının ayrıca; Urfalı bestekâr Mehmet Ataç'ın hayatı ve ona ait bütün eserleri üzerindeki akademik çalışması, Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği formunda besteleri mevcuttur. Urfa'ya ait çok sayıda türkü ve ilahiye derleyerek notaya alan Halil Altıngöz, "Ud Metodu" ile ilgili bir kitap üzerinde çalışmaktadır.

"DÂR'ÜL ELHÂN (İstanbul Belediyesi Konservatuvarı) 1926 YILI DERLEMELERİNDE URFA TÜRKÜLERİ" KİTABI

Yusuf Ziya Bey (Demircioğlu), Rauf Yekta Bey, Dürri Bey ve Ekrem Besim Bey'den oluşan Darüelhan heyeti Halk Müziği derleme çalışmaları yapmak üzere 31 Temmuz 1926 tarihinde Urfa'ya gelmiş ve Urfa'da kaydettikleri 37 adet türkü ve uzun havanın notalarını sözleri ile birlikte 1927 yılında "Anadolu Halk Şarkıları" adında 5., 6., ve 7. Defterlerde Osmanlıca, 13. Defterde yeni yazıyla yayınlanmıştır.

Derleme heyetindeki Ekrem Besim Bey tarafından 5. Defterde yazılan mukaddime (önsöz) heyetin Urfa'da bulunduğu 1926 yılında Fuat Bey'in (A. Fuat Baturay) Urfa Valisi olduğu, Hacı Mustafa Reşit Bey'in de (Hacıkâmilzade Küçük Hacı Mustafa) Türk Ocağı

Halil Altıngöz tarafından hazırlanan ve Şurkav tarafından 2017 yılında basımı ve dağıtımı yapılan Dârü'l-Elhân Derlemelerinde Urfa Türküleri Kitabı

Reisi olduğu anlaşılmaktadır. Besim Bey'in bahsetmemiş olmasına rağmen o tarihte Urfa Belediye Reisi'nin Ömer Alay olduğunu biliyoruz.

Derleme sırasında çekilen bir fotoğraftan, Urfa'da Derviş Efendi (Tamburacı Derviş), Zeki Efendi (Halil'ür-Rahman Camii İmami) ve Hafız Nuri Efendi'nin (Başaran) derlemeye sesleriyle eser verdiklerini anlamaktayız. Ancak derlenen 37 eserin tamamının bu üç müzisyen tarafından mı okunduğunu veya başka bir deyişle Urfalı başka sanatçıların da derlemeye sesleriyle eser verip vermediklerini bilemiyoruz. Ses kayıt cihazına kaydedilen sesler maalesef elimizde olmadığından derlemeye katkı sunan olası diğer Urfalı müzisyenlerle ilgili bir yorum ya da tahminde bulunmamız mümkün olamamaktadır.

Derlenen 37 adet Urfa türküsü ve uzun havasının melodileri hakkındaki bilgilerimizi 1927 yılında yayınlanan

"Anadolu Halk Şarkıları" defterlerindeki notalar ve sözlerinden edinmekteyiz.

İ. Halil Altıngöz, bu defterlerde yer alan ve derlendiği döneme ait nota yazım biçimi ve eski yazı ile yazılmış türkü ve uzun havaların notalarını günümüz Türkçesine ve güncel notaya çevirerek önce bunları ŞURKAV Kültür Sanat Tarih ve Turizm dergilerinde yayınlamış, daha sonra da tamamını ŞURKAV'ın yayınladığı "DÂR'ÜL ELHAN (İstanbul Belediyesi Konservatuvarı) 1926 YILI DERLEMELERİNDE URFA TÜRKÜLERİ" adlı kitapta toplamıştır.

Şanlıurfa Valisi ve ŞURKAV Başkanı Sayın Abdullah Erin'in "Takdim" yazısı ile başlayan kitapta Sayın Altıngöz'ün "Önsöz", "Urfa Müziği Hakkında", "Dârü'l-Elhân'dan Konservatuvara Türk Musikisi", "Dârü'l-Elhân 1926 Yılı Urfa Derlemelerindeki Türkülerin Tasnifi ve İncelenmesi" yazılarından konu ile ilgili detaylı bilgiler edinmekteyiz.

Harran Üniversitesi Öğretim Gö-

"Urfa'nın Kayıp Türküleri" Dârü'l-Elhân 1926 Yılı Derlemelerinde Urfa Türküleri CD'si

revlisi, Halk Kültürü Araştırmacısı S. Sabri Kürkçüoğlu da kitaptaki "Şanlıurfa Halk Müziği ve Derleme Çalışmaları" başlıklı yazısında Dârü'l Elhan derlemelerinden başlayarak günümüze kadar çeşitli kurum ve şahıslar tarafından yapılan derleme çalışmalarının ayrıntılı bir dökümünü okuyucuya sunmuştur.

Ayrıca, Dârü'l-Elhân muallimi Ekrem Besim Bey'in, "Anadolu Halk Şarkıları" defterlerinin 5. sayısında Urfa derlemeleri ile ilgili olarak Osmanlıca yazdığı ve Urfa Halk Müziği ile ilgili önemli bilgiler verdiği "Mukaddime" yazısının orijinal metnine ve bu metnin günümüz Türkçesine çevrilmiş şekline kitapta yer verilmiş olması ise kitaba ayrı bir değer katmıştır.

Sayın Halil Altıngöz'ün kitapta verdiği bilgiye göre, derlenen 37 adet eserden 5 adedi TRT repertuarında bulunmakta ve günümüzde bilinmektedir. 3 eser ise TRT repertuarında başka yörelere ait türküler olarak kaydedilmiştir. 29 eser ise TRT repertuarında yoktur ve dolayısıyla bu eserler unutulmuşlardır.

"URFA'NIN KAYIP TÜRKÜLERİ -(Dârü'l-Elhân 1926 yılı Derlemesinde Urfa Türküleri)" CD ALBÜM ÇALIŞMASI

Bu çalışmada, Dârü'l-Elhân heyetinin Urfa'dan derlediği 37 adet eserden seçilen 20 türkü, 4 de uzun hava notalarına sadık kalınarak İ. Halil Altıngöz sesinden ŞURKAV yayını olarak müzik kültürümüze kazandırılmıştır.

Türkülerimizi "Somut Olmayan Kültürel Miras" olarak değerlendiren Halil Altıngöz; "Bir sanatçı kendi bestelerini istediği gibi okuyabilir. Ancak, başkasına ait ya da topluma mal olmuş otantik eserleri aslına sadık kalarak okuyabiliyorsa okumalıdır, yoksa eseri bozup viran etmemelidir." diyor. Yukarıda sözünü ettiğim her iki CD'de kadife sesi ile okuduğu eserleri dinlerken Halil Altıngöz'ün bu düşüncesi doğrultusunda eserleri notalarına sadık kalarak okuduğuna şahit oluyoruz. Öyle ki; bazı yerlerinde notaya bağlı kalınmadan her okuyucunun kendi gırtlak nağmeleriyle zenginleştirebileceği uzun havalara bile notasına yüzde yüz sadık kalarak okuduğunu, uzun havaya kendi nağmelerini katmadığını hemen hissediyorsunuz.

Her iki CD'deki 20 türkünün; 6 adedi uşşak, 4 adedi tahir, 3 adedi muhayyer, 3 adedi hüseyni, 2 adedi hicaz, 2 adedi karcıçar makam dizisi içinde, 4 uzun havanın ise; 3 adedi hüseyni, 1 adedi de tahir makam dizisi içinde seslendirilmiştir.

CD'lerdeki 20 türkünün; 15 adedi, 4 uzun havanın ise tamamı TRT repertuarında yer almıyor ve aynı zamanda Urfa'daki müzik meclislerinde de okunmuyor. Yani bunların hepsi "Urfa'nın Kayıp Türküleri"... Geriye kalan 5 türkünden üçü bilinen ve günümüze ulaşmış türküler. Ancak bunlardan 2 adedi TRT repertuarında Urfa adına, diğer 3 adedi ise Urfa dışındaki yörelere ait olarak kaydedilmiştir.

ŞURKAV tarafından Navi Medya yapımcılığında yayınlanan her iki CD'nin yer aldığı 30 sayfalık broşür ta-

mamen belge niteliğinde yazı ve fotoğraflarla birlikte icra edilen eserlerin nota ve sözlerini içeriyor. Kitapçığın kapağındaki İ. Halil Altıngöz'ü Güllüoğlu Sokağı Kabaltısı önünde gösteren fotoğraf ise Mustafa Başkaya'ya ait.

İ. Halil Altıngöz'ün Proje ve Genel Sanat Yönetmeni olduğu bu çalışmada Eşlik Kompozisyon - Koordinasyon / Kayıt ve Mix / Mastering Uğur Kaya tarafından yapılmış ve CD'ler Stüdyo UKM'de kaydedilmiştir.

Her iki CD'de; Bağlama'da Uğur Kaya, Ney ve Zurna'da Adil Çelebi, Tambur'da Buğrahan Kaya, Keman'da Emre Meralli, Kanun'da İsmail Kardeşin, Ud'da Selim Boyacı, Klarnet'te Ünsal Çeliksü, Klasik Kemençe'de Ömer Aşçıoğlu, Bas'da Alper Uğurlar, Gitar'da Çağatay Özkaya, Perküsyon'da Güray Cantürk Halil Altıngöz'e eşlik etmişler ve ortaya iki muhteşem CD çıkmış.

"DÂR'ÜL ELHAN (İstanbul Belediyesi Konservatuvarı) 1926 YILI DERLEMELERİNDE URFA TÜRKÜLERİ" adlı kitabı ve "URFA'NIN KAYIP TÜRKÜLERİ-(Dârü'l-Elhân 1926 yılı Derlemesinde Urfa Türküleri)" adlı 2 CD çalışmasını müzik dünyamıza kazandıran İ. Halil Altıngöz'e, kitabın koordinatörü S. Sabri Kürkçüoğlu'na ve görsel yönetmeni Mustafa Akgül'e elinize, gönlünüze sağlık dileklerimi iletiyorum. Her iki esere ayrıca emeği geçen herkesi kutluyorum.

Özellikle de, sanata ve sanatçıya verilen değerlerin bir göstergesi olarak bu eserlerin yayınlanmasını sağlayan ŞURKAV Vakfı Yönetim Kurulu'na ve vakfın Başkanı Şanlıurfa Valisi Sayın Abdullah Erin'e şükranlarımı sunuyorum.

Halil Sezgin ve Bakır Karadağlı bir TV Programında / 2010

Halil Sezgin tarafından hazırlanmış olan "Türkülerin Dili" adlı CD'si

HALİL SEZGİN

Halil Sezgin, ömrünü Urfa halk müziğine adanmış bir müzik tutkunu. 1958 yılında Urfa'da doğdu. İlk, orta, lise ve yükseköğrenimini Şanlıurfa'da tamamladı. 1979-1991 yılları arasında Türkiye'nin değişik illerinde öğretmenlik yaptı.

11 yaşında ilkokul beşinci sınıfta iken Cumhuriyet döneminin Urfalı efsane kemana sanatçısı ve öğreticisi, şair Circis Gümüşkalem'in kemana eşliğinde ilk solo program icra etti. Anlayacağınız çocukluğundan bu yana 50 yıldır müzikle birlikte yaşıyor. Müzik onun yaşamının vazgeçilmez bir parçası olmuş.

Öğretmenlik yıllarında doldurduğu kasetlerle gönüllerimize giren Halil Sezgin, Urfa'nın ünlü gazelhanları ve müzik ustaları Tenekeci Mahmut Güzelgöz, Ahmet Uzungöl ve Şükrü Çadırcı'nın (Şükrü Hafız) rahle-i tedrisinden geçmiş, Türk Halk Müziğimizin dünya çapındaki temsilcisi Dr. Mehmet Avni Özbek Hoca'dan önemli bilgiler ve deneyimler edinmiştir. Anlayacağınız halk müziğimizin gerçek kaynaklarından beslenmiş, onlardan öğrendiklerini hakkıyla icra etmeye çalışmış değerli bir müzik ustasıdır.

Halil Sezgin, ailesinden almış olduğu engin terbiye ile yukarıda adlarını saydığım değerli ustalardan aldığı hasletleri birleştirence tevazu abidesi ger-

çek bir sanatçı kimliğine kavuşmuş, çağdaş bir derviştir.

Değerli hemşehrimiz Dr. Mehmet Avni Özbek'in gayretleriyle kurulduğu 1990 yılından bu yana, halk ezgilerimizin asli karakterini koruyarak yaşatılmasını sağlayan, yer yer çok seslilikten yararlanarak çağdaş bir anlayışla yeni yorumlar geliştirip açılımlar yapan, ulusal ve uluslararası konserlerle, TV programları, CD Albüm, arşiv gibi çalışmalarla bir konservatuar gibi hizmet veren Kültür ve Turizm Bakanlığı Şanlıurfa Devlet Türk

Halk Müziği Korosu'nun 1991 yılından beri sanatçısı olan Halil Sezgin deneyimlerini bu koronun çatısı altında daha da geliştirmiştir.

Uzun yıllar süren müzik kariyerini yurt içi ve yurt dışında birçok konser, birçok yerli ve ulusal televizyon kanalında programlar, mahalli ve ulusal albümlerle süslemiştir.

Koronun ses ve saz sanatçılarından bir bölümünün oluşturduğu "Urfa Ahengi Grubu"nda da yer alan Halil Sezgin, grubun hazırladığı birbirinden değerli albümler ve programlara katılmış, halk müziğimizin aslının korunması çalışmalarına katkı sunmuştur.

"TÜRKÜLERİN DİLİ" CD ÇALIŞMASI.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı tarafından Necmi Karadağ'ın Genel Koordinatörlüğünde, Stüdyo Ahenk'te hazırlanan, müzikal kompozisyon ve düzenlemeleri Feridun Yüzgen ve Cihan Uluğ tarafından yapılan "TÜRKÜLERİN DİLİ" CD albümü, Halil Sezgin'in seslendirdiği 6 türkü, 2 gazel ve 1 hoyrat-tan oluşuyor.

CD, Urfa Folklorunun kaynak kişisi merhum Mahmut Güzelgöz'den derlenen "Habeş'in Bağında Vurdular Beni" türküsü ile başlıyor. Bu türkünün arasında ayrıca İbrahimi bir hoyrat okunmuş. Bağlama virtüözü Cihan Uluğ'un divan sazı açışı eşliğinde okunan bu hoyrat adeta ruhunuza işliyor.

CD'deki biri hüzzam ve diğeri nevrüz makamındaki iki gazel ve rahmetli

Seyfettin Sucu'dan derlenen Acem Hoyratı Halil Sezgin'in gazel ve hoyrat okumadaki ustalığını işaret ediyor.

Gazellere Nedim Karadağlı'nın kanun, Mercan Özkan'ın ud, Bakır Karadağlı'nın tambur ile yaptıkları açışlar Halil Sezgin'i adeta coşturmuş.

CD'de, besteleri dilden dile dolaşan üç ünlü bestekârımızın da eserlerine de yer verilmiş. Merhum Abdullah Balak'ın "Han Evim Harap Ettin", merhum İbrahim Özkan'ın "Bülbül Sesin Neden" ve Arif Çelik'in "Ağır Ağır Giden Kervan" bestelerini dinlerken yüz yıllık Urfa türkülerinin lezzetini hissediyorsunuz.

CD'de Urfa olur da Kerkük olmaz mı? Merhum Abdurrahman Kızılay'dan derlenen "Helliyyden Dağlar Kamış" türküsü Urfa ile Kerkük'ün kültür birlikteliğini simgeliyor.

Ayrıca; Şelpe Mute Bağlama ve Keleşçe'de Erkan Çanakçı, Mey ve Zurna'da Deniz Yıldız, Klarinet'te Ali Çelik, Kaval'da İbrahim Yüzgen, Keman'da Enes Canses, Ritm'de İbrahim Ocakoğlu, Bass'da Ömer Sabuncu CD'ye büyük değer katmışlar.

CD'nin müzik yönetmenliğini, kayıt ve mix-mastering çalışmalarını yapan Feridun Yüzgen her zaman olduğu gibi yine ortaya doyumsuz bir eser koymayı başarmış.

Burcu İğret, CD albümünün grafik tasarımını Burhan Akar'ın fotoğraflarını kullanarak gerçekleştirmiş. Her iki sanatçıyı da tebrik ediyorum.

Bu güzel albümü ve bundan önce daha birçok değerli albümü kültürümüze kazandırmalarından dolayı Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Başkanı Sayın Nihat Çiftçi'ye, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı'na, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Turizm Şube Müdürü Necmi Karadağ'a şükranlarımı sunuyorum. Daha nice güzel çalışmalara imza atmalarını diliyorum.

Saygıdeğer Halil Sezgin'in nefesine sağlık diliyorum.

“TÜRKİYE'NİN KÜLTÜR ŞEHİRİ ŞANLIURFA”da Korunan ve Yaşatılan Kültürel Miras...

Hamdullah KÖZCÜ
Sanat Tarihçi
Şanlıurfa Kent Müzesi
hamdullahkozcu@gmail.com

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi
Turizm, Tanıtım ve Müzeler Şube Müdürlüğü
ve Şurkav Arşivi

Dünya kültür ve medeniyetinin doğduğu topraklar sayılan ve arkeoloji literatüründe "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan bölge üzerinde yer alan Şanlıurfa, aynı zamanda zengin Anadolu kültürü ile Mezopotamya kültürünün keşişme noktasında bulunma şansına sahip olmasından dolayı, zengin bir kültür birikimini sinesinde barındırmıştır. Şanlıurfa tarihin ilk yerleşim bölgelerinden biri olan ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, kültür varlıklarının zenginliği ile tanınmış medeniyetlerin beşiği olan kadim bir şehirdir. Şanlıurfa; geçmişten günümüze tarih, bilim, hukuk, inanç, kültür, sanat, edebiyat gibi insanlık kültürünün oluşumuna ve gelişimine mekân olmuş önemli merkezlerden biridir. Urfa; tarihin bilinen en eski ticaret yollarının geçiş noktasında bulun-

muş ve coğrafi konumu ile her dönemde Mezopotamya'nın batı uygarlığına açılan kapısı, batı uygarlığının Mezopotamya'ya bakan penceresi olmuştur.

Hz. İbrahim Peygamberin ateşe atıldığı yer olarak rivayet edilen ve ateşin suya odunların da balığa dönüştüğüne inanılan Halil'ür-Rahman Gölü'nü (Balıklı Göl) bünyesinde barındıran bu kutsal şehir; Hz. İbrahim Peygamberin doğduğu, Hz. Yakup Peygamberin ve Hz. Eyyüp Peygamberin yaşadığı, Hz. İsa Peygamberin kutsadığı; Musevi, Hıristiyan ve Müslümanlar tarafından sıkça ziyaret edilen dünya inanç ve kültür turizminin önemli merkezlerinden biridir.

Bu bağlamda Şanlıurfa kültürel mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarımının sağlanması için Şanlıurfa

Valiliği ile Büyükşehir Belediyesi mimari dokunun, geleneksel el sanatlarının ve soyut kültürel mirasının korunması ve yaşatılması için gerekli çalışmalar aksatılmadan yapılmaktadır. Kentimizde tüm yerel yönetimler, kamu kurum-kuruluşları, sivil toplum örgütleri koordineli bir şekilde çalışmalarını yürütmektedir.

Şanlıurfa il sınırları içinde 2.399 adet tescilli kültür varlığı bulunmaktadır. Bu eserlerden 183 adedi I. grup anıtsal (dini yapı, han, hamam, türbe vb. gibi) yapı niteliğinde tescilli kültür varlığı, 1.506 adet II. grup sivil mimarlık örneği tescilli kültür varlığı, 9 adet tescilli tarihi çarşı, 690 adet tescilli arkeolojik sit alanı, 7 adet kentsel sit alanı, 2 adet kentsel arkeolojik sit alanı, 2 adet tarihi sit alanı, bulunmaktadır.

Ressam Abdurrahman Birden'in Göbeklitepe Tapınağı tablosu / 2014

Neolitik döneme ait olan ve uzmanlar tarafından günümüzden 12.000 yıl öncesine tarihlenen ve halen kazıları devam eden ve tarihin, medeniyetin sıfır noktası olarak görülen "Göbeklitepe" adeta tarihi yeniden yazdırmıştır. Burada bulunan tapınak kalıntılarındaki kabartmalar, insan ve hayvan heykelleri, taş ve boncuk kolye işçilikleri dünyadaki ilk örnekler arasında yer almaktadır. UNESCO Dünya Kültür Mirası geçici listesinde bulunan Göbeklitepe'nin daimi listeye girmesi için sürecin sonuçlan-

ması beklenmektedir.

Ulu Cami kalıntıları, tarihin ilk İslam üniversitesi olan Harran Üniversitesi, şehir surları kalıntıları, kale sarayı, konik kubbeli evleri ve halen kazıları devam eden höyüğü ile Harran, "Tarihin Altın Şehri" olarak kültürel anlamda çok önemli bir merkezdir. Harran'ı, İtalya'daki Alberobello benzeri turizme kazandırmak için Büyükşehir Belediyesi tarafından yaptırılan ve çalışmaları devam eden sur içi "Kentsel Tasarım

Projesi" uygulanmaya başlayacaktır.

El sanatları ve tarihi çarşılar bir toplumun geçmişini günümüze taşıyan birer köprü görevi görmektedir. Kültürel değerler içinde halk kültürü ürünleri, özellikle el sanatları medeniyetlerin farklılıklarını, kendilerine özgü karakterlerini yansıtan üstün değeri olan ürünlerdir. Şanlıurfa'da yöresel ürünlerden halı, kilim, heybe, yaşmak, puşu, ehram gibi dokumalar; cezve ibrik, güğüm, sini, lenger, sahan, tas gibi bakırcılık ürünleri ile ağaç oyma rahleler, tespihler, kürk yelekler, keçeler, yemeler Şanlıurfa'da üretimi devam eden el sanatları ürünleri olarak karşımıza çıkar. Ayrıca bu tarz yöresel el sanatlarının yaşatılması ve sonraki kuşaklara aktarılması için, yılın 12 ayında çeşitli dallarda kurslar ve atölye çalışmaları gibi kültürel çalışmalar devam ettirilmektedir.

Kültür Şehri Şanlıurfa'da kültürel mirasın korunması ve yaşatılması için yapılmış ve yapılacak çalışmalara bakacak olursak; 2010-2016 yılları arasında Tarihi çarşılar bölgesinde yer alan tarihi hanlardan Gümrük Hanı, Mençek Hanı, Hacı Kâmil Hanı ile Barutçu Hanı restore edilerek turizme kazandırılmıştır.

Şanlıurfa'da 2011 yılında 73 tarihi sokağın projelendirilerek Kültür Varlıkları Koruma Kurulu onayı ile başlanan ve hala etap etap yapılması devam

Harran Kazıları / 2016

Gümrükhanı

eden cephe iyileştirme ve restorasyon çalışmalarında 2. etap tamamlanmış olup, toplamda 43 sokak (100.000 m² alanı) tamamlanmıştır. Çalışmalar 3. etap olarak 30 sokağın restorasyonu ve cephelerinin iyileştirilmesi kapsamında devam etmektedir.

Urfa doğu surlarının ortaya çıkartılması için, surların üzerinde bulunan 250 adet gecekondun niteliğindeki yapı yıkılarak surlar ortaya çıkarılmış, surların önemli bir burcu olan Mahmudoğlu Kulesi kamulaştırılarak surlar ile birlikte restore edilmiş, ayrıca çevresinde peyzaj ve yeşil alan çalışmaları ile bulunduğu bölgeye nefes alınabilecek tarihi mekânlarla bütünleşen bir park düzenle-

mesi yapılmıştır. Restorasyon sonrası Mahmudoğlu Kulesi'ne "Kent Müzesi" işlevi verilerek, Urfa kent kimliğinin yaşatıldığı bir müze haline getirilmiştir.

Kültür Şehri Şanlıurfa adeta bir "müze şehir" görünümüne sahiptir. Urfa'da Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı, içinde Haleplibahçe Mozaiklerini barındıran Mozaik Müzesi ve ülkenin en büyük Arkeoloji Müzesi'nin haricinde Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulmuş şehrimizin yemek, müzik, günlük yaşam, vb. kültürel birikimini ve geçmişini sunan Kent Müzesi, Mutfak Müzesi, Müzik Müzesi ile Şanlıurfa Valiliği tarafından kurulan Urfa Kurtuluş Müzesi, Şanlıurfa Geleneksel El

Urfa Kent Müzesi (Mahmutoğlu Kulesi)

Sanatları Müzesi gibi bölge turizmine ve bölge halkına hizmet veren nitelikli müzeler bulunmaktadır. Bu müzelerle birlikte şehrimizin kültürel mirası daha net ve doğru bir şekilde bölge halkına ve ziyaretçilere aktarılmaktadır.

Şanlıurfa Valiliği-ŞURKAV ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin öncülüğünde yapılan mimari restorasyonlar ile şehrimizdeki kültür mirası eserlerin korunması ve daha iyi şartlarda ziyaretçilere sunulması sağlanmaktadır.

Kültürel faaliyetler ile el sanatları kurslarının sürekli ve daha düzenli bir şekilde yapılması için Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen, Bey Kapısı surlarına komşu, tescilli tarihi evlerin bulunduğu sokak Urfa Kültürünü tanıtmak, yaşatmak ve ileriki nesillere taşımak amacıyla Sanat Sokağı olarak işlevlendirilmiş, buradaki 10 ayrı evde, 15 farklı kültür-sanat alanında kurslar yıl boyunca verilmeye başlanmıştır. El sanatları kursları bölge halkının sosyal yönden gelişimini belli bir kültür birikiminin ortaya çıkmasını ve maddi olarak getiri unsuru olmayı sağlamaktadır.

Ayrıca Büyükşehir Belediyesinin Ha-

Kürkçü ustası Mustafa Yeşilkaya

Haleplibahçe ve Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi / 2017

leplibahçe'de hanımlara yönelik yapmış olduğu "Hamarat Eller Çarşısı"nda üretilen el işi ürünler sergilenmekte satış pazarlama ile hanımlara maddi destek sağlarken, Urfa kültürünün yaşatılması ve tanıtılması için de önemli bir rol oynamaktadır.

Şanlıurfa'da yapılan kültür sanat faaliyetleri şehir halkının kültürel birikiminin artmasına oldukça önemli katkılar sağlamaktadır. Kültürel varlıkların korunması ve yaşatılması bakımından bilinçlenme artmaktadır. Kültür varlıklarının ortaya çıkarılması ve restorasyonlarının yapılması ile birlikte oluşturulan

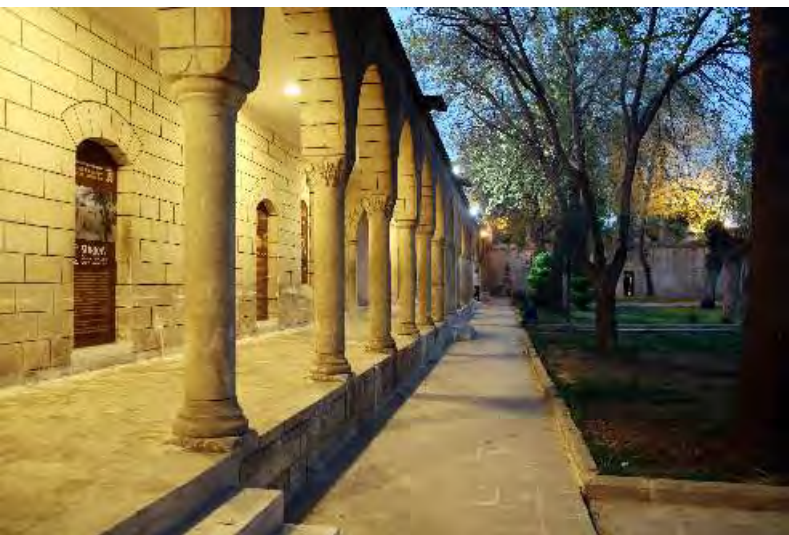
park ve peyzaj alanları insanların daha kaliteli ortamlarda kültür varlıkları ile iç içe olmalarını sağlamaktadır.

Büyükşehir Belediyemizin Milli Eğitim Müdürlüğü ile yapmış olduğu protokol gereğince Şanlıurfa'da ilköğretim ve orta öğretim öğrencilerine yönelik günü birlik Şanlıurfa'nın tarihi, kültürel ve önemli alanları gezdirilip gerekli bilgilendirmeler yapılmaktadır. Böylece geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın ve gençlerimizin Urfa kültürünü bizzat yaşayarak görmeleri ve öğrenmeleri sağlanmaktadır.

2015 yılından sonra Kale Eteği ve Kızılkoyun Nekropol bölgesinde yapılan düzenlemelerle 750 adet gecekondü kamulaştırılarak yıkılmıştır. Müze denetiminde yapılan arkeolojik kazılarda çok sayıda kaya mezarı, mozaik, heykel, sarnıç ve mağara ortaya çıkarılmış; bunların gerekli restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmış, ayrıca 80.000 m²'lik yeşil alana sahip açık hava müzesi görünümünde bir arkeopark turizmin hizmetine sunulmuştur.

Haleplibahçe mozaiklerinin bulunduğu alana ülkenin en büyük arkeoloji müzesi ile birlikte bir mozaik müzesi yapılmıştır. Ayrıca yine bu alanda 50.000

2015 yılından sonra Kale Eteği ve Kızılkoyun Nekropol bölgesinde yapılan düzenlemelerle 750 adet gecekondü kamulaştırılarak yıkılmıştır. Müze denetiminde yapılan arkeolojik kazılarda çok sayıda kaya mezarı, mozaik, heykel, sarnıç ve mağara ortaya çıkarılmış; bunların gerekli restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmış, ayrıca 80.000 m²'lik yeşil alana sahip açık hava müzesi görünümünde bir arkeopark turizmin hizmetine sunulmuştur.

Halilürrahman Kültür ve Sanat Külliyesi / 2018

Rizvaniye El Sanatları Külliyesi / 2018

Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde bulunan Sanat Atölyeleri / 2017

m²lik yeşil alana sahip bir park ve rekreasyon alanı düzenlenerek hizmete sunulmuştur.

ŞURKAV tarafından, unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarının canlandırılması için Kurtuluş Müzesi yanında 2010 yılında kurulan "Şanlıurfa Geleneksel El Sanatları Merkezi"nde; Şanlıurfa'ya ait yöresel ürünlerden Culhacılık (yaşamak-puşu gibi bez dokumacılığı), Halıcık ve Kilimcilik, Keçecilik, Kürkçülük (yelek, çanta), Bendir, Kazzazlık,

Telkâri (Gümüşçülük), Ağaç Oymacılığı, Tespih, Seramik ve Mozaik eğitimleri devam etmektedir. Geleneksel el sanatları eğitiminin yanı sıra, bazı el sanatları ürünleri yeni tasarımlarla yeni kullanım alanları kazandırılarak üretilmekte ve ürün satışı da yapılmaktadır.

Halil'ür-Rahman Gölü (Balıklıgöl) kenarında yer alan, 1736 yılında yaptırılmış Rızvaniye Camii avlusunu çevreleyen önleri revaklı odalardan meydana gelen "Rızvaniye Medresesi", ŞUR-

KAV tarafından hazırlanan bir proje ile yeniden işlevlendirilerek, "İnanç ve Kültür Turizmi"ne kazandırılmıştır. Medrese odaları, el sanatlarının canlandırılması ve yaşatılması amacıyla 2017 yılı Temmuz ayında "Balıklıgöl-Rızvaniye El Sanatları Külliyesi" olarak el sanatları ustalarına tahsis edilmiştir. Hüsn-i Hat, Tezhip, Ebru, Kaligrafi, Filografi, Kalemkâr, Ney, Keçe, Kazzaziye, Tesbih, Sahaf, Nakkaş-Ressam, Buğday Sıyyla Hat, Gümüş-Bakır Tombak, Naht, Kürk, Bendir, Bez Dokuma, Kanaviçe İşleme, Bez Bebek, Takı Tasarımı, Tarak-Topaç, Ahşap Sedef, Ahşap Oyuncak, Seramik gibi farklı dallardaki atölyelerde üretim, eğitim ve satış yapılmaktadır. Ayrıca külliyedeki bazı odalar tarih, tasavvuf, edebiyat ve arşiv çalışmalarında kullanılmaktadır.

Halil'ür-Rahman Gölü'nün (Balıklıgöl) kuzeybatı kenarındaki bahçe içinde yer alan mekânlar, Şanlıurfa Valiliği-ŞURKAV tarafından düzenlenerek, 2017 yılı Ekim ayında "Halil'ür-Rahman Kültür Sanat Külliyesi" olarak hizmete açılmıştır. Külliye içerisinde yer alan; "Sergi ve Sunum Salonu"nda belirli aralıklarla değişen resim ve fotoğraf sergileriyle kültürel amaçlı sunumlar yapılmaktadır. "Şanlıurfalı Hattatlar Salo-

Şurkav Geleneksel El Sanatları Merkezi'nde keçe yapımı / 2017

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Hamarat Eller Çarşısı / 2017

nu"nda, Şanlıurfalı Hattat Behçet Arabî'nin çeşitli mekânlarda olan hat eserleri toplanarak bakım ve onarımları gerçekleştirilmiş, günümüz hattatlarının eserleriyle birlikte daimi olarak sergilenmesi sağlanmıştır. "Halil'ür-Rahman Kütüphanesi"nde, öğrencilere yönelik kitap okuma programları dışında okur-yazar buluşmaları, yazarlık eğitimleri, sanat çalışmaları ve çeşitli eğitimler yürütülmektedir. "Şanlıurfa Dijital Tanıtım Salonu"nda Şanlıurfa'nın önemli ören yerleri ile kültür ve turizm varlıklarının 3600'lik görüntülerinin sanal ortamda gezilebildiği kiosklar ile tanıtıcı materyaller yer almaktadır.

Şanlıurfa'da yapılmış olan tüm faaliyetlerdeki ana tema; Urfa kültürünün korunması ve yaşatılması ile birlikte, bölge halkının bundan yeterli payı alabilmesidir. Yapılan restorasyonlar ve sokak iyileştirilmeleri sonucunda bölge

esnafı, ziyarete gelen yerli ve yabancı turistlerin artmasından dolayı daha fazla iş yapmaya ve ekonomik olarak daha iyi sonuçlar almaya başlamışlardır. Urfa El Sanatları üretim merkezlerinde ve atölyelerde çalışan hanımlar, ürettikleri ürünlerin satışından maddi gelir elde etmekte, böylece hem aile bütçelerine katkı sağlamakta hem de Urfa kültürünün yaşatılmasına destek olmaktadır.

Şanlıurfa'da hayata geçirilen projelerin sürdürülebilirliği sağlanmakta ve yapılan restorasyonlar sonrasında kültür varlıklarına uygun işlevler verilmektedir.

Şanlıurfa son yıllarda birçok alanda gerçekleştirdiği önemli projelerle bütün dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Nitekim bu bağlamda, 2017 yılında gerçekleştirilen Yaşayan Şehirler Platformu ve İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi iş-

birliğiyle düzenlenen "Şehir Ödülleri Türkiye" yarışmasına; Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi; Kültür Şehri, Yılın Kent Müzesi, Yılın Kültür Evi ve Yılın Sosyal Altyapı Projesi olmak üzere toplam 4 dalda başvuru ile katılmıştır. Jüri değerlendirmeleri sonucunda "Türkiye'nin Kültür Şehri" kategorisinde, Şanlıurfa "Türkiye'nin Kültür Şehri" unvanına layık görülmüştür.

Şanlıurfa'yı tarihteki Kültür-Sanat Şehri misyonuna kavuşturmak ve çağdaş bir anlayışla turizm şehri konumuna getirmek için Şanlıurfa Valiliği, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, İlçe Belediyeleri ve Şanlıurfa Kültür Sanat Eğitim ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) öncülüğünde çalışmalar artarak devam etmektedir.

Kazaz Mehmet Emim Güngör / 2018

Rizvaniye El Sanatları Külliyesi Sanat Atölyeleri / 2018

Kuş Gibi Kanatlanmak...

Misbah HİCRİ

Emekli Öğretmen

Şair -Yazar

misbahhicri@hotmail.com

Sabri KÜRKÇÜOĞLU

İnsanlar, tarihin her döneminde kuşlara özenmişlerdir. Eğer "kuş gibi uçmak" düşüncesi olmasaydı uçak fikri doğmazdı herhalde. Nasıl ki teyreden (kuştan) teyyare oluşmuşsa, "uçmak" kelimesinden de "uçak" doğmuştur. Hezarfen Çelebi'nin böyle bir girişimle 1632 yılında İstanbul Galata Kulesi'nden yapay kanatla uçtuğu, boğazi geçerek Üsküdar'a indiği anlatılır. İşte bundandır insanlar paraşütle uçmayı bir yetenek, bir meslek haline getirmişler. Öyle olmasaydı uçmak bir tutku haline gelmez, adrenalin yükseltme adına bunca tehlike göze alınmazdı.

Kuşlarla insanların dostlukları insanlık kadar eskidir. Hikâyelerimiz, şiirlerimiz, türkülerimiz hep kuşlara olan özentilerle simgelenmiştir. "Kuşlar gibi özgür" deyimini sırası geldikçe söylemeden edemeyiz. Kuşların güzelliğini sevgiliyle, yarla özdeşirmiştir. Tedirginlik, heyecanlı olma, pür dikkat kesilme, hep kuşlarla simgelenen sözlerdir.

Bazen beğenilmeyen bir insanın davranışından dolayı aptallığını, ahmaklığını vurgulamak için "kuş beyinli adam" denilerek sıfatlandırılmasını haz etmem. Okul sıralarında öğretmenlere karşı sorumluluğumuzu yerine getirmekten olacak ki; "ağzınla kuş tutsan geçemezsin" tehditleriyle ayaklarımız titrerdi.

Aslında "katır inadı", "deve inadı" gibi söylemler bilsek de esas inat kuşlardadır. Çünkü dişi kuş erkeğini beğenmezse, sevmese yumurtlamaz. Kuşun ikinci bir sevgisi var ki o da kendi gagası ile döşediği yuvasıdır. Dahası, kuş bir yer de yuva yapıyorsa, tüm karşı duruşlara rağmen yine orada yuva yapmaya inat eder. O yer, her ne şekilde bir değişime uğrasa kuş orada yumurtlamaz, nedeni sevgi kadar güven meselesidir.

Yırtıcılar dışında kanatlı yaratıkların çoğuna, renkleri ve farklılıkları olsa da genel anlamıyla "kuş" diyoruz. Bir za-

manlar var olan kuş çeşitlerini şimdi bulmak mümkün değil. Kanatlı hayvanların çeşitlerini saymaya kalksak sayfalar dolusu tutar. Konumuz ve yaptığımız alan çalışmasında daha çok evcil kuşlar üzerinde durmak istiyorum.

Yabani de olsa bize dost olan ve hemen her yerde rastladığımız mavi güvercinler evlerin balkonlarında, camilerin avlularında, çatılarda, insanların ellerinin ulaşmadığı yerlerde olduğu gibi, kimi zaman da insanların arasında gezinir dururlar. Kendileri de gördükleri ilginin farkındadırlar. Kimi meydanlar onların konmalarından dolayı ilgi çeker. İnsanlar da oraya akın eder, onları seyre dalarak mutlu olmaya çalışırlar. Ya da günlük dertlerden stresten bir nebze de olsa uzaklaşmak isterler.

Bir zamanlar "posta aracı" olarak kullanılan güvercinler, şimdilerde meta olarak elden ele dolaşmaktadır. Her yöreye ve tarihi geçmişine göre isim alan çatıda, balkonda rastladığımız

“mavi güvercinler”in posta güvecini olma şansı bu günkü iletişim şartlarında artık masal oldu. Mavi güvercinlerin hal ve hareketlerinden ve ele avuca sığmamasının ifadesi olarak onlara Şanlıurfa’da “kit” ismi verilmektedir.

Kimileri kuş beslemeyi kendine meslek edinmişken, kimi aileler kuş beslemeye müsaade etmezler. Kimileri onların kirinden muzdarip oldukları gibi, kimileri beslenmesinden, kimileri de efsanelerden kalma uyduruk olaylarla kuş besleme sevgisinden mahrum kalırlar. Kimileri keklük beslemeyi sever, kimileri bülbülün, kanaryanın sesini duymak ister. Muhabbet kuşları son yıllarda hemen her evde sessiz halleri ile eve bir şenlik katarlar. Keklik için anlatılan efsane o nesle olan düşmanlığın ifadesinden başkaca bir şey değildir. Sözde, Hz. Hüseyin’in şahadetinde bütün kuşlar dağa, taş, ağaca tüneyip ağlarken keklük yere akan kanına basmış ve gagalamış. Onun için keklüğün ayak ve gagasının kırmızı olduğunun söylenmesi keklük nesline garazlı olmak için yeterli sebeptir sanırım.

Kuşların pazarlamasına gelince; kuş besleyenlerin uğrak yerlerinin ba-

şında kuşçu dükkânları, kuşçu kahveleri gelir. Buralarda sadece kuş alım-satımı yapılır. Bazen bu tür yerlerde kuşların açık artırmayla satıldığı “Kuş Pazarı” kurulur.

Kuş alacaklar mutlaka oralara uğramak zorundadır. Kuş pazarlarında bir odada dolaşan kuşların seslerine, nazlı nazlı yürüyüşlerine, sekişlerine hayran bakılır, ondan zevk alınır, mezatın (pazar) kurulacağı gün beklenir. Onların satışını izlerken isimlerini, cinslerini öğrenmek başlı başına bir merak, sevgi ve gönül işidir. Merakla bu zevki tatmak için başlayan “kuşçuluk” bugün ticarete dönüşmüş durumdadır.

Ticari bir sektöre dönüşen kuşçulukta, kuşların sahibine bağlılığı sadakati hep ölçülür. İnsanlık tarihine baktığımızda birçok hayvanın evcilleştirilip beraber yaşanıldığı gibi, kuşlarla da tarihsel

ilişkilere rastlanılmıştır. Onların üremesine çoğalmasına insanlar sahiplik etmiş, yardımcı olmuşlardır. İnsan ilişkileri ile birlikte mitolojilerde yer alan kuşlar hep saygı görmüşlerdir. Urfa evlerinin çoğunda kuşlara olan ilgi ve sevginin göstergesi olarak kuşların barınması için "kuş takaları" denilen eski yapıların duvarlarında küçük barınaklar yapılmıştır.

Şanlıurfa'da son yıllarda bir ticari sektöre dönüşen kuşların, bu yörede fazlasıyla bulunmasının en büyük nedeni, öteden beri var olan kuş sevgisi yanında, evlerin damlarının toprak ve çatısız olması ile kuş beslenen evlerin avlulu ve gürültüden uzak olmasından ileri gelmektedir. Kuş beslemek özel bir zevk olup "merak" işi diye adlandırılır. Birçok Urfa evinin üzerinde "pin" ya da "matara" diye tabir edilen kuş evleri bulunur. Kuşları uçurmak için bir bezin bağlandığı ve kuşların uçması için sallanan alete de "bayrak" denir. Evlerde beslenen öbek öbek kuşlar, sabah yemlenip ikindi serinliğinde uçurulur ve akşamın kızılığını çökerken, onların matalarına girmelerinin ardından yeni bir güne uyanmanın heyecanı yaşanır.

Evcil ve yabani hayatta yaşayan birçok kuş türü vardır. Yabani kuşların aldığı isimler gibi, beslenen evcil kuşlar da farklı isimler ve cinslere ayrılarak evlerde beslenmektedir. Kuşlar hareket ve davranışlarından, renklerinden dolayı isimler aldığı gibi tüy farklılığı ve şekilleriyle de çeşitli isimler alırlar. Kuşların şe-

killerine, duruşlarına göre isim biçilmiş olması aynı zamanda onlara değer de katmaktadır. Öyle beğenilen türleri var ki ünleri dünyaya yayılmıştır.

Evcil olan kuşlar evde, terasta, avluda vesaire yerlerde serbestçe gezerler. Ev halkına alıştıkları için kafeslere kapatılmazlar. Bunlardan bazılarının aldıkları isimler; Angut, Çiçi, Karagöz ve Kumrudur.

"Angut kuşu" çoğu evlerde uğur ve mutluluk için beslenildiği gibi; hastalık, nazar vesaire inançlar doğrultusunda da beslenirler. Çocuğu doğup yaşamaayan kadınlar için "teab var" diye evlerde güvercin beslenir. Beslediği kuşlardan birisinin ölmesi halinde kuşu besleyen üzerindeki belada geçmiş demektir. Yabani denilse de hepimizin yakından tanıdığı dost bir kuş olan Yusufçuk Kuşu da evcil kuşlardan sayılır.

Rengine, duruşuna, geldiği yöre ve uçuş durumuna kadar çeşitli adlarla anılan "halis kuşlar", evcil ve eğitilmiş kuşlar olup kümeler halinde beraber yaşarlar. Bunlar çok çeşitlidir ve üzerlerindeki ufak farklarla farklı isimlendirilirler. Mısırlı, Kınıfırlı, Perçemli, Kuzer, Fitilli, Nakışlı, Yazılı, Amberli, Cübbeli, Abalı, Zeytuni, Mevrendi, Kırtkelli, Şıhşelli, Şamı, Zırlı, Karlı, Tağlit, Şekerli, Kilo, Gez, Ehles, Şafra, Keşpir, Macar, İspir, Kepezli, Çığalı yöresel isimli çeşitlerdir. Ayakları tüylü "Paçalı" (tumanlı) olarak adlandırılan kuş türü ise "Yapışan" diye adlandırılır ve bu kuşlar takla atarlar. Aynı zamanda "Taclacı" ismini de alır-

lar. Bunların çeşitleri de Siyah yapışan, Gök yapışan, Huma, Miski, Yandı Döndü, Çakmaklı ve Sarıboz'dur.

Biri "Taclacı", diğeri "Yandı döndü" iki kuş türü çeşidi, "sözünün eri olmayan insanlar"la özleştirilir. "Aynı taclacı bir kuş gibisin" ya da "Yandı döndü bir adamsın" yakıştırmaları, sözünden dönen ve verdiği sözden imtina edenlere söylenir.

"Kuşbaz" denilen kuş besleyicileri kuşlara olan sevdalarından dolayı kuşlarını takı ve boncuklarla süsleyerek ayaklarına "Halhal" adı verilen küçük ziller, kulaklarına sarı madenden "küpeleler", boyunlarına "gerdanlıklar" takarak zevklerini tatmin ederler. Takılarla süslenen kuşlar uçarken ve yürürken hoş sesler çıkardıklarından, kuşçuluk yapanların büyük haz duymalarına vesile olur.

Kuşların beslenmesine büyük özen gösterildiği gibi onları beslemek, bakımını yapmak başlı başına yetenek işidir. Genelde tahıl taneleri, buğday, ağ darı, sarı darı, nar taneleri ile beslenmesine rağmen onlar için özel yemler de yapılmaktadır.

Çiftleştirilecek kuşlar özel odalara alınır. Dişi kuş, birinci yumurtadan bir gün arayla ikinci yumurtayı verir. Kuluçkaya yalnız dişi kuşlar yatar. Yavrulama ilkbaharda başlar kışa kadar devam eder. Yazın 16-18 günde, kışın ise 24 günde yumurta yavruya dönüşür.

Kuşçular genelde kenar mahalle-

lerde bu mesleği sürdürürler. Şehrin orta yerinde kuş beslemek kolay olmadığı gibi kuşbaz, kuşçu olmak hayli zordur. Kuşçular, eve dönmeyen kuşlarını dam dam dolaşır aradıklarından olacak ki toplum tarafından bir zamanlar hiç sevilmezlerdi. Şimdi kuşçuluk ticarete döndüğü için durum değişmiş.

Kuşlarla ilgili inançlar

Hz. Nuh efsanesinde güvercinin uçurulup Cudi Dağı'ndan bir zeytin dalını getirmesi ve geminin karaya yaklaştığının ifadesi olarak belgelenmesi, beraberinde güvercinlere saygınlık kazandırmıştır. Kutsal ruhun temsilcisi olarak "beyaz güvercin" gösterilir. Hz. Muhammed'in hicreti sırasında saklandıkları mağaranın önüne kuşların yuva yapmaları, onların ne kadar akıllı sahibi olduklarının ifadesidir. Ondandır ki mavi güvercinlerin bir nevi dokunmazlıkları vardır. Tehlikeyi en çok sezen de onlardır.

Efsaneler diyarı Mezopotamya'da kuşların don kılık değiştiklerine inanılır. Kuşlar saflık arılık, temizlik, barış ve güzelliğin simgesi olarak hep anılırlar. Kuş dedikse, keklik ve diğer uçarları aynı değerlendirmeye tabi tutmaktayız. Kuş dedikse "şahin"i unutmamak lazım. Çünkü Abdulkadir Geylani'nin şahin kuşu donuna girdiği rivayet edilir. Onu çağırırken bütün dillerde ismi "ya baz" (şahin) diye medet beklenir.

"Beyaz güvercin" in gökyüzüne salınmasının efsanesinde Yahya pey-

gamber tarafından vaftiz edilen İsa'nın başına tanrının ruhu beyaz bir güvercin olarak konduğundan olmuş olacak ki bu nedenle kutsal ruhu temsil eden güvercin olarak kabul edilir. Onun için "barışın sembolü" olarak hep "beyaz kuşlar" uçurtulur. Tasavvuf öykülerinde adı sıkça geçen "güvercin" e kutsiyetinden olmuş olacak ki dokunulması ve etinin yenmesi uygun görülmez.

Kuşlar bizlere melekleri anımsatırlar. Hasreti sevgiyi "kuş gibi geçti" şeklinde ifade eder, renk renk tüylerine hayran kaldığımız, ötüşlerini hazla dinlediğimiz bu kuş olup uçma isteğimiz hep kuş sevgisinden gelmektedir. Kuş bu, kimi zaman çarpan gönlümüzle özdeşleşir, kimi zaman özgürlüğün tutkusu olarak dilimize dolar söylenir.

Mitoloji ve efsanelerde olduğu gibi teoloji de kuşların hep kutsallığını anlatır. Kuşların sultanının Hz. Süleyman olduğu ve kuşdili konuştuğu söylenir. Hz. Süleyman kuşları yılda bir kez toplar, dertlerini sıkıntılarını dinler ve bir hafta boyu eğlenirlermiş.

Yaptığımız saha çalışmasında Yezidi inancında "Tavus Kuşu" nun önemini ve onun nasıl sembolleştirildiğini derledik. Bir inancın sembolü olan Melek Tavus, bildiğimiz Tavus Kuşu ile biçimlendirilen tanrının yarattığı 7 melekten en büyüğüdür. Ancak tanrıya karşı gelmiş ve ceza olarak cehenneme hapsedilmiştir. 7000 yıllık cehennem azabında Melek Tavus pişman olmuş ve 7000 yıl ağlamış, gözyaşları 7 büyük testiye

doldurmuş ve cehennem ateşini söndürmüştür. Böylece Melek Tavus tanrı tarafından affedilip, tekrar eski görevine dönmüştür. Görevi, dünya üzerinde tanrının tüm yetkilerini kullanmaktır. Bu yüzden Yezidiler Melek Tavus'un simgesel yapısında tapınmalarını sürdürürler.

İslam dini dâhil tüm dinlerde bazı kuşların dokunulmazlıkları vardır. Hiç görmediğimiz ama efsanelerin, destanların, masalların vazgeçilmez kuşları Anka, Hüma ve Hüdhüd (İbibik) kuşunun varlığını görür gibi olurum. Kutsal sayılanlar gibi bazıları acıma ve günah kavramıyla korunmuşlardır.

Kuşlar hep özgürlüğün timsali olmuşlardır. Ve söylenecek söz, arzulanın düş, kim istemez ki kuşlar gibi kanatlanmasın? Kuşlar her ne kadar özgürlüğün sembolü olarak gökyüzüne savrulurken sınırsız gökyüzünün tadına varsalar da, bir o kadar esareti yaşarlar. O kuşlar ki evleri şenlendirir. O kuşlar ki şimdi ticaret için bir metadır. Efsane bu ya; tarihin derinliğinde, insanlar bir lider, bir kral, bir padişah seçeceği zaman bile kuşun aklına kalırmış her şey. Kuş uçar, döner, dolanır kimin üzerine konarsa lider o olurmuş. O günden bu güne hep söylenir ya "talih kuşu" konu diye...

ŞURKAV - MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ İŞBİRLİĞİ İLE MASAL ve MÜNAZARA YARIŞMASI DÜZENLENDİ

Mustafa AKGÜL
makgul82@hotmail.com

MASAL YARIŞMASI

Çocuklarda kendi hayatlarına dair bir metnin üretilmesi kabiliyeti ve ifade etme yeteneği oluşturulmasına ek olarak başkalarına aktarma ve bu suretle aktarılan ortak hafıza eliyle ortak bilinç, hedef ve ufuk kazandırmayı hedefleyen "Bu Da Benim Masalım" adlı proje, kültürel değerlerimizi korumak ve yaygınlaştırmak, çocukların ve gençlerin sosyal aktivitelere katılımını sağlamak amacıyla İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve ŞURKAV işbirliği ile ilimizde bulunan ilkokul ve ortaokul öğrencilerine yönelik düzenlenmiştir.

15 Haziran 2017 tarihinde başlayıp, 17 Ekim 2017 tarihine kadar devam eden sürede yarışmaya toplam 760 eser müracaat etti. Yapılan değerlendirme sonucu toplam 26 öğrenci dereceye girerek para ödülü almaya hak kazandı.

Şanlıurfa Valiliği himayesinde

ŞURKAV ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü işbirliği ile 15 Haziran 2017 tarihinde duyurusu yapılan "Bu Da Benim Masalım" adlı masal yarışmasında derece girenlerin ödülleri, düzenlenen törenle verildi.

İl Millî Eğitim Müdürlüğü Esentepe Sergi ve Konferans Salonunda gerçekleştirilen ödül törenine, Şanlıurfa Vali Yardımcısı Tarık Açıkgöz, İl Millî Eğitim Müdürü Şerafettin Turan, ŞURKAV mütevelli heyeti üyeleri, öğrenciler ve aileleri katıldı.

Törende dereceye giren eserler okundu.

İlkokul kategorisinde birincilik ödülü kazanan Ercan Uyanık'a 1500 TL, ikinci Sema Çisem Uyanık'a 1000 TL, üçüncü Büşra Beyazıt'a ise 750 TL para ödülü verildi. İlkokul kategorisinde 500'er TL'lik mansiyon ödülüne layık görülen eser sahibi öğrenciler ise Aynur Çetinkaya, Zehra Demirkol,

Baran Kara, Saki Kaçkan, Muhammed Enes Sönmez, Nehir Nisa Kılıç, Kader Acar, Ayşe Eslem Taş, Mehmet Atlı ve Hatun Gündoğdu oldu.

Ortaokullar kategorisinde birinci Ezel Yüksel, ikinci Mahmut Baytak, üçüncü Sema Kızılkanaat olurken, 500 TL'lik mansiyon ödülleri de Reyhan Kılıç, Leyla Nur Demir, Elif Dila Atçı, Fatma Zehra Avcı, Elif Ejder, Eylül Ertürk, Elif Sena Can, Muhammed Furkan Yalçın, Remziye Sude Demir ve Muhammed Fatih Can layık görüldü. Yarışma jürisinin önerisi ile Doruk Gürer de teşvik ödülü ile ödüllendirildi.

Ortaokul kategorisinde dereceye giren birinci, ikinci ve üçüncüler ile mansiyon ödülüne layık görülen on öğrenci de aynı miktarlarda para ile ödüllendirildi.

MÜNAZARA YARIŞMASI

Şanlıurfa Valiliği Organizasyonunda Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü işbirliği ile Liselerarası Şanlıurfa Konulu Münazara Yarışması yapıldı.

Öğrencilerin kendine güven ve sorumluluk duygularını geliştirmek, toplum içinde kendini ifade edebilme, savunma, fikir üretme ve çözüm bulma yeteneklerinin gelişmesine destek vermek, herhangi bir konuda farklı görüşleri, mantık yürütme, tezler, istatistikî bilgilerle savunmasını sağlamak ve anti-tezler üretme yeteneğini geliştirmek amacıyla düzenlenen münazara yarışmasına 13 ilçeden 80 Lise katıldı. Her ilçe kendi içinde yarışmalarını düzen-

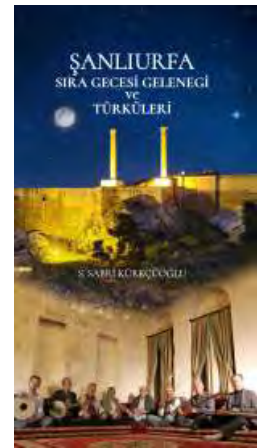
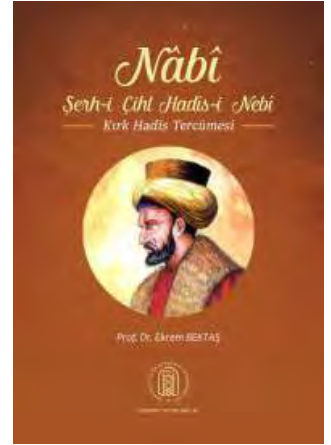
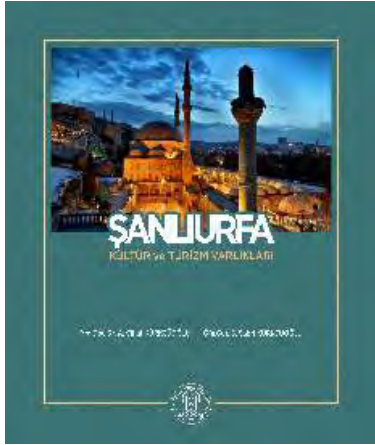

leyerek finale katılacak birinciyi belirledi. Finale 12 ilçe birincileri katıldı. Düzenlenen İl yarışmasında ise birinci ve ikinci belirlendi.

İl birincisine 1.500 TL, ikinciye 1.000 TL ve 11 ilçe birincisine 300'er

TL ödülün verildiği tören, 8 Mayıs 2018 günü saat 10.00'da Yönetici Akademisyen Sürekli Eğitim Merkezi (YASEM)'de yapıldı.

ŞURKAV 'DAN 6 YENİ YAYIN

ŞANLIURFA VALİLİĞİ - ŞURKAV HALİL'ÜR-RAHMAN KÜLTÜR SANAT KÜLLİYESİ

Halil'ür-Rahman Kitaphanesi

Şanlıurfa Dijital Tanıtım Salonu

Şanlıurfalı Hattatlar Salonu

Sunum ve Sergi Salonu

"Halil'ür-Rahman Kültür Sanat Külliyesi", Halil'ür-Rahman Gölü (Balıklıgöl)'nün kuzey-batı köşesindeki bahçe içinde yer almaktadır. Geçmiş yıllarda taziye evi olarak faaliyet gösteren bu mekân, ilimizde taziye evlerinin artmasıyla işlevini kaybedince, Şanlıurfa Valiliği-ŞURKAV tarafından tadilatı yapılarak, 2017 yılı Ekim ayında Kültür ve Sanat Külliyesi olarak hizmete açılmıştır.

Şanlıurfa'nın önemli inanç ve turizm mekânlarının yanı başında Halil'ür-Rahman Gölü (Balıklıgöl) kuzey kenarına bitişik olan Kültür Sanat Külliyesi içerisinde yer alan;

"Sergi ve Sunum Salonu"nda, belirli aralıklarla değişen resim ve fotoğraf sergileriyle kültürel amaçlı sunumlar yapılmaktadır.

"Şanlıurfalı Hattatlar Salonu"nda, Şanlıurfalı Hattat Behçet Arabî'nin çeşitli mekânlarda olan hat eserleri toplanarak bakım ve onarımları gerçekleştirilmiş, günümüz hattatlarının eserleriyle birlikte daimi olarak sergilenmektedir.

"Halil'ür-Rahman Kitaphanesi"nde, öğrencilere yönelik kitap okuma programları dışında okur-yazar buluşmaları, yazarlık eğitimleri, sanat çalışmaları ve çeşitli eğitimler yapılmaktadır.

"Şanlıurfa Dijital Tanıtım Salonu"nda, Şanlıurfa'nın önemli ören yerleri ile kültür ve turizm varlıklarının 360°'lik görüntülerinin sanal ortamda gezilebildiği kiosklar ile tanıtıcı materyaller yer almaktadır. Tanıtım Merkezi, Kitaphane içerisinde hizmet vermektedir.

ŞANLIURFA VALİLİĞİ - ŞURKAV
BALIKLIĞÖL-RIZVANIYE
El Sanatları Külliyesi

Geleneksel El Sanatları Yeniden Canlanıyor

Osmanlı Dönemi Rakka Valisi Rızvan Ahmet Paşa tarafından H. 1149 (M. 1736) tarihinde yaptırılmıştır. Külliye; Rızvaniye Camii avlusunu çevreleyen önleri revaklı medrese odalarından meydana gelmiştir. Rızvaniye Camii ve Medresesi 1992-93 yıllarında Şanlıurfa Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından restore edilmiştir.

2017 yılında Rızvaniye Vakfı tarafından ŞURKAV'a tahsis edilmiş olan bu külliye; ilimizde Geleneksel El Sanatları ile Türk Süsleme Sanatları alanlarında faaliyet gösteren sanatçılarımızın faaliyetlerini daha rahat yürütebilmesi, diğer sanatçılarla bir arada olabilmesi, talebe yetiştirebilmesi ve eserlerini sanatseverlere birinci elden ulaştırabilmesi amacıyla **Balıklıgöl-Rızvaniye El Sanatları Külliyesi** olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Balıklıgöl-Rızvaniye El Sanatları Külliyesinde Yer Alan El Sanatları

Ney	Nakkaşlık	Tesbih	Kazalık	Ağaç Oymacılığı
Keçe	Bez Dokuma	Sahaf	Filografi	Takı Tasarımı
Tezhip	Bez Bebek	Topaç	Kalemkar	Ahşap Tarak
Kaligrafi	Kanaviçe	Ebru	Hüsn-i Hat	Bendir - Kürk

Halil'ür-Rahman Gölü Yanı - Eyyübiye / Şanlıurfa